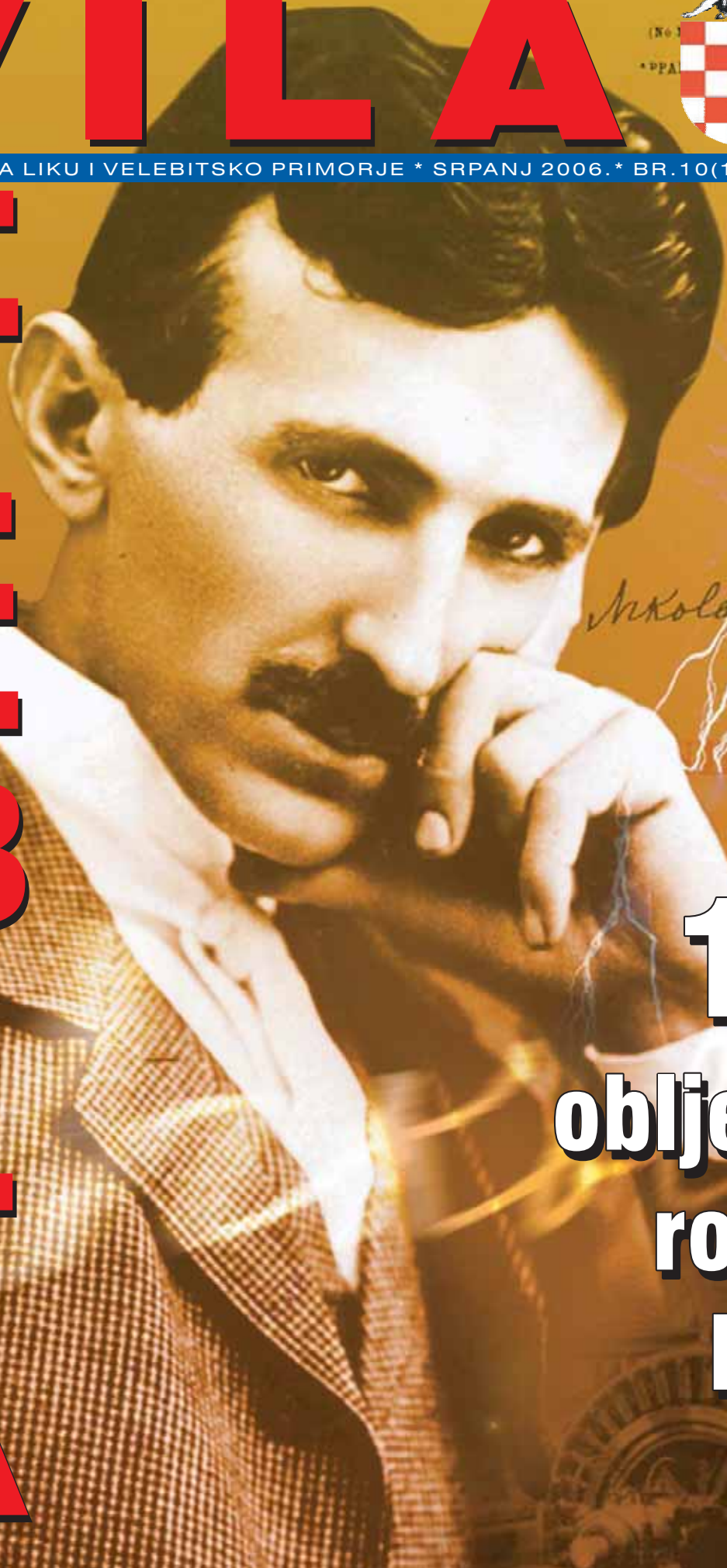

VILA

ČASOPIS ZA LIKU I VELEBITSKO PRIMORJE * SRPANJ 2006. * BR. 10(102) * CIJENA 10 KUNA

VELEBITSKA

Nikola Tesla INVENTOR

150.
obljetnica
rođenja
Nikole
Tesle

VILA VELEBITA
časopis Like i Velebitskog primorja

Osnivač i izdavač:

Udruga Ličana "Vila Velebita"
Ul. kneza Ljudevita Posavskog 37,
Zagreb
Tel.: 01/4635-888

Za izdavača:

doc.dr.sc. Milan Vrkljan,
predsjednik Udruge

Glavni urednik

prof. dr. sc. Ante Bežen

Suradnici:

Jure Murgić, Avenka Butković, Ana
Tomljenović, Jasna Čutić, Boris
Jukić, Ana Jelinić, Josipa Dasović,
Ivica Sokolić, Marina Milina,
Karolina Vidović-Kristo,
Mirko Kalanj.

Lektorirao:

prof. dr. sc. Ante Bežen

Redigirala:

Jasmina Milinović Katalinić, dipl.
novinar

Adresa uredništva:

Vila Velebita,
Ul. kneza Ljudevita Posavskog 37,
Zagreb
Tel./Fax.: 01/4635-888
e-mail: ured@vila-velebita.hr
www.vila-velebita.hr

Naslovnica:

Bojan Bogić, akad. slikar

Fotografije:

Tihomir Marjanović,
Arhiv Vile Velebita,
Internet photo pages.

Priprema i tisak:

Birotisak d.o.o.
Vrandučka 44, Zagreb

Broj žiro-računa:

2360000-1101435362

Cijena jednog primjerka:

10,00 kuna

Naklada: 5000 primjeraka

IZ SADRŽAJA

A. Bežen: Tesla i hrvatski identitet	4
V. Paar: Vizionar civilizacije sadašnjosti i budućnosti	8
M. Krpan: Teslin izumiteljski rad	12
I. Lisac: Teslin ozonski generator.	15
M. Filipi: Djela o Nikoli Tesli	21
G. Rupčić: Tesla i Smiljan u pjesmi	24
A. Tomljenović: Korjeni i djetinjstvo.	27
A. Butković: Privatni život u Americi	31
A. Tomljenović: Posljednje godine života i smrt.	34
M. Filipi: Legende i činjenice o Tesli	46
A. Butković: Znanstvene i druge počasti Tesli	39
I. Sokolić: Spomenici Nikoli Tesli.	41
J. Miletić: Tesla na poštanskim markama	43
M. Kalanj: "Smatram svojom dužnošću da pomognem Zagrebu"	44
J. Murgić: Svaki električni stup Teslin je spomenik	50
J. Dasović: Je li Teslino ime doista zaštićeno?	51
M. Kukina: Zavrijedio je više	53
M. Filipi: Tesla u Beogradu	54
B. Oprijan Ilić: Muzej Nikole Tesle u Beogradu	56
A. Tomljenović: Od Japoda do gospićkog predgrađa	59
T. Čanić: Memorijalni centar u roku.	63
S. Kanižić: Bombe na Teslinu rodnu kuću	64
A. Bežen: Teslina formula suživota jedina je ispravna	65
M. Vrkljan: Obranom Gospića obranjena je Hrvatska	71

Tesla i hrvatski identitet

Tesla je iznimno jak i dojmljiv znak hrvatskoga identiteta, ali i prepoznatljivosti Like, Gospića i Smiljana.

Piše:
dr. sc. Ante Bežen,
glavni urednik

Nikola Tesla, po svojim univerzalnim zaslugama za čovječanstvo, može biti vrlo snažan znak (brand) u identitetu Hrvatske. Međutim, to još uvijek nije tako pa je, u povodu proslave 150. obljetnice njegova rođenja, potrebno potaknuti to pitanje i upitati se što je tome uzrok.

Uzrok svakako nisu Tesline izumiteljske i znanstvene zasluge, oko kojih u znanosti više nema sporova, štoviše naknadno su u svijetu ispravljene neke nepravde što su ih Tesli nanijeli suvremenici. No, nad njegovim imenom kao da stalno stoji pitanje kome on zapravo pripada, odnosno tko ima pravo ponositi se njime kao svojim velikanom - Hrvatska, u kojoj je rođen i odrastao, Srbija kao matična zemlja srpskog naroda kojemu je pripadao, ili Sjedinjene Države u kojima je stvorio svoja djela i stekao svjetsko ime. Imaju li uopće smisla te dvojbe i zadržke prema Tesli?

Teslina domovina je Hrvatska po svim obilježjima zavičajnosti i domovinske pripadnosti. U njoj je rođen, u selu Smiljanu, u njoj je stekao osnovnoškolsku i

srednjoškolsku naobrazbu (Smiljan, Gospić, Karlovac), u njoj su živjeli i pokopani njegovi roditelji i druga rodbina, nju je, kao odrastao čovjek, posjećivao nekoliko puta. Konačno, i sam je Hrvatsku nazivao svojom domovinom (brzjav Mačeku: «ponosim se svojim srpskim rodnom i svojom hrvatskom domovinom», u zagrebačkom poglavarstvu: «rođeni sam sin ove zemlje»), a i pisao je (svakako i govorio) hrvatskim jezikom svoga vremena. To ne umanjuje činjenica da je Tesla formalno bio državljanin samo Austro-Ugarske i SAD-a. Njegov zavičaj oduvijek je bio sastavni dio Hrvatske, što je potvrđeno i osamostaljenjem Hrvatske 1991. Također, i Hrvatska je uvijek smatrala Teslu svojim sinom, što potvrđuje odnos njezinih institucija prema njemu za života i prema njegovoj uspomeni nakon smrti.

Srbija se također ponosi Teslom kao pripadnikom srpskog naroda. U Beogradu je Muzej Nikole Tesle, u kojemu je gotovo sva Teslina osobna ostavština, doduše, ne po želji samoga Tesle (takva njegova želja nije nigdje zabilježena), nego zbog odluka njegovih rođaka (nećak Sava Kosanović) i jugoslavenske politike koja je tu ostavštinu usmjerila u Beograd. U srpskim nacionalističkim krugovima trajno je nastojanje za prisvajanje Tesle samo Srbima i Srbiji, premda on nikada u tome smislu nije bio isključiv.

U Sjedinjenim Državama ovo pitanje ne postoji. Kao njihov državljanin, Tesla je bio Amerikanac, a bilo čija etnička pripadnost i podrijetlo tamo ionako ne znače mnogo na nacionalnoj razini.

U svojatanju Tesle važnu ulogu zapravo ima okolnost što su njegovi roditelji bili pravoslavne vjere te što mu je otac, a i neki rođaci, bio pravoslavni svećenik (paroh) u Smiljanu i Gospiću. To znači da je Tesla odgojen u pravoslavnom duhu i kulturi i da je usvajao te vrijednosti. No, nije zabilježeno da su Teslini roditelji pravoslavlje nužno povezivali sa srpstvom ili da su se odvajali od katolika u svom okruženju (u Smiljanu i Gospiću žive jedni i drugi). To ne spominje nigdje ni sam Tesla. Štoviše, u vrijeme Teslina

djetinjstva i mladosti katolici i pravoslavni živjeli su u miru i zajedništvu, bez prave svijesti o etničkim razlikama, koju će donijeti tek jačanje nacionalizma, a posebno velikosrpske ideje, od druge polovice 19. stoljeća nadalje i poistovjećivanje pravoslavlja sa srpskom narodnošću. Neki Teslini prijatelji i biografi ističu njegovu religioznost, no također bez veze s etničkom pripadnošću. Na Teslu je dakle utjecala samo duhovna strana religije, on je ponajprije bio istinski humanist i pacifist, bez nacionalne i vjerske zagriženosti.

Velikosrpska agresija na Hrvatsku, radi prisvajanja hrvatskih teritorija Srbiji, manipulirala je i s Teslom i štetila održavanju uspomene na Teslu u Lici. JNA je granatama zapalila i uništila dio spomen-područja u Smiljanu, a oko Tesline kuće raspršili su se i ubojiti «zvončići». Grad Gospić mjesecima je granatiran iz «krajine», osobito iz «Teslingrada», kako su pobunjenici preimenovali Lički Osik. U ratnom metežu nastradali su pravoslavna crkva i Teslin spomenik u Gospiću, no Teslina rodna kuća u Smiljanu i grobovi njegovih roditelja u Gospiću ostali su netaknuti, mada je srpska propaganda tvrdila suprotno. Ove godine Gospić ponovo postavlja spomenik Tesli, a hrvatska Vlada odvojila je za uređenje Teslina spomen-područja više novca nego ijedna vdo sada. Sve to govori da se s Teslinom nacionalnošću i vjerom otvoreno ili prikriveno manipuliralo, premda za to nema nikakve podloge u njegovoj osobi i životu.

Rasprava o Teslinoj pripadnosti zapravo je besmislena jer je on baština čovječanstva. Prirodno je da se njime ponose njegov zavičaj i domovina te mjesta, zemlje i ustanove u kojima je živio i stvarao, a i one koje su iz poštovanja prema njemu uzele njegovo ime. U današnje vrijeme promidžbene borbe za identitet zemalja, naroda i proizvođača na globalnoj svjetskoj sceni Tesla može biti iznimno jak i dojmljiv znak hrvatskoga identiteta, ali i prepoznatljivosti Like, Gospića i Smiljana. To je, uostalom, bio i do sada, iako ne u onolikoj mjeri koliko to omogućuje snaga njegova imena i ugleda u svijetu.

PREDSJEDNIK REPUBLIKE STJEPAN MESIĆ Izjava za "Vilu Velebita" u povodu 150. obljetnice rođenja Nikole Tesle

Nenadmašan genij i uzor

Predsjednik Stipe Mesić dao je izjavu našem suradniku Borisu Jukiću

Nikola Tesla je bio jedan od najvećih genija koje je čovječanstvo dalo tako da bi bez njega civilizacija, vjerojatno, išla sasvim drugim tokom ili bi bila znatno siromašnija. Današnje se tehnologije ne mogu zamisliti bez Teslinih izuma i inovacija.

Tesla je, svakako, cjenjeniji u svijetu nego kod nas.

Opisat ću vam moj susret u Beču, gdje sam bio na prijemu kod predsjednika Klestila, i on mi je rekao da bi se jedna profesorica htjela sa mnom upoznati i razgovarati.

Radilo se, naime, o udovici jednoga od najvećih austrijski fizičara. Prilikom raz-

govora rekla je da je njezin muž Nikolu Teslu smatrao najvećim genijem kojega je čovječanstvo dalo.

Kazala mi je da je voljela svoga muža te je, zato što sam ja tamo predstavljao zemlju iz koje potječe Nikola Tesla, odlučila, a da bi se odužila svome mužu i nakon smrti, reći mi što je on mislio o Tesli. Iskreno, mislim da je taj profesor bio u pravu.

Nikola Tesla bio je čovjek koji je uživao u pronalaženju. On je prije svega bio genijalni fizičar, ali je bio pacifist i želio je mir. Nikada se nije bavio politikom, ali je poslao poruku koja i dan danas može svima biti jako poučna, a to je kad je Mačeku poručio da se ponosi svojim srpskim ro-

dom i hrvatskom domovinom. To je bila poruka svim Hrvatima i Srbima, poruka koja nas može okrenuti prema budućnosti, a ne da robujemo klišejima prošlosti. Zato je dobro da smo se odlučili za obilježavanje 2006. godine kao godine Nikole Tesle.

Nikola Tesla nije znao kapitalizirati svoj genij, on ga nije znao pretvoriti u biznis. Bio je poput vrhunskoga glazbenika; uživao je u svojim izumima koji će pomoći svijetu da bolje živi kao što muzičar uživa u vrhunskim izvedbama i skladbama.

Nikola Tesla, zaokupljen svojim izumima, pravio je najveću korist svim ljudima svijeta. Jer, današnju tehnologiju nemoćuće je zamisliti bez njegovih izuma. Svakome bi trebao biti poučan taj njegov stav, jer svatko bi na svom poslu trebao napraviti maksimalno dobro i maksimalno korisno i onda bi to funkcioniralo kako treba i svima bi bilo dobro.

No, istaknuo bih ovom prilikom još nešto.

Slučaj Nikole Tesle nije bio prihvaćen kod tadašnje birokracije i oni koji su onda odlučivali nisu prepoznali njegovu genijalnost. Tesla je bio izniman slučaj i njegova postignuća bila su rezultat isključivo njegova genija. Danas se, međutim, ne može očekivati da se, nakon što su toliko unapredovale tehnologija i znanost, pojavi takav jedan genij koji će u nekoliko pravaca doći do genijalnih izuma. Pojedinač je i dalje važan, ali se uspjesi postižu timski te je sada potrebno ulagati u sustav, tj. stvarati jedan kolektivni genij da bi se došlo do unapređenja u znanosti i tehnologiji.

Zato i mi moramo ulagati u obrazovanje, znanost i kolektivni rad, a onda će se pojaviti oni pojedinci koji će predvoditi, ali uspjeh neće biti rezultat slučajnosti, već sustava.

Budimo ponosni da je Nikola Tesla potekao iz naše Like i radimo tako da svaki od nas bude uspješan i dobar u svojem poslu na korist svijeta.

... "Nikola Tesla bio je čovjek koji je uživao u pronalaženju. On je prije svega bio genijalni fizičar, ali je bio pacifist i želio je mir."

Vladimir Šeks, predsjednik Hrvatskoga sabora i predsjednik Organizacijskog odbora za obilježavanje Godine Nikole Tesle

Tesla - genijalni izumitelj i domoljub

Hrvatski sabor je donošenjem Odluke o proglašenju 2006. godine «Godinom Nikole Tesle» u Republici Hrvatskoj, Nikoli Tesli, znanstveniku i izumitelju svjetskog značaja, posvetio 2006. godinu u kojoj će se u Republici Hrvatskoj obilježiti 150. obljetnica njegovog rođenja.

Godina Nikole Tesle je prigoda za cjelovito obilježavanje djela Nikole Tesle, i to ne samo kao znanstvenika i izumitelja, već i kao istaknutog domoljuba koji je s ponosom isticao svoj srpski rod i svoju hrvatsku domovinu.

Nikola Tesla, kao genijalni istraživač i svakako osebujna ličnost, bio je čovjek

ispred svoga vremena što je i sam isticao riječima:» Moj je projekt bio usporen zakonima prirode«. Čovjek, za kojeg se ističe da je «izumio» 20. stoljeće, neosporno zaslužuje odavanje priznanja i cjelogodišnjim obilježavanjem njegovog rođenja.

(Izjava za «Vilu Velebita»)

Mr. Darko Milinović, dr. med.:

Ispravljamo propuste bivših vlada prema Tesli

Potpredsjednik Hrvatskoga sabora i predsjednik Provedbenog odbora za izgradnju Memorijalnog centra Nikole Tesle u Smiljanu mr. Darko Milinović, dr. med., odgovorio je za «Vilu Velebita» na pitanja o proslavi Godine Nikole Tesle.

Iznesite ukratko program obilježavanja 150. obljetnice Nikole Tesle.

Na prijedlog Vlade, Hrvatski je sabor donio je Odluku o proglašenju 2006. godine „Godinom Nikole Tesle“. U skladu s tom odlukom provodi se niz aktivnosti, a neke su već završene.

U cjelogodišnje obilježavanje Godine Nikole Tesle uključene su znanstvene, obrazovne, kulturne, vjerske, gospodarske i druge institucije te je mobilizirana ne samo hrvatska, nego i svjetska javnost i ustanove s područja obrazovanja, znanosti i tehničke kulture.

Na sam Teslin rođendan, 10. srpnja, u njegovu rodnom Smiljanu bit će otvoren Memorijalni centar Nikole Tesle, što će biti i središnja svečanost u Godini Tesle. U Zagrebu je 28. i 29. lipnja 2006. održan znanstveno-stručni skup „Život i djelo Nikole Tesle“, u okviru programa „Festivala znanosti“. Održana je i tematska sjednica Gradske skupštine Grada Zagreba, u pripremi je izdavanje zlatnika s likom Nikole Tesle, multimedijaska izložba o Nikoli Tesli postaviti će se u UNESCO-

u (Pariz)... Gotovo je nemoguće nabrojiti sve planirane znanstvene i kulturne događaje. Glavna su mjesta zbivanja Smiljan, Zagreb i Pariz, a neki događaji bit će i u Gospiću, Žitniku, Vukovaru, Dubrovniku i Beogradu.

Koliki je proračun predviđen za sve te aktivnosti?

U proračunima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa i Ministarstva kulture, kao nositelja operativne provedbe obilježavanja Godine Nikole Tesle, ukupno je predviđeno 800.000,00 kuna. Međutim, važno je istaknuti da se niz događanja organizira u suradnji s eminentnim hrvatskim i svjetskim institucijama te da i one djelomično sudjeluju u financiranju.

Kome je povjerena izrada i izvedba programa?

Hrvatski sabor pokrovitelj je svih događaja kojima se obilježava Godina Nikole Tesle, a za provedbu programa obilježavanja zaduženo je Ministarstvo obrazovanja, znanosti i športa u suradnji s Ministarstvom kulture.

Postoji li i međunarodna suradnja?

Svakako da postoji. U obilježavanju Tesline godine sudjeluju veleposlanstva SAD-a, Srbije i Crne Gore. Njihovi predstavnici članovi su Provedbenog odbora za obilježavanje Godine Nikole Tesle u Hrvatskoj. Između ostaloga, Veleposlanstvo SAD-a, u sklopu Godine Nikole Tesle, organizira nastup orkestra Šeste flote mornarice SAD-a (Zagreb, 30. lipnja 2006.).

U suradnji Vijeća Europe, Europskog instituta za kulturne putove i Centra za kulturne inicijative „Kultura“ iz Beograda tijekom cijele godine u Republici Hrvatskoj, Austriji, Sloveniji, Češkoj, Mađarskoj, Francuskoj, Srbiji i Crnoj Gori organizira se „Kulturni put Nikole Tesle“.

Suraduju li predstavnici srpske manjine i u kojem obliku?

Predstavnici srpske nacionalne manjine potpuno su uključeni u ovaj veliki projekt preko svojih političkih predstavnika, ali i kroz kulturna društva te preko Srpske pravoslavne crkve, kojoj ovom prilikom želim zahvaliti na potpunoj suradnji u ostvarivanju ovog velikog posla.

Milan Jurković, župan Ličko-senjske županije: Osniva se Veleučilište «Nikola Tesla»

Na pitanja uredništva «Vile Velebita» župan Ličko-senjske županije odgovorio je kako slijedi...

Koliko će se točno novca uložiti u spomen - područje Nikole Tesle i za koje objekte?

Glavna aktivnost je uređenje zgrade Muzeja Nikole Tesle u Smiljanu, pročelja pravoslavne crkve uz Muzej Nikole Tesle, pročelja gospodarskog objekta uz muzej, izrada proširenog prostora u muzeju, uređenje prirodnog krajolika u kompleksu muzeja te izrada odljeva skulpture Nikole Tesle. Ličko-senjska županija sudjeluje u svim tim aktivnostima. U spomen-područje u Smiljanu planira se uložiti oko 47.000.000,00 kuna, što se odnosi na obnovu pravoslavne crkve i rodne kuće Nikole Tesle te tematski park.

Koji su događaji planirani na području Županije u povodu Tesline obljetnice?

VV: Kako su tekle pripreme za izvedbu Memorijalnog centra „Nikola Tesla”, u Smiljanu?

Tijekom studenog 2005., na inicijativu premijera dr. Ive Sanadera, Grad Gospić je pristupio izradi idejnog rješenja Tematskog parka u sklopu Memorijalnog centra “Nikola Tesla,„. Rješenje je predstavljeno Vladi Republike Hrvatske, a nakon prihvaćanja izrađena je projektna dokumentacija. Kad su projekti završeni, pristupilo se izvođenju radova koji su, uz velike napore izvođača i ostalih subjekata, privedeni kraju.

VV: Što sve obuhvaća Memorijalni centar Nikole Tesle u Smiljanu?

Memorijalni centar sastoji se od dva dijela: Teslina rodna kuća i crkva su jedna, a tematski park s objektima multimedijskog centra i ispitne stanice druga su cjelina.

Organizirat će se županijska natjecanja učenika osnovnih i srednjih škola. Otvorena je u Gospiću izložba učeničkih radova o životu i radu Nikole Tesle, gdje su zajednički nastupili Strukovna škola u Gospiću, Zajednica tehničke kulture Ličko-senjske županije te Međužupanijsko stručno vijeće elektrotehnike. U Gospiću je Županija sudjelovala u aktivnostima HEP-a pri predaji nagrada najboljim učenicima osnovnih i srednjih škola Republike Hrvatske, koji su pobijedili na državnim natjecanjima. Županija je bila pokrovitelj nastupa članova Opere Hrvatskog narodnog kazališta, koji su izveli djela Mozarta, Ofenbacha i Verdija.

Županija je, u suradnji s OESC-om, potpomogla aktivnosti srpske nacionalne manjine u organizaciji Srpskog kulturnog društva «Prosvjeta» Zagreb i njezi-

nih pododбора u Udbini i Korenici u 5. smotri kulturnog stvaralaštva Lika 2006., a koje je bilo posvećeno imenu i djelu Nikole Tesle.

Kako će se ime i djelo Nikole Tesle iskoristiti u promidžbi Županije ubuduće?

To će se prije svega pokazati u osnivanju Veleučilišta «Nikola Tesla» u Gospiću, koje će imati studije upravnog prava, ekonomike poduzetništva i cestovnog prometa s mogućnošću proširenja i na druga područja kao što su agrar, zdravstvo, turizam i kultura.

Radi se i na osnivanju matematičke gimnazije u Gospiću, u kojoj će se sakupiti daroviti učenici, čemu će osobito pridonijeti učenički dom u Gospiću, u koji će se uložiti 19 500 000 kuna.

Gradonačelnik grada Gospića - Milan Kolić Gospić i Smiljan slave Teslu

VV: Koje su se poteškoće javile u provedbi?

Imali smo značajnih problema, od minске zagađenosti tzv. zvončićima, kao posljedice raketiranja ovog područja tijekom Domovinskog rata, do kratkih rokova u kombinaciji s ličkom zimom koji su značajno usporili dinamiku radova.

VV: Tko je sve dao financijski doprinos i u kojim iznosima?

Prije svega to su Vlada Republike Hrvatske i resorna ministarstva, zatim veliki broj donatora među kojima će izdvojiti INU, Croatia osiguranje, Hrvatsku poštansku banku, Plinacro, Hrvatsku lutriju i niz drugih donatora s manjim iznosima, ali ne i manje važnim.

VV: Koliko novca daje Grad Gospić?

Svi radovi na području Smiljana financiraju se sredstvima donatora, što se realizira preko proračuna Grada Gospića.

VV: Što će se zapravo događati 10. srpnja 2006. u Smiljanu?

Na sam dan otvaranja Memorijalnog centra pozdravne riječi uputit ću ja kao domaćin, zatim župan Ličko - senjske županije g. Milan Jurković, a prigodne govore održat će i potpredsjednik Hrvatskog sabora g. Darko Milinović, predsjednik Vlade g. Ivo Sanader, predsjednik Hrvatskog sabora g. Vladimir Šeks te predsjednik Republike Hrvatske g. Stjepan Mesić.

Kulturni program izvodi KUD „Dr. Ante Starčević, iz Gospića s pjesmama našeg kraja. Zatim će se obići Tematski park i pustiti u rad Multimedijски centar, nakon čega slijedi obilazak Tesline rodne kuće, s čim završava svečanost otvorenja. Potom će se uzvanici uputiti na svečano otvaranje Veleučilišta u Gospiću.

Razgovarala: Jasna Čutić

Mjesto i značenje Nikole Tesle u svjetskoj znanosti

Vizionar civilizacije sadašnjosti i budućnosti

Snagom svoga genija Nikola Tesla stekao je mjesto među utemeljiteljima suvremene civilizacije i budućeg razvoja ljudskog roda.

Piše:
akademik Vladimir Paar

Koliko su rezultati izumiteljskog i istraživačkog rada Nikole Tesle prisutni u današnjem svijetu, a koliko će biti ubuduće, tijekom 21. stoljeća? Odlazi li Teslino djelo polako u povijest i muzeje tehnike ili se ni u budućnosti ne će moći bez njega? To se prigodno pitanje može postaviti i u povodu 150. obljetnice Teslina rođenja koju obilježavamo ove, 2006. godine, i to stoga jer je prošlo i šezdesetak godina od njegove smrti. Teslino ime i danas je, bez dvojbe, jedno od najspominjanijih u znanosti i tehnici. Istraživanje bi svakako pokazalo da na prvo mjesto među imenima svih znanstvenika 20. stoljeća dolazi upravo Teslino ime. Ono bi se našlo u mnogo više knjiga i časopisa nego recimo Einsteinovo, iako se Albert Einstein općenito u javnosti doživljava najvećim znanstvenikom 20. stoljeća.

Zašto? Zato što su znanstvenici svijeta odlučili, dva desetljeća nakon Tesline smrti, da njemu u čast imenuju jedinicu za indukciju magnetnog polja *tesla*, sa znakom T. Možda su pritom željeli ispraviti neke stare nepravde koje su Tesli bile učinjene za života. A budući da magnetno polje posvuda prisutno ne samo u fizici i elektronici, nego i u mnogom drugim strukama, Teslino ime posvuda se spominje u stručnim i znanstvenim knjigama i časopisima.

U društvu vrhunskih svjetskih umova

Samo četrnaest znanstvenika iz cijelog svijeta i iz cijele povijesti ima tu čast da se po njima nazivaju fizikalne jedinice: **Isaac Newton** (1643.-1727.; newton), **Blaise Pascal** (1623.-1662; pascal), **James Joule** (1818.-1889.; joule), **James Watt** (1736.-1819.; wat), **Heinrich Herz** (1857.-1894; herz), **Charles Coulomb** (1736.-1806; coulomb), **Alessandro Volta** (1745.-1827; volt), **Georg Ohm** (1789.-1854; ohm), **Werner Siemens** (1816.-1892; siemens), **Joseph Henry** (1797.-1878; henry), **Michael Faraday** (1791.-1867; farad), **Wilhelm Weber** (1804.-1891; weber), **Nikola Tesla** (1856.-1943; tesla). U tom je «društvu» Tesla najmlađi i jedini iz 20. stoljeća.

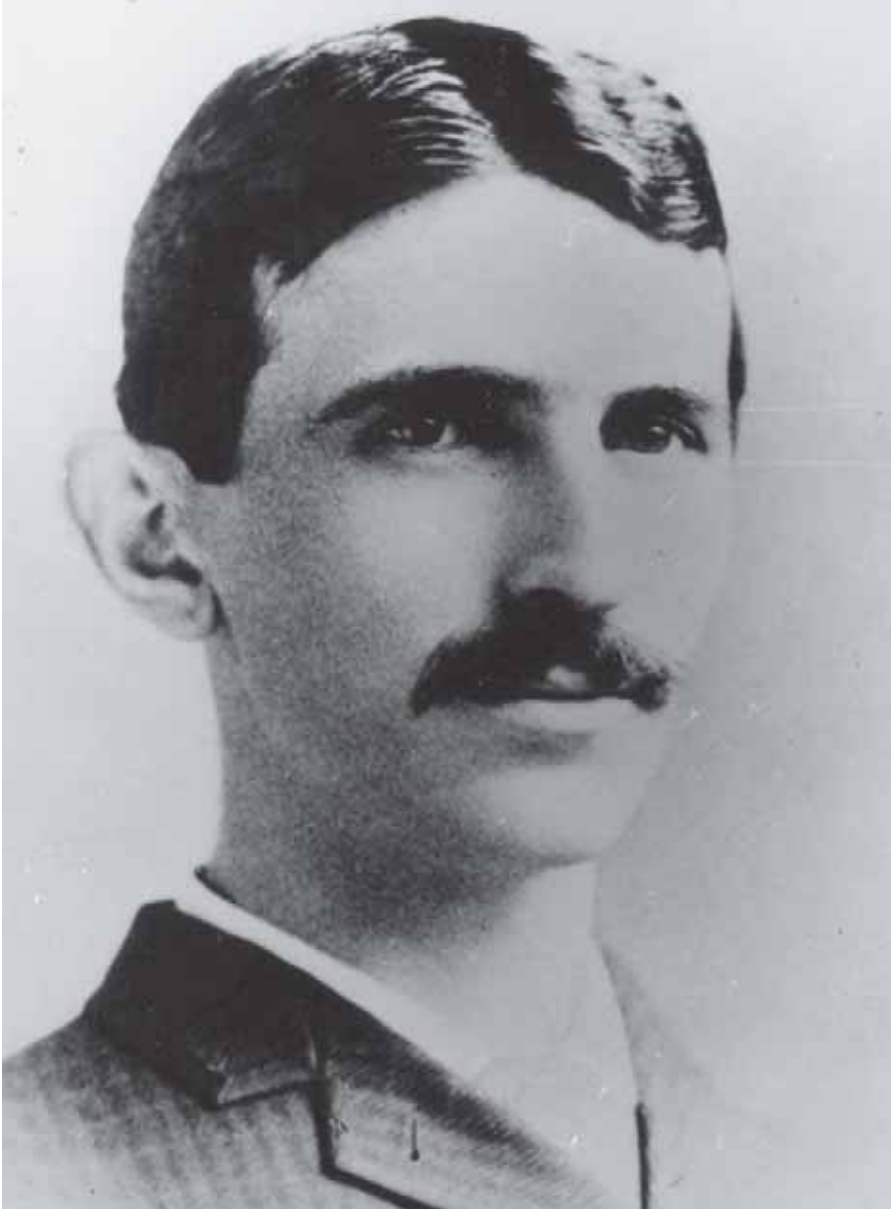
Tesla je dobio još jedno rijetko znanstveno priznanje kojim se malo znanstvenika može podičiti: po njemu je nazvano jedno **brdo na Mjesecu**. Dok je kao dijete čeznutljivo, iz pejzaža svijetle rodne Like, promatrao Mjesec, nije mogao ni slutiti da će tamo dobiti čitavo brdo. Astronomi su smatrali Teslin doprinos civilizaciji tolikim da zaslužuje da se po njemu nazove

jedno Mjesečevo brdo. I tamo Tesla ima elitno društvo, poput **Newtona, Boškovića, Einsteina, Julije Cezara**. Pripomenimo da su među rijetkim znanstvenicima koji imaju svoja brda na Mjesecu još dvojica iz Hrvatske, **Ruder Bošković i Andrija Mohorovičić**.

Bošković je svojom teorijom o privlačno-odbojnim silama na daljinu, koje djeluju između točkastih čestica tvari, napravio jedan od najvažnijih iskoraka u razvoju svjetske znanosti i bitno utjecao na razvoj znanosti u 19. i 20. stoljeću. Poglavitno je važan njegov utjecaj na Faradaya i Maxwella, glavne tvorce znanosti o elektricitetu i magnetizmu i, po mišljenju mnogih, dvojice najvećih fizičara 19. stoljeća. A upravo je Tesla genijalno upotrijebio u svojim rezultatima fizikalne rezultate Faradaya i Maxwella, čija djela je odlično poznao. Zato nema sumnje da se i Tesla može u neku ruku smatrati «boškovićijancem».

Zanimljiva je usporedba Tesle i Mohorovičića. Godine 1943. Tesla je bio član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti s dotad najduljim stažem od pola stoljeća. Još krajem 19. stoljeća u Akademiju je biran kao fizičar i izumitelj. Zanimljivo je da su od članova Akademije početkom 20. stoljeća čak dva člana, Tesla i Mohorovičić, dobili svoja brda na Mjesecu. Zaista je malo akademija znanosti u svijetu koje su se time mogle podičiti.

Obojica su dospjela u sam vrh svjetske znanosti. No dok je Tesla rano napustio domovinu i gotovo sva svoja znanstvena dostignuća postignuo u SAD i kao američki građanin, Mohorovičić je svoje epohalno otkriće ostvario radeći znanstveno u Zagrebu, ali održavajući bliske kontakte s nizom svjetskih znanstvenika. Is-

Tesla u studentskim danima

tražujući potres u dolini Kupe 1909. godine Mohorovičić je otkrio da između Zemljine kore i omotača postoji nagli skok u gustoći, što se danas u svjetskoj znanosti zove Mohorovičićev diskontinuitet, ili kraće MOHO. To otkriće, koje je Mohorovičić ostvario u Zagrebu, ulazi u red najvećih znanstvenih otkrića u svjetskoj znanstvenoj povijesti. No, svjetsku slavu Mohorovičić je stekao tek nakon smrti. Osobito je ostao slabo poznat u svojoj domovini. Mohorovičić i Tesla dijelili su jedan predmet znanstvenog interesa: Zemljinu unutrašnjost. Mohorovičić kao geofizičar koji proučava potresne valove i strukturu Zemljine unutrašnjosti, a Tesla kao izumitelj kojeg zaokuplja korištenje unutrašnjosti Zemlje za vođenje elektromagnetskih valova i električne energije.

Tesla je znao za rad još jednog hrvatskog znanstvenika. Godine 1903. Zagrepčanin **Franjo Hanaman**, zajedno s **Justom**, uspio je u Budimpešti napraviti volframovu nit i time otvorio put masovnoj primjeni električne žarulje. Teslin stari takmac Edison, čije su električne žarulje vrlo brzo pregorijevale, desetljećima nije uspio riješiti taj problem. Može se zamisliti kako je to Tesla doživio kao još jednu lekciju svome suparniku Edisonu.

A kakav je bio odnos Tesla - **Einstein**? Može se pretpostaviti da je između Tesle i Einsteina postojalo uzajamno uvažavanje, a možda i divljenje. Einstein je započeo svoju karijeru kao mali činovnik za patente u švicarskom patentnom uredu u vrijeme kad je Tesla bio na vrhuncu slave po svojim patentima i izumima. Može se

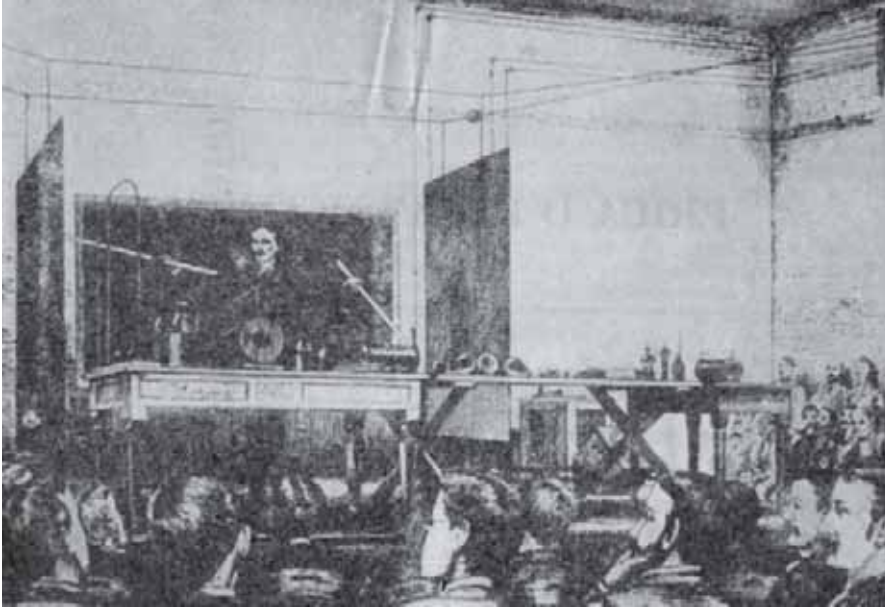
pretpostaviti da je i u Einsteinu tada «čučao» neostvareni izumitelj koji se je divio Tesli kao nedostižnom uzoru. Tesla je pak osjećao izrazito zanimanje za fundamentalne znanstvene spoznaje, a kasnije svjestan da je u njihovu sagledavanju Einstein bio nenadmašiv. To je među njima stvaralo neku posebnu atmosferu, koja se može osjetiti na jednoj zanimljivoj fotografiji snimljenoj tijekom njihova razgovora, a i Einsteinovoj čestitki Tesli u povodu 75. rođendana u kojoj za Teslu kaže da je «uspješan pionir na području visokofrekventnih struja» te da je doživio «izvanredan razvitak ovog područja tehnike».

U znanosti Tesli dakle pripada mjesto na kojemu mu mogu pozavidjeti mnogi nobelovci, što on sam nikad nije postao.

Nepriznati autor civilizacijskih izuma

U svjetskoj znanstvenoj povijesti Tesla ima visoko mjesto zahvaljujući svojim izumima iz elektrotehnike. Najvažniji su njegovi patenti: asinkroni generator, električni prijenos energije, sustav razdiobe električne energije, ispravljač izmjenične struje, električni dinamo stroj, struje visoke frekvencije za proizvodnju ozona i dr. No veoma je zanimljivo osvrnuti se na njegova otkrića iz fizike, što inače nema jačeg odziva u povijesti znanosti. Je li istina da je Tesla otkrio rendgenske zrake prije Röntgena i da bi se one zapravo trebale zvati Tesline zrake?

Ima jakih argumenata za tvrdnju da je Tesla prvi otkrio **rendgenske zrake**. Tesla je još 1894. u svojim pokusima otkrio da na fotografskim pločama, koje su stajale pokraj katodne cijevi, dolazi do oštećenja. Odmah je posumnjao da u katodnoj cijevi nastaje neko posebno zračenje. No početkom 1895. godine izgorio je Teslin laboratorij te je uništen sav materijal, što ga je onemogućilo u radu na neko vrijeme. Nakon toga Röntgen je došao do istog otkrića i objavio ga 8. studenog 1895. godine. Tesla nije sumnjičio Röntgena da je plagirao njegov rad, iako su neki ljudi znali za njegovo otkriće novih zračenja. No, Tesla je smatrao da bi trebao dobiti priznanje za otkriće tih novih zračenja, jer ih je prvi otkrio. Da bi to dokazao, nekoliko mjeseci nakon Röntgena objavio je u američkom časopisu *Electrical Review* niz članaka o tim novim zračenjima i iznio cjelokupnu tehniku s njima u vezi. Smatrao je da svakome treba biti jasno kako za dobivanje takvih rezultata

Nikola Teska drži predavanje na Sveučilištu Columbia

treba dulje vrijeme i da je te rezultate mogao postići samo duljim ranijim istraživanjima. Smatrao je to jasnim dokazom svog otkrića. No, europski fizičari su ignorirali Teslino otkriće i pripisali otkriće zraka isključivo Röntgenu, po kome su i prozване

Takvom je odnosu prema Tesli zacijelo pridonosilo i to što je američka fizika u to doba bila tek u povojima. S druge strane Teslu su priznavali samo kao izumitelja, a ne i kao fizičara. Röntgen je pak, za to otkriće postao prvi dobitnik Nobelove nagrade za fiziku, a Teslin doprinos je zanemaren.

Druga kontroverza u fizici je pitanje je li Tesla prvi pokusom otkrio **elektron**, pet godina prije nego Thomson koji je za to nagrađen Nobelovom nagradom?

Još 1891. godine Tesla je objavio u New Yorku u časopisu *The Electrical Engineer* rezultate svojih pokusa s električnim izbojem u vakuumskoj cijevi i to tumačio kao posljedicu djelovanja električki nabijenih čestica. Na Teslin članak oštro je reagirao slavni engleski fizičar J. J. Thomson i objavio tekst u kojem je osporio Teslin rezultat. Tesla je odgovorio člankom «*Reply to J.J. Thomson's note*» u kojem je osporavao Thomsonovu kritiku. Napisao je da je «opažena pojava posljedica gibanja malih nabijenih čestica koje se velikom brzinom sudaraju s molekulama razrijeđenog plina». A pet godina kasnije upravo je J.J. Thomson jednim drukčijim pokusom u magnetnom polju dokazao postojanje takvih čestica i

nazvao ih elektronima. Pitanje je nije li prvobitni cilj Thomsonovog pokusa bio da definitivno pobije Teslinu tvrdnju o postojanju elektrona. Umjesto toga dobio je nedvojbena dokaz da je Tesla bio u pravu. Ali Teslina uloga u svemu tome je prešućena i zaboravljena. Tek 1996., u monografiji prigodom izložbe o hrvatskoj znanosti ponovno je iz zaborava izvučen taj Teslin doprinos.

Zacijelo je Tesla najveći osobni poraz doživio početkom 20. stoljeća. Marconi je 1901. godine uspostavio **radiotelegrafsku vezu** između Europe i SAD i za to kasnije dobio Nobelovu nagradu za fiziku. Tesla je smatrao da je Marconi izveo samo jedan uspješan medijski spektakl. Jer, bežični sustav prijenosa informacija Tesla je smatrao svojim izumom i to dokazivao svojim ranijim patentima. Zadovoljštinu je tražio i na američkom sudu i napokon je i dobio. Pokazalo se da ga je Marconi pokrao. Još nekoliko godina prije Marconijeva pokusa Tesla je demonstrirao radiovezu i koristio je za daljinsko upravljanje modelima brodova i podmornica. Otkriće radioveze Tesla je sam smatrao svojim najvećim otkrićem i bio je ogorčen što je slavu pobrao Marconi. Nobelovu nagradu Marconiju smatrao je velikom grješkom i nepravdom te odrazom nekompetentnosti i navijačkog stava Nobelova povjerenstva.

Mnogi i danas smatraju golemom nepravdom što Tesla nije dobio Nobelovu nagradu za fiziku. Vjerojatno je to dijelom bila posljedica Teslina oštrog jezika i osobne netaktičnosti, jer je za nag-

radu predložen zajedno s Edisonom, ali ju je odbio prihvatiti. No, ne bi trebalo zanemariti ni to da je početkom 20. stoljeća dolazila do izražaja europska znanstvena i politička dominacija nad američkom znanošću kojoj je Tesla pripadao kao američki državljanin. U prva dva desetljeća 20. stoljeća Nobelovu nagradu primilo je nekoliko desetaka puta više europskih znanstvenika nego američkih!

Nekoliko desetljeća nakon Teslinih otkrića na polju elektriciteta, **Lawrence** je dobio Nobelovu nagradu za otkriće **ciklotrona**. No Tesla je mnogo ranije predlagao da se pomoću električnih i magnetnih polja ubrzavaju električno nabijene čestice do velikih brzina.

Zanimljivo je da Tesla nije mislio samo na znanstvene i industrijske primjene snopova čestica. Predlagao je da se takve zrake od električno nabijenih čestica koriste kao moćno **oružje** koje bi se moglo koristiti i u svemiru. Ideju oružja na zrake Tesla je proširio i na snažne snopove elektromagnetskog zračenja, pa se u tome može smatrati prethodnikom ideje **lasera**. Američka vlada tada nije imala interesa za projekte oružja na zrake. No, može se reći da su Tesline ideje ponovno oživjele nakon više od pola stoljeća kad je predsjednik Reagan usvojio slične koncepte i pokrenuo projekt razvoja svemirskog oružja, poznat pod nazivom «Rat zvijezda».

Zrakoplovi bez propelera i krila, podmornice što ispaljuju raketne projekte, upravljane radiovezom, koji točno pogađaju ciljeve udaljene tisuće kilometara, također su bile Tesline ideje. No iako vlada nije pokazivala zanimanje za financiranje tih projekata, smatra se da je CIA s pozornošću pratila Teslin rad. Priča se da su nakon Tesline smrti agenti CIA-e odnijeli niz dokumenata iz Tesline privatne arhive koji nikad nisu nađeni.

Tesla se nesumnjivo može smatrati začetnikom **daljinskog upravljanja**. Njegova je zamisao bila da to bude početak za kasniju izgradnju pravih **automata robota** koji misle i mogu zamijeniti čovjeka u tešku radu i u ratovanju. Danas bi se moglo reći da su, primjerice, američke krstareće rakete proizašle iz Teslinog mentalnog laboratorija.

Zato zvuči paradoksalno da je Teslina ideja bilo čovječanstvo budućnosti u kojem će se živjeti u miru, bez ratova. Mislio je da će moćna oružja odvratiti ljude od ratovanja i smatrao da znanstvenici razvojem zastrašujućih oružja mogu

pridonijeti svjetskom miru. Tesla u tome ima sličnosti s drugim velikim pacifistom, **Alfredom Nobelom**, koji je mislio da će svojim otkrićem dinamita i njegove strahovite razorne snage pridonijeti uspostavi svjetskog mira. No možemo li vjerovati da će se ljudi, suočeni s opasnošću od razornog oružja, odreći njegove primjene?

Ostvarene vizije

Tesla je znao govoriti o tajanstvenim oružjima koje krije u svojoj hotelskoj sobi, o svojim mističnim vizijama, o kontaktima s izvanzemalcima, zbog čega su ga smatrali čudakom. No, tu se mogu naći objašnjenja za neke njegove realne vizije koje će se ostvariti kasnije. Nesumnjivo je on u poodmakloj dobi bio osamljen i razočaran čovjek, u kojemu se u jednom trenutku vjerojatno nešto slomilo. Zato ne treba suviše strogo ocjenjivati njegove slabosti, postupke i ponašanje u razdobljima osobne krize. No ne bi trebalo pritom sasvim isključiti ni iskazivanje želje da privuče pozornost javnosti. Ali činjenica je da je imao vizije i priviđenja koje mu psihijatri i fiziolozi nisu mogli objasniti. Po tome je bio široko poznat. Sam Tesla piše da mu je jednom došla grupa stručnjaka iz jedne velike kompanije s

molbom za razgovor. Tesla im je počeo tumačiti prednosti svoje nove konstrukcije turbina, a oni su ga prekinuli riječima: «Ovdje smo po naročitom zadatku. Osnovani smo psihološko društvo za istraživanje psihičkih fenomena i željeli bismo da nam se pridružite u tom potihvatu.»

Tesla ističe da je pokušavao riješiti zagonetku smrti i marljivo tražio svaki znak duhovnog života. Jedne je noći u Engleskoj dugo bio budan, a onda vidio kako oblak nosi anđeoske likove predivne ljepote, od kojih ga je jedan gledao s ljubavlju i postupno poprimao obrise njegove majke. Pojava je polako lebdjela sobom i nestala i Tesla se probudio uslijed neopisivo slatke pjesme koju je pjevalo mnogo glasova. U tom trenutku toliko je bio siguran da je njegova voljena majka upravo umrla da mu je to bilo nemoguće izraziti riječima. I to je bila istina. Kasnije je vidio sliku jednog proslavljenog umjetnika koja alegorijski predstavlja jedno godišnje doba u obliku oblaka sa skupinom anđela koji su lebdjeli u zraku. To je bilo upravo ono što je vidio u snu, osim majčina lika.

Zanimljivo je da upravo zahvaljujući svojim priviđenjima Tesla rano došao na ideju **televizora**. Tesla sam piše da je u

dječastvu patio od čudne boljke. Priviđale su mu se slike, često praćene jakim bljeskovima svjetlosti koji su mu mutili pogled na stvarne predmete i utjecale mu na misli i djela. Kad bi čuo neku riječ, pojavila bi se živa slika predmeta koju je ta riječ opisivala u njegovoj viziji. Ponekad nije mogao razlučiti je li ono što vidi opipljivo ili nije. Formulirao je teoriju po kojoj te slike izaziva refleksno djelovanje mozga na mrežnicu. Odatle je zaključio da bi se na ekranu moglo projicirati sliku bilo kojeg predmeta i učiniti je vidljivom. Bio je uvjeren da je takvo čudo moguće i da će ga ljudi ostvariti u budućnosti.

Može se reći da je Tesla «praotac» **interneta** koji se razvio tek potkraj 20. stoljeća. Još prije jednog stoljeća Tesla je, naime, predlagao «svjetski sustav za povezivanje svjetskih komunikacija u jedan sustav», a to je upravo internet danas.

Čime bi se Tesla bavio danas?

Mnogo je anegdota o Teslinim fobijama u poodmakloj dobi. Mučila ga je osamljenost i osjećaj da mu ideje nisu dovoljno shvaćene. Zato se pomalo počeo ponašati kao čudak. Užasno se bojao bakterija. No nisu li i danas mnogi ljudi opsjednuti fobijom pred virusima, a posebno fobijom od AIDS-a? A u Teslino doba malo se znalo o imunologiji i nije bilo antibiotika koji su danas učinkoviti protiv bakterija. Danas je pak medicina nemoćna pred virusima, slično kao što je u Teslino doba bila nemoćna pred bakterijama. Da je Tesla više znao o imunološkoj samozaštiti organizma ono što se danas zna, vjerojatno bi bio i manje fobičan.

Čime bi se Tesla danas bavio u znanosti? Može se, iako je pitanje, dakako, posve hipotetično, pretpostaviti da bi se vratio svojoj staroj znanstvenoj ljubavi: elektricitetu. Možda ovaj put elektricitetu u čovjeku, što ga je oduvijek fasciniralo. Naime, 1902. godine promaknulo je njegovoj pažnji **Bernsteinovo** otkriće da na membrani svake biološke stanice vlada stalni električni napon. Da je svaka stanica poput minijaturnog kondenzatora, koji je s vanjske strane nabijen pozitivno, a s unutarnje negativno. Danas se smatra da su svi procesi u neuronima u ljudskom mozgu posljedica dinamičkih promjena tih napona, ali je još mnogo tajni u razumijevanju tih procesa. Za Teslu bi bio velik izazov da istražuje još mnoge nepoznanice u vezi tih napona. To bi obuhvaćalo dvije njegove stalne opsesije: elektricitet i tajne života.

Prva fotografija koja je ikada snimljena pri fluorescentnom svjetlu. Na fotografiji je lice Nikole Tesle a izvor svjetla je jedna od njegovih fluorescentnih žarulja. Vrijeme ekspozicije je 8 minuta. Fotografija je snimljena u Siječnju 1894. godine.

Teslin izumiteljski rad

Tesla nije zaboravio da je Westinghouse podržao njegov sustav izmjenične struje kada je malo tko vjerovao u njezin uspjeh i budućnost

Nikola Tesla doputovao je u New York 1884. s pismom preporuke Charlesa Batchelora, upućenom Thomasu Edisonu. Batchelor je bio engleski inženjer koji je vodio europsku podružnicu Edisonove tvrtke. Prilikom njihovog prvog susreta, Tesla je Edisonu predstavio sve prednosti izmjenične struje u odnosu na istosmjernu, ne uzevši u obzir činjenicu da bi izmjenična struja mogla Edisonovu tvrtku, koja je koristila istosmjernu struju, odvesti u propast. Osim toga, Edison je smatrao da izmjenična struja nema budućnosti.

Unatoč različitim stavovima o daljem razvoju i načinu proizvodnje električne energije, Tesla je prihvatio ponuđeni posao u Edisonovoj tvrtki. S obzirom na to da se Edison nije želio upuštati u razvoj motora na izmjeničnu struju, Tesla se usredotočio na poboljšanje istosmjernih generatora u njegovim centralama. Za posao remonta 24 istosmjerna generatora Edison je, uvjeren u neuspjeh, Tesli obećao nagradu od 50000 američkih dolara. Nakon godine dana rada, nekoliko novih patenata koji su Edisonovoj tvrtki donijeli dodatni profit, i uspješno obavljenog posla, Edison je izigrao dogovor te Tesli nije isplatio obećanu nagradu, već mu je ponudio povišicu. Tesla je to hladno odbio i dao otkaz, nakon čega je bio prisiljen

Thomas A. Edison

ljen neko vrijeme raditi teške fizičke poslove kako bi si osigurao egzistenciju.

Pri rješavanju problema Tesla je koristio matematički pristup te je smatrao da Edison nije pravi znanstvenik i istraživač i da mu je radi njegovog pristupa rješavanju problema bilo potrebno deset puta više vremena nego njemu samome. Edison je bio spretan u praktičnoj primjeni novih izuma koji su se mogli odmah unovčiti. Mnoga Teslina otkrića bila su bitno ispred njegovog vremena i za praktičnu primjenu većine njegovih izuma bile su potrebne godine, a u nekim slučajevima čak i desetljeća.

Radi daljnjeg razvoja vlastite tvrtke, Edisonu je bio nuždan vanjski investitor. Poznati financijer J. P. Morgan 1889. uložio je dodatni kapital u Edisonovu tvrtku koja mijenja ime u Edison General Electric. Spajanjem Edison General Electric-a i Thompson-Houstona, najvećeg Edisonovog konkurenta u to vrijeme, tvrtka mijenja ime u General Electric i Edison gubi upravljačku moć unutar tvrtke.

Prvi put Tesla se predstavio javnosti godine 1888. na sveučilištu Columbia kada se našao pred članovima Američkog udruženja elektrotehničara, gdje je održao predavanje pod naslovom: Novi sistem motora i transformatora izmjenične struje.

George Westinghouse, i sam izumitelj, te čelnik Westinghouse Electric Company, čuo je za Teslino predavanje i smatrao je kako bi Teslina otkrića mogla riješiti problem gubitaka kod istosmjernih motora i prijenosa električne energije na velike udaljenosti.

Westinghouse kupuje prava na Teslin patent višefaznog sistema naizmjenično pokretnog dinama, transformatora i motora te unajmljuje Teslu za konzultanta. Dogovor Tesle i Westinghousea je bio da za svaku konjsku snagu prodanog uređaja na izmjenično napajanje Tesli pripadne 2,5 američkih dolara. Kasnije, kada je Westinghouse upao u financijske poteškoće, Tesla je svojevrijedno raskinuo ugovor koji mu je jamčio milijunske prihode kako bi pomogao Westinghouseu, kojeg je smatrao prijateljem. Tesla nije zabora-

George Westinghouse

vio da je Westinghouse podržao njegov sustav izmjenične struje kada je malo tko vjerovao u njezin uspjeh i budućnost.

Westinghouseova kupnja Teslinog patenta dovodi do sukoba s Edisonovom tvrtkom. Ne mogavši se suprotstaviti Tesli i izmjeničnoj struji na znanstvenom polju, Edison se koristio negativnom promidžbom kojom je tvrdio da je izmjenična struja opasna.

Za osvjetljenje Svjetske izložbe u Chicagu 1893. raspisan je natječaj na koji su se javili General Electric i Westinghouse. General Electric nudio je sustav s istosmjernim napajanjem dok je Westinghouse nudio Teslin izmjenični sustav. Kako je ponuda Westinghousea bila dvostruko jeftinija, dobila je natječaj i praktično pokazala prednosti izmjenične struje.

Sljedeći izazov bila je izgradnja hidrocentrale na slapovima Niagare. Posao su dobile zajedno tvrtke Westinghouse i General Electric, a kompletnu realizaciju nadzirao je Nikola Tesla. Centrala je otvorena 12. siječnja 1895. te je bila prva moderna trofazna izmjenična centrala na svijetu i označila pobjedu Teslinog izmjeničnog nad Edisonovim istosmjernim sustavom.

Zbog stalne potrebe za novcem kojim će financirati svoja istraživanja, u svoj labo-

ratorij Tesla je često pozivao bogate i slavne na demonstraciju novih izuma. U posjet su dolazili neki od najvećih ljudi tog vremena: J.P. Morgan, John D. Rockefeller, Edward H. Harriman, Thomas Fortune Ryan, Jay Gould, obitelji Astor i Vanderbilt, a kasnije čak i Henry Ford. Unatoč činjenici da je imao širok krug poznanika te da je na mnogo mjesta bio rado viđen gost, Tesla je imao vrlo malo

prijatelja. Jedan od njih je bio Mark Twain, a njihov prvi susret dogodio se zbog Twainovog interesa za investira- njem u izgradnju istosmjernog motora. Nakon Twainove smrti, Tesla je i dalje pričao o njemu kao da je živ.

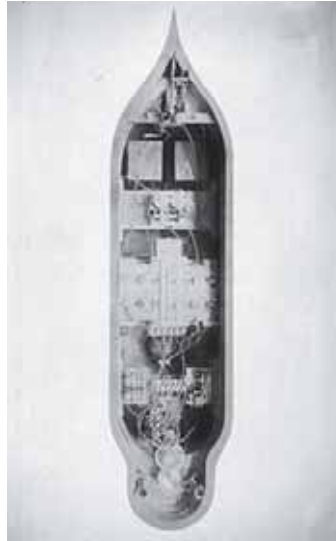
Iako mu je bio potreban novac, 1912. i 1915. godine odbio je nominaciju za Nobelovu nagradu iz fizike jer je tvrdio da njegov suprimatelj Thomas Edison

nije pravi znanstvenik te je i dalje izbje- gavao svaki susret s njim. No, za svoja postignuća 1917. godine dobio je Edison- novu medalju, najveće odlikovanje Ame- ričkog instituta električnih inženjera. A sedamdeset i peti rođendan čestitali su mu Lee de Forest i Albert Einstein.

Mate Krpan

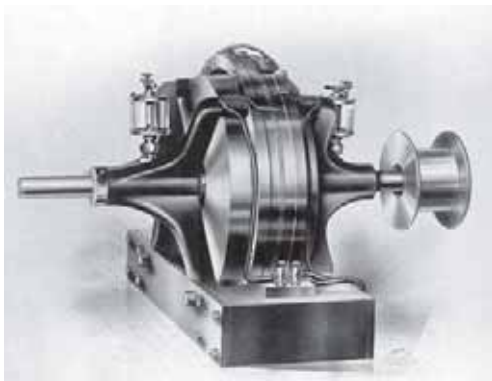
Elektromagnetno jaje

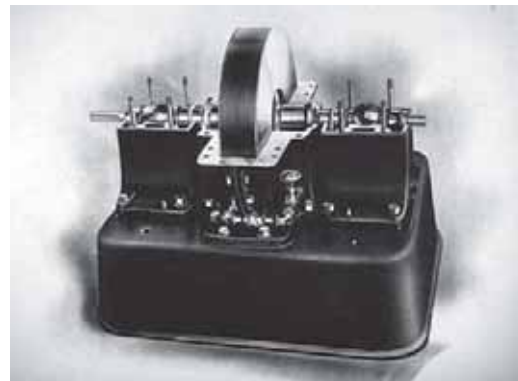
Model broda na daljinsko upravljanje

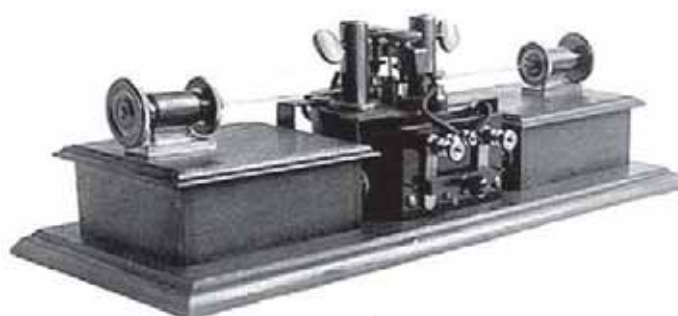
Indukcijski motor

Izmjenični generator

Turbina

Prvi radio transmitter

NEKI VAŽNIJI IZUMI

područje	godine	patenti
istosmjerna struja	1886—1887	komutatori regulatori električne lučnice
višefazne i jednofazne izmjenične struje	1887 1887-1889 1888 1889	trofazni dinamomotori dinamokotve magnetski polovi trofazni asinkroni i sinkroni motori jednofazni motori transformator za reguliranje asinkronih motora transformator za reguliranje asinkronih motora električni prijenos energije, pretvaranje i raspodjela energije trofaznom strujom asinkroni generatori ispravljač izmjenične struje
struja visoke frekvencije i napona	1890 1891 1891—1896 1892—1898 1894 1896	generatori za visoke frekvencije struja za visoke frekvencije nižeg napona transformator za visoke frekvencije žarulje za struje visoke frekvencije kondenzatori za dotjerivanje u ulju i drugi metode proizvodnje struja visoke frekvencije oscilatori za visoke frekvencije električni provodnici za prijenos struja visokih frekvencija struje visoke frekvencije za proizvodnju ozona
radiotehnika	1896—1914 1897 1898	bežična telegrafija upravljanje na daljinu detektori metoda za reguliranje i strojevi za bežični prijenos energije transformatori sa spiralnim i konusnim kalemima za jako visoke napone metode izolacije električnih provodnika
razno	1889—1922	termomagnetski motori parni strojevi turbine pumpe brzinomjeri instrumenti za visoke frekvencije, itd.

Preuzeto iz knjige Ćirila Petešića "Genij s našeg kamenjara"

Opširnije o jednom Teslinu izumu

Teslin ozonski generator

Ovaj se izum danas rabi u pročišćavanju vode i zraka u bolnicama, školama...

Atmosferski ozon je sastojak zračne smjese što znači da ga u zraku ima vrlo malo (oko 0,001 %). Unatoč maloj količini ozon ima višestruko važnu ulogu za život na Zemlji (za biosferu).

Karakteristična je njegova raspodjela u atmosferi u prirodnim uvjetima: ima ga najviše na oko 20-25 km visine nad tlom, u sloju koji se zove stratosfera, dok ga u nižim slojevima (prvih 10 km, ili troposfera) ima znatno manje.

U stratosferi ozon filtrira dio Sunčevog ultraljubičastog zračenja pa do tla dođe tek 1/3 tog zračenja, baš toliko da povoljno djeluje na ljude i na biosferu općenito. Otuda atribut «dobar» za ozon u stratosferi. U nižim slojevima ima znatno manje ozona i taj nema bitne važnosti za biosferu. Međutim, u posljednjih 100 godina došlo je do naglog industrijskog razvoja, a posljedica je unos znatnih količina onečišćenja u atmosferu, sve do stratosfere. To je izazvalo smanjivanje količine «dobrog» ozona u stratosferi (ozonska rupa nad Antarktikom) i povećanje količine ozona u najdonjem sloju zraka (do oko 2 km nad tlom). Koncentracija ozona u prizemnom sloju zraka povremeno prelazi tzv. prag toksičnosti (tada ozon djeluje nepovoljno, npr. iritira sluznice očiju i dišnih organa i dr.), a ima svojstva stakleničkog plina pa pridonosi neprirodnom zagrijavanju donje atmosfere. Otuda atribut «loš» za ozon povećane koncentracije u prizemnoj atmosferi.

U vrlo malim koncentracijama ozon djeluje osvježavajuće na čovjeka, a ima i baktericidna svojstva. Ozonu vrlo malih koncentracija bismo tako mogli pridijeliti atribut «koristan». Danas je dokazano da za pozitivno djelovanje ozona njegova koncentracija mora biti manja od 10 ppbv (jedinica za obujamnu koncentraciju tvari, dolazi od lat. part per billion, volume). Ta spoznaja je dovela do raznolike primjene ozona u tehnologiji i u medicini.

Teslin ozonski generator

Jedan od prvih korisnika ozona u malim koncentracijama u zatvorenom prostoru

bio je Nikola Tesla. Već je koncem 19.st. Tesla bio svjestan baktericidnog djelovanja tog plina i to svojstvo ozona je htio iskoristiti. Konstruirao je jedan od prvih ozonskih generatora ili ozonizatora tog doba, na principu električne iskre, a služio mu je za pročišćavanje zraka i vode (Sl.1). Taj generator je 1896. patentirao.

Teslin patent od 23.IX.1896. nosi naziv Aparat za proizvodnju ozona. Tekst patenta opisuje svojstva uređaja u više varijanti, a završava ovako:

“6. Uređaj za proizvodnju ozona u kombinaciji s dijelovima za nabijanje kondenzatora, s krugom male samoindukcije i otpora, a u koji se izbija kondenzator, sa zavojnicom za podizanje potencijala takvog izboja i s mogućnošću prolaska struje pomoću visokonaponskog izboja kroz zrak.”

Nekoliko godina poslije, 1900., utemeljio je Tesla Ozone Company. Generatore na načelu električnog izboja prodavao je liječnicima. Generator je preoblikovao 1920, ali ovaj ga put nije patentirao nego je samo dao licencu za proizvodnju u Kanadi. Zapisano je i da je prodavao i ozonizirano maslinovo ulje, što su kupovali meteopati.

Međutim, izrada ozonskih generatora i Teslino poduzeće nisu se održali, ali su ostavili traga tako da su Teslin model generatora i receptura maslinova ulja obožanog ozonom poboljšani, te se uspješno proizvode i primjenjuju i danas, u poduzećima (većinom u Americi), koja su preuzela osnove Tesline aktivnosti.

Tesla je za proizvodnju ozona koristio zrak. Nedostatak je u tome što tada nastaju dušikovi oksidi koji su štetni. To se izbjegava upotrebom čistog kisika, pri čemu i efikasnost proizvodnje ozona bitno raste. Bitna uloga ozona u pročišćavanju vode ili zraka je u tome da oksidira nečistoće, fungicide, biocide, te se sve nečistoće kasnijom filtracijom, recimo uz pomoć aktivnog ugljena, lako odvoje.

Od 1897. do 1997. patentirano je više od 10 000 uređaja za proizvodnju ozona, s time da je veći broj generatora temeljen na električnom izboju nego na elektro-

kemijskim procesima i na ozračivanju ultraljubičastom svjetlošću. Primjena ozonskih generatora je danas brojna. Evo nekoliko primjera: mali ozonizatori za pročišćavanje zraka u prostorima s klima uređajima, ozonizatori za pročišćavanje operacijskih dvorana u bolnicama, veliki komercijalni generatori za pročišćavanje i dezinfekciju pitke vode te za čišćenje vode iz javne kanalizacije, dakle za municipalne potrebe, i dr. Ozonizatori se sve više koriste u alternativnoj medicini, gdje je potrebno ishoditi posebne vladine dozvole na temelju postignutih pozitivnih rezultata.

Unatoč sve raširenijoj primjeni ozonskih generatora dodavanjem ozona radi pročišćavanja vode i zraka u uredima, učionicama, u prostoru skladišta na prostorima uzgajališta domaćih životinja i dr., za sada još nema dovoljno pokazatelja o sistematskim praćenjima rezultata tih postupaka. Postoje neki stručni izvještaji o pozitivnim rezultatima primjene ozona niskih koncentracija, ali znanstveni pristup takovim istraživanjima nije naglašen pa su zato i rezultati znanstvenih radova te vrste malobrojni.

Dr. sc. Inga Lisac,

Geofizički odsjek PMF, Sveučilišta u Zagrebu.

Teslin ozonski generator

Marc J. Seifer, Teslin biograf, i Michael Behar montirali su za časopis Wired ovaj intervju s Nikolom Teslom. Odgovori su doslovce preuzeti iz Teslinih predavanja, govora, izjava za suvremeni tisak i njegove privatne prepiske. Iz intervjuja prenosimo najzanimljivije dijelove koji govore o važnosti Teslinih izuma i o njegovoj osobi.

• Vaša tehnologija izmjenične struje napravila je takoreći preko noći pravu revoluciju u opskrbi električnom energijom, ali svijet tek sada hvata korak s vašim drugim idejama. Kakva je uloga izumiteljstva u današnjem tehnološkom društvu?

Ono je najvažniji proizvod čovjekova stvaralačkog uma. Konačan je cilj potpuna vladavina duha nad materijalnim svijetom, stavljanje ljudske prirode u službu ljudskih potreba.

• Što biste savjetovali čovjeku koji ide vašim stopama?

Rekao bih mu da usredotoči svu svoju energiju na jedan jedini veliki cilj. Neka spozna jednu jedinu istinu, makar i po cijenu da ga proždre sveta vatra, i milijuni manje nadarenih ljudi lako će ga slijediti. Neka se muči dan i noć uz male izgleda na uspjeh, a ipak neka ostane nepokolebljiv. Veličinu napretka ne određuje količina, nego kakvoća rada.

• Već smo vidjeli veliki napredak u smjeru vaših predviđanja, od kozmičkih zraka do subatomske sile. Je li moguće da smo stigli do svojih granica?

Čak i u područjima koja su najuspješnije istražena, teren je tek načet. Ono što je dosad učinjeno s pomoću elektriciteta nije ništa u usporedbi s onim što nas čeka u budućnosti. Paradoksalno je, a ipak istinito, kazati da što više znamo, to je veće naše neznanje u apsolutnom smislu, jer tek kad smo prosvijetljeni, postajemo svjesni svojih ograničenja. Jedan od najzahvalnijih rezultata intelektualnog razvoja upravo je neprestano otvaranje novih i širih perspektiva.

• A kamo vodi taj razvoj? Kakve su nam se barijere ispriječile na putu?

Od svih zapreka, ljudsko kretanje najviše usporava neznanje. Ono što Buddha zove najvećim zlom na svijetu. Zapreke koje potječu iz neznanja mogu se ukloniti isključivo širenjem znanja i ujedinjenjem heterogenih elemenata čovječanstva. Svaki se napor na tom području mora isplatiti.

• Svijet će, dakle, biti bolji ako se ujedini?

Sve nam više dolazi do svijesti osjećaj

Montirani intervju s Nikolom Teslom

Tajna uspjeha je u usmjeravanju i čuvanju energije

Teslin recept za dugovječnost: Mnogo kretanja i gimnastike, čiste misli, suzdržavanje, naporan rad, čaša vina tu i tamo i stroga prehrana.

povezanosti mnogobrojnih, naizgled potpuno različitih, sila i pojava koje promatramo, osjećaj dubljeg razumijevanja i, premda još nije posve jasno određen, dovoljno je izražen da nam ulije povjerenje u golemi napredak u bliskoj budućnosti.

• Taj isti osjećaj povezanosti mogao bi na kraju dovesti do svjetskog mira, kako vi tvrdite, premda će nam trebati još vremena da to postignemo.

Sveopći mir kao rezultat kumulativnog napora tijekom proteklih stoljeća mogao bi se ostvariti vrlo brzo - pomalo nalik na kristal koji se iznenada oblikuje u otopini što smo je polako pripremali.

• Ili možda slika tekućeg kristala na ekranu. Hoće li jedan svenazočan globalni sustav komunikacija značiti smrt udaljenosti i kraj ratova?

Glavni uzrok ratova jest prostranost ovog planeta. Postupno eliminiranje udaljenosti približit će ljudska bića i uskladiti njihove nazore i težnje.

• Izmjenična struja tek je jedan od desetaka izuma koji vam se pripisuju. Drugi je bežična tehnologija. Ali, nikad je niste praktično komercijalno iskoristili.

U svom laboratoriju i u prodavaonicama demonstrirao sam svoj postupak znanstvenicima i javnosti u New York Cityju, Saint Louisu, Philadelphiji, Londonu i Parizu, i izvodio pokuse na veliku udaljenost, od jednog kraja New York Cityja na drugi, uz rijeku Hudson do West Pointa, i na stotine kilometara u mojoj eksperimentalnoj postaji i Colorado Springsu. Znao sam da će moj sustav funkcionirati. Imao sam temeljne patente. Stoga sam se, umjesto da gubim vrijeme izvodeći dodatne demonstracije za novine ili javnost, naprosto odlučio usredotočiti na konstruiranje tornja za bežičnu transmisiju.

• Vi ste, međutim, željeli ići još mnogo dalje od pukog slanja poruka - potpuno se riješiti kablova i slati elektricitet kroz zrak iz Wardencliffa.

Da je sličan toranj bio smješten, naprimjer, u Engleskoj, što je bio moj plan, tada bi energija mogla preskakati bežičnim načinom preko Atlantika do toga primateljskog tornja. Odatle bi se elektricitet mogao prenositi ili bežično u stanove u okolici, ili na konvencionalan način, tj. pomoću vodova. Uglavnom, najvažnije bi bilo smjestiti te primateljske uređaje na udaljenim mjestima, daleko od izvora energije, kao što su, na primjer, slapovi.

• Uvijek ste bili posebno usredotočeni na alternativne izvore energije.

Što god mi nastojali napraviti, i na koje se god područje usredotočili, ovisimo o energiji. Moramo smisliti načine da dobijemo energiju iz zaliha koje su zauvijek neiscrpane, da usavršavamo metode koje ne uključuju trošenje i otpad bilo kakvog materijala. Koristimo li se gorivom da dobijemo energiju, živimo na svom prirodnom kapitalu i brzo ga iscrpljujemo. Ta je metoda barbarska i izopačeno rastrošna te valja s njom prekinuti u interesu budućih generacija.

Mnogo bolji način dobivanja energije bio bi koristiti Sunčeve zrake koje neprestano stižu na zemlju i u teoriji nas opskrbljuju energijom jačom od milijun konjskih snaga po četvornoj milji.

• Solarna energija? Tu se postavlja problem pohranjivanja.

Na to treba usredotočiti istraživanje.

• Primitivni oblici umjetne inteligencije također su potekli iz vašeg laboratorija. Kako će izgledati prvi pravi strojevi koji razmišljaju?

Primitivni? Radije bih upotrijebio riječ temeljni. Moj je plan bio konstruirati automat koji će imati «vlastitu pamet» - pritom mislim da bi mogao, nezavisno od bilo kakvog operatora, reagirajući na vanjske utjecaje koji djeluju na njegove osjetljive organe, izvoditi niz djela i operacija kao da posjeduje inteligenciju. Bit će kadar pokoravati se zapovijedima koje je unaprijed dobio, moći će razlikovati ono što smije od onoga što ne smije, te pohraniti dojmove koji će nedvojbeno

utjecati na njegove kasnije postupke. Nadalje, ja ne vjerujem da je inteligencija umjetna, nego prije da je svojstvo materije.

• Materija je živa?

Čak i materija koju zovemo anorganskom, i za koju se vjeruje da je mrtva, reagira na podražaje i posve jasno pokazuje kako u njoj postoji živo načelo. Sve što postoji, organsko ili anorgansko, s duhom ili inertno, podložno je podražajima izvana.

• Recite nam nešto više o svojem radu na teleautomatima - drugim riječima, na robotima.

Došao sam na ideju da konstruiram takav stroj koji bi mehanički predstavljao mene i koji bi na vanjske utjecaje reagirao kao što reagiram ja, samo, dakako, na mnogo primitivniji način. Je li taj automat od mesa i krvi ili od drvca i čelika, nije važno, ako može kao inteligentno biće preuzeti sve dužnosti koje se od njega zahtijevaju. Uz strojeve koji će obavljati njegov posao, čovjek će biti mnogo slobodniji da povećava svoje znanje i proizvodnost i samim time dovede do napretka cijelog planeta.

• Hajdemo malo razgovarati o dugovječnosti. U osjetljivoj dobi od 77 godina još 1933. rekli ste u razgovorima za New York Times kako očekujete da ćete živjeti i dulje od 140. godine.

Pa, znate, čak i sad, još sam mladac. Nikad u životu nisam se bolje osjećao. U svojim najboljim godinama nisam posjedovao ovoliko energije kao danas. A, što je još važnije, pri rješavanju problema služim se tek malim dijelom energije koju posjedujem, jer sam je naučio čuvati.

• Ali, ne dugujemo li dio dugovječnosti genima, a ne geniju?

Potječem od ljudi koji su došli s planina Čehoslovačke i Jugoslavije, od kojih su neki živjeli i dulje od 110 godina, pa je jedan član obitelji napunio čak 129. Otpočetak sam stvorio plan da ću ih sve nadživjeti. Tajna moje današnje snage i vitalnosti krije se u tome što sam u mladosti živio kreposno. Nikad nisam rasipao energiju. Obuzdavao sam svoje strasti i apetite kako bih ostvario svoj san - nametao sam sebi stegu kako bih živio vrijednim životom. Budući da svoj rad volim iznad svega, samo je prirodno da ću s njime nastaviti dok ne umrem. Ne želim nikakva odmora. Mnogi ljudi osjećaju tugu i potištenost pri pomisli na kratkoću života, a ipak čine tolika toga da se bi poploče put do groba u ranoj dobi.

• Pa kako ste onda izbjegli preranu smrt?

Ljudska energija se može povećati pažlji-

vom brigom o zdravlju, dobrom hranom u umjerenim količinama, urednim navikama, pridržavanjem mnogih zakona higijene i podupiranjem braka i savjesnom brigom za djecu. Labav moral strašno je zlo koje truje i tijelo i duh.

• A što je s praktičnim pojedinostima?

Mnogo kretanja i gimnastike. Čiste misli, suzdržavanje, naporan rad, čaša vina tu i tamo i stroga prehrana uz proizvod koji ja zovem faktor aktus. To je jednostavan naporak za zdravlje i po proteinskoj vrijednosti odgovara tucetu jaja, a sačinjen je od 12 vrsta povrća, uključujući bijeli dio poriluka, srce kupusa, cvijet od cvjetače, repicu i srce od salate.

• A što je s vašim «električnim kupkama»? Opišite što se točno događa za vrijeme jedne električne kupke.

Stanem na posebnu platformu koja mi može poslati kroz tijelo milijune volti. To je, uz vrlo nisku snagu, vrlo visoka frekvencija - čak do 80 milijuna titraja u sekundi. Elektricitet pretežito putuje uz samu površinu, odbacujući silnom snagom sve nepoželjne molekule. Dok bi se s istim naponom moglo raznijeti komad metala, moguće je postići lokalni učinak koji interferira s malignim izraslinama, uništavajući time stanice karcinoma.

• Tako ste izliječili Marka Twaina?

Imao sam jednu drugu spravu, oscilirajuću platformu koja snažno stimulira peristaltičko kretanje koje hranu vodi kroz probavni trakt. Taj uređaj, koji sam zovao mehanička terapija, pomaže ljudima koji trpe od dispepsije, želučanih tegoba, začepjenosti, napuhanosti i drugih poremećaja. Moj veliki prijatelj Mark Twain došao je u laboratorij u strašnom stanju: patio je od niza mučnih i opasnih boljki, ali za manje od dva mjeseca na mojoj platformi ponovo je stekao snagu i sposobnost da u punoj mjeri uživa život.

• Tko je još posjećivao vaš laboratorij?

Oh, mnogi pripadnici društvene elite. Kipling, Dvorak...

• Sve sami besmrtnici. Vi, dakako, uživajte drugu vrstu besmrtnosti - živite svaki put kad ukopčamo neki električni uređaj. Žalite li što nisu ostvarene sve vaše ideje?

Znanstvenik nikada sebi ne postavlja kao cilj neposredni rezultat. Ne očekuje da će njegove napredne ideje biti lako prihvaćene. On radi kao sijač u rasadniku - za budućnost. Dužnost mu je položiti temelje za one koji dolaze i pokazati put.

Stranica newyorškog lista "The World" iz 1894. g. sa simboličnim crtežom Teslina lika

Priča o elektricitetu

Teslini izumi temelje se na njegovu čudesnom prodoru u svijet elektriciteta. Pitanju: Što je elektricitet? Tesla je posvetio cio svoj život, ali nije našao odgovor. Taj je problem razmatrao i u svojoj kratkoj «Priči o elektricitetu» koju je na engleskom jeziku napisao 1915., u šezdesetoj godini. Original priče danas se čuva u Muzeju Nikole Tesle u Beogradu.

Tko želi pravo shvatiti svu veličinu našega vremena, mora upoznati povijest znanosti o elektricitetu. Tu će naći priču kojoj nema ravne ni među bajkama iz Tisuću i jedne noći.

Priča počinje mnogo prije početka naše ere, u doba kad su Tales, Teofrast i Plinije govorili o magičnim svojstvima «elektrona» (jantara), te dragocjene tvari što je nastala iz suza Helijada, sestara nesretnoga mladića Faetona koji je pokušao vladati Febovim kolima i gotovo zapalio čitavu Zemlju. Tu je misterioznu pojavu bujna mašta starih Grka, naravno, pripisala nadzemaljskim uzrocima i jantaru udahnuła život i dušu. Je li to bilo stvarno vjerovanje ili više pjesničko tumačenje - otvoreno je pitanje. No još i danas ima obrazovanih ljudi koji misle da je biser živ i da u dodiru s toplim ljudskim tijelom postaje sve ljepši i sjajniji. Mnogi učenjaci misle da je i kristal živo biće. Takvo se mišljenje još više proširilo otkako je JAGADIS CHUNDER BASE (1858 - 1937) nizom od 11 označenih eksperimenata pokazao da i takozvana neživa materija odgovara na vanjske utjecaje posve slično kao što reagira biljno ili životinjsko tkivo.

Znači, to praznovjerje starih o jantaru, ako je uopće postojalo, ne može se uzeti kao dokaz o neznanju, pa se o njihovu poznavanju elektriciteta samo može nagađati. Zanimljivo je da su oni ribe drhtulje upotrebljavali za neku vrstu elektroterapije. Na nekim primjercima staroga novca nalazimo dvostruke zvjezdice, nalik na iskre koje proizvodi galvanska baterija. A i neki drugi podaci, mada vrlo oskudni, govore u prilog tome da su neki «izabrani» ljudi dublje poznavali prirodu pojave zapažene kod jantara. Tako se npr. Mojsije nesumnjivo mnogo vještije služio elektricitetom nego itko u njegovo vrijeme. U Bibliji se na jednome mjestu s velikom preciznošću potanko opisuje uređaj u kome se elektricitet stvarao trenjem zraka o svileni zastor i gomilao u kutiju izgrađenu kao kondenzator. Aronove je sinove vrlo vjerojatno usmrtila struja visokog napona. I vestalska vatra kod Rimljana bila je električne prirode.

Inženjerima toga vremena morao je biti poznat pogon s remenjem i može se pretpostaviti da nisu zapazili veliko razvijanje statičkog elektriciteta. Uz pogodne atmosferske uvjete remen može ostati pravi dinamički generator koji može izazvati vrlo zanimljiva djelovanja. Ja sam palio električne sijalice, pokretao motore i izvodio druge manje zanimljive eksperimente - sve pomoću elektriciteta dobivenog remenjem i nagomilanog u limene kutije.

Sa sigurnošću se može zaključiti da su starim filozofima bile poznate mnoge stvari o ovoj neshvatljivoj sili i začuđuje što su morale proći dvije tisuće godina do prve znanstvene rasprave o elektricitetu i magnetizmu, do čuvenoga GELBERTOVA djela, objavljenog 1600. godine («O magnetskim tijelima i o velikom magnetu Zemlje», na latinskom; William Gilbert je prvi uveo naziv ELEKTRICITET - op. ur.). Tako dugo razdoblje neaktivnosti ipak se donekle može objasniti.

Znanost je bila povlastica izabranih koji su svako novo saznanje ljubomorno čuvali u svome krugu. Komuniciranje je bilo teško pa je teško dolazilo i do suradnje između geografski udaljenih istraživača. Uzrok tome bila je donekle i sklonost ljudi tih vremena da zapostavljaju praktične probleme, dok su se živo borili za apstraktne principe - za dogme, predanja i ideale.

U Gilbertovo se vrijeme čovječanstvo još nije mnogo izmijenilo, no njegova su jasna učenja snažno djelovala na učene duhove. Stali su se ubrzo, jedan za drugim, pojavljivati različiti strojevi, pa je rastao i broj eksperimenata i promatranja. Praznovjeran strah postupno je ustupio mjesto znanstvenoj pronicljivosti te je svijet s uzbuđenjem 1745. primio vijest da su KLEIST i LEYDEN u jednu kutiju uspjeli uhvatiti neku misterioznu supstancu koja je zatim pokazala svoju razornu snagu, oslobodivši se uz snažan prasak. Tako se rodio KONDENZATOR, možda najveći izum u povijesti razvoja znanosti o elektricitetu.

U narednih četrdeset godina čovječanstvo je učinilo dva golema skoka naprijed: Franklin je pokazao identičnost one blage jantarove duše i stravičnog Jupiterova prstena, a GALVANI i VOLTA su pronašli kemijski izvor struje iz koga se magični fluid mogao dobiti u neograničenim količinama. Zatim je u daljnjih četrdeset godina postignut još krupniji uspjeh: OERSTED je električnom strujom uspio utjecati na magnetsku iglu, ARAGO je izumio elektromagnet, SEEBECK termotup, a FARADAY je 1831. sve te izume okrunio izjavom da je iz magneta dobio elektricitet. Time je zapravo otkrio princip čudesnoga stroja - dinam - i otvorio novu eru ne samo znanstvenog istraživanja, nego i praktične primjene elektriciteta. Tada su pronalasci od neprocjenjive vrijednosti slijedili vrtoglavom brzinom: TELEGRAF, TELEFON, FONOGRAF, SIJALICE, INDUKCIJSI MOTOR, OSCILOGRAFSKI TRANSFORMATOR, RENDGENSKE ZRAKE, RADII I RADIO. Sve je to, uz mnoge druge revolucionarne pronalaskе, duboko izmijenilo životne uvjete čovječanstva. Za osamdeset četiri godine ona neshvatljiva supstanca iz živoga jantara i magnetskog kamena pretvorena je u divovske snage koje sve brže i brže okreću kotače napretka.

To je ukratko priča o elektricitetu - od Talesa do danas.

Dogodilo se nemoguće. Nadmašeni su i najluđi snovi, a začuđeni svijet pita: - ŠTO JE SADA NA REĐU?

Mario Filipi, novinar, rođen je u Zagrebu 24. ožujka 1950. Prvu gimnaziju završio je u Zagrebu 1968., a Fakultet političkih znanosti 1972. Zbog kršćanskog svjetonazora i kao nepartijac mogao je u bivšoj državi kao novinar raditi samo u "nepolitičkim" rubrikama. Uoči Domovinskog rata postao je slobodni novinar. Prvog dana kolovoza 1991. upao je u prvi ratni sukob, napad jugovojске na Erdut, Dalj i Aljmaš. U Osijeku se dragovoljno priključio obrani Domovine surađujući najviše u "Glasu Slavonije".

Na bojišnici u blizini Vukovara teško je ranjen 13. listopada 1991. od tenkovske granate. Od tada živi bez ruke i noge. Bivši veslač, sada se bavi plivanjem, a u novije vrijeme i povijesnim istraživanjima uvjeren da će hrvatskom narodu znanje o vlastitoj povijesti vratiti samosvijest koja mu često nedostaje. Njegova knjiga o Nikoli Tesli rezultat je takvih napora.

V V: Vaša knjiga "Nikola Tesla ispod paučine" izašla je prije nekoliko tjedana. Što Vas je motiviralo da napišete ovako brižljivo pripremanu knjigu o Tesli?

- Ja sam Teslin obožavatelj još od osnovne škole. Divio sam se tom nevjerojatnom čovjeku. Oduševljenje prema njemu tinja u meni neprestano. Zato me je zaboljelo što nitko u nas nije obilježio 50. obljetnicu njegove smrti (1993), pa ni 140. obljetnicu rođenja (1998). Rat je i tu ostavio bolne tragove. Zato sam odlučio pokazati da Tesla nije nikome bio neprijatelj i da ni najmanje nije kriv za zloupotrebu njegovog imena sve do najnovijeg doba. Počeo sam čitati knjige o Tesli koje su me uvele u njegov čudesan svijet genija. Mnoge knjige su me se duboko dojmile. Tražeći po Internetu nailazio sam na mnoge vrijedne informacije, ali i na apsurdne tvrdnje, kao npr. da je Smiljan u Srbiji ili da su 1991. hrvatske trupe okupirale područje Tesline kuće.

VV: Kojim ste se izvorima najviše služili?

- Najkraće rečeno, čitao sam knjige, stare novine, istraživao u arhivima i odlazio na mjesta vezana za Teslu, nažalost samo u Lici. Mnogo sam saznao iz novina iz 19. stoljeća u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i knjiga iz inozem-

Mario Filipi, autor knjige «Nikola Tesla ispod paučine»

Fascinira me Teslin um

Um takvih mogućnosti još nije zabilježen u povijesti

stva. U Tehničkom muzeju u Zagrebu imao sam prilike čitati knjige koje je izdavao Muzej Nikole Tesle iz Beograda. To su vrlo vrijedne edicije, pune važnih informacija. Neke dokumente sam dobio iz Amerike. U Hrvatskom državnom arhivu proučavao sam ljude s prezimenom Tesla koji se spominju u vojnom arhivu Vojne granice (krajine) i to Medačke kompanije (satnije) u kojoj su služili ljudi koji su svi živjeli na području ličkog sela Raduč. Njihova imena nalazio sam i u najstarijim dokumentima iz 1765.

Nekoliko sam puta boravio u Gospiću, više puta sam razgledao Teslin dom i okolicu u Smiljanu. Bezbrizno sam gazio i po minskim poljima, ne sluteći ništa. Sam Bog me sačuvao da ne nastradam po drugi put. Bio sam na grobu Teslinih roditelja u Gospiću, a ljubaznošću ljudi iz Deringaja posjetio sam kuću Tesline majke Georgine u Tomingaju, grob Teslinog djeda Nikole Mandića, a posebna je dragocjenost ruševina vodenice pokraj koje je mali Nikola stvarao svoje dječje zamisli o vodi i njezinoj snazi. Čuo sam i zanimljive zgode o Tesli koje se generacijama prepričavaju među tim ljudima. Sve što sam mogao snimio sam i te su fotografije također u knjizi. Žao mi je što

nisam pronašao rodnu kuću Teslinog oca Milutina, koja se vjerojatno nalazi u zaseoku Tesle kod Raduča. Nažalost, tamošnji stanovnici se do sada nisu vratili u svoje kuće, pa nisam imao vodiča po tom potpuno napuštenom zaseoku.

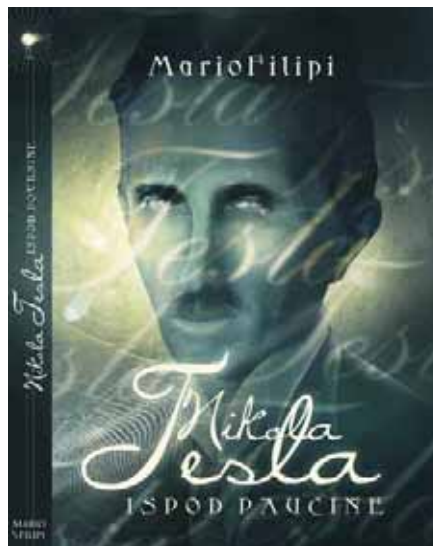
VV: Što Vas je posebno zaokupilo kod Tesle izumitelja?

- Fasciniran sam njegovim intelektualnim mogućnostima, posebno ekstremnim sposobnostima vizualizacije. Imao je gotovo kompjutorsku memoriju i sposobnost predočavanja još nepostojećih strojeva. Taj nevjerojatni dar djelovao je kao neka vrsta trodimenzionalne animacije. Mogao je u svom umu predočiti rad stroja, uvidjeti njegove slabosti, mijenjati mu dijelove, povećavati opterećenja, zapravo sve što se inače radi u dugim i mučnim eksperimentima. A on je sve obavio ležeći na kauču, prividno lijen i neaktivan. U povijesti nije opisan um sličan Teslinom, barem koliko je meni poznato. Tesla je pisao da je slične sposobnosti imao njegov stariji brat Dane, ali on je mlad poginuo.

Začuđuje da neki važni Teslini izumi do danas nisu primijenjeni. To se dogodilo samo još Leonardu da Vinciju, čiji helikopter je svijet čekao 500 godina. Primjer je Teslina turbina bez lopatica s mogućom brzinom do 35.000 okretaja u minuti (toliko je postizao Tesla). Nju danas nitko ne proizvodi iako je sasvim jednostavna. Možda je razlog u interesima svjetskih kompanija koje bi zbog Tesline turbine mnogo toga morale baciti u staro željezo. Neki izumi su pak takvi da nadmašuju sve današnje umove. To je prijenos električne energije bez žica, što nitko do danas ne može do kraja razumjeti. Tesla je to razumio, ali nije imao dovoljno novca za tako skup projekt.

Tesla je kao ocean. Nemoguće ga je do kraja istražiti. Smatram ga jednim od najvećih ljudi koji su ikada hodali po Zemlji i postaje sve veći što vrijeme više prolazi.

Razgovarala: Ana Tomljenović

Prof. dr. Vladimir Muljević, elektrotehnički inženjer (Zagreb, 14. veljače 1913.). Doktorat tehničkih znanosti stekao je 1944. na Tehničkoj visokoj školi u Beču, na temelju disertacije iz područja asinkronih motora koji su izum Nikole Tesle. Time je postao prvi Hrvat, doktor tehničkih znanosti. Gotovo sav radni vijek proveo je baveći se znanstvenim radom na Tehničkom, kasnije Elektrotehničkom fakultetu u Zagrebu. Njegov nastavni i organizacijski rad je vrlo opsežan, osnivač je niza uglednih znanstvenih ustanova u Zagrebu (npr. JUREMA, Tehnički muzej, Referalni centar Sveučilišta u Zagrebu), predavao je i na drugim fakultetima i bio gostujući profesor na stranim sveučilištima (Njemačka, USA, Egipat). Primio je pedesetak priznanja i nagrada za svoj rad. Počasni je član Hrvatske akademije tehničkih znanosti.

VV: Dne 19. lipnja 2006. u Tehničkom muzeju u Zagrebu bila je promocija pretiska Vaše doktorske disertacije iz 1944. godine „Obrada nadvalova u električnim motorima sa mnogo utora.“ O čemu je riječ? Jeste li Vi izabrali tu temu s obzirom na to da su asinkroni motori Teslin izum ili je to slučajnost?

Došao sam u Beč sa željom da doktoriram na nečem aktualnom. Profesor Sekventz zadao mi je temu Teslinog asinkronog motora, dakle temu nisam birao ja. Budući da se u rotorima elektromotora javljaju nadvalovi koji izazivaju smetnje u radu, ja sam obradio te smetnje i tako je nastala disertacija. Drago mi je da sam doživio njen reprint nakon 62 godine od obrane disertacije.

**Prof. dr. Vladimir Muljević,
autor knjige «Tesla, slavni izumitelj» (2000.)**

Pripremam potpunu Teslinu bibliografiju

VV: Koji su Teslini izumi za Vas bili najzanimljiviji i kojima ste se najviše bavili?

Tesla je izumio zaista mnogo, imao je 99 patenata, a netočno je da ih je bilo oko 800. Ja sam se najviše bavio elektromotorima, a u primjeni su mnogi njegovi izumi kao npr. električne turbine, röntgen zrake koje je izumio istodobno s Röntgenom, a nazvao ih je X (iks) zrakama. Nažalost, taj izum nije pripisan Tesli.

VV: Usavršavaju li se danas Teslini električni motori ili drugi izumi?

Ništa od onoga što je Tesla izumio danas se ne usavršava. Svojedobno je u tvornici „Rade Končar“ postojao pogon u kojem su se proizvodili i usavršavali elektromotori, ali toga više nema.

VV: Čitali smo u jednom dnevnom listu da s poznatom zagrebačkom novinarkom pripremate knjigu o Tesli. Možete li nam reći u čemu je Vaša suradnja s obzirom na to da ste još 2000. godine objavili knjigu „Nikola Tesla, slavni izumitelj“?

Nisam pročitao tu informaciju. Bilo je riječi o tome da će Školska knjiga izdati knjigu o Tesli, ali novinarka nije bila ta čije ste ime naveli. Za sada Vam ne mogu više reći.

VV: Još ste vrlo aktivni, svaki dan ste na FER-u (Fakultet elektrotehnike i računarstva), zdravlje Vas dobro služi, uvijek ste se bavili stručnom publicistikom pa nas zanima spremate li nešto novo?

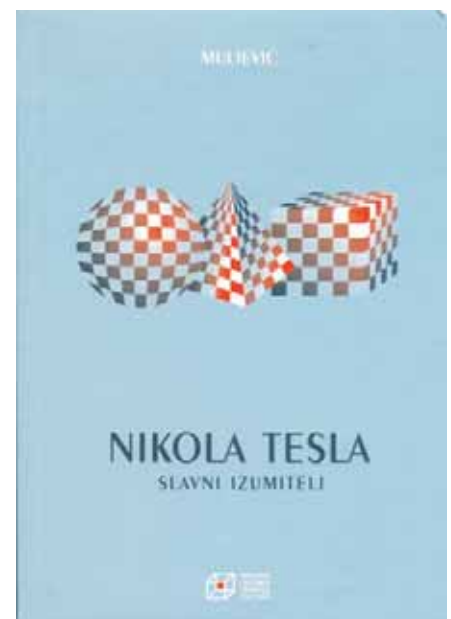
Prikupljam sve članke o Tesli od 1887. do danas i istodobno radim na njegovoj bibliografiji. Ima ih zaista mnogo, smatram korisnim da ih objavimo u knjizi (knjigama).

VV: Poznato je da ste, osim spomenute knjige o Nikoli Tesli, objavili i knjigu o još jednom značajnom Smiljančaninu,

pioniru hrvatske telegrafije, Ferdinandu Kovačeviću, ocu slavnog slikara Ferde Kovačevića. To je knjiga „Život i djelo Ferdinanda Kovačevića“. Javnosti su nepoznate Vaše emotivne i rodbinske veze sa Smiljanom, a Teslina obljetnica je prigoda da ih spomenemo upravo u jednom ličkom listu.

Moja majka Marija, rođ. Milković, bila je prava Smiljančanka, kći Marka Milkovića, financijskog službenika iz zaseoka Varoš, i Marije r. Kovačević. Baka je bila suučnica Nikole Tesle i rođena je u nedalekom zaseoku Kovačevići. Djedova služba bila je uzrok čestih preseljenja, pa je moja majka rođena u Ivaniću. Zbog mojih smiljanskih korijena po majci uvijek sam osjećao jaku povezanost sa Smiljanom i potrebu da se na neki način odužim majčinom užem zavičaju. Eto, uskoro će obljetnica rođenja Nikole Tesle i opet ću s radošću posjetiti Smiljan.

Razgovarala: Ana Tomljenović

Djela o Nikoli Tesli

O Tesli danas čini se nitko ne može sastaviti potpunu bibliografiju. Radova o tom veličanstvenom čovjeku ima toliko da je gotovo nemoguće prikupiti sve njihove naslove.

Tesla je u Americi bio priznat kao vrhunski znanstvenik još od 1888. godine nakon znamenitog predavanja o novom sustavu elektromotora i transformatora pred Američkim institutom elektroinženjera, nakon čega je Westinghouse otkupio njegove izume. Američke novine od tada redovito prate njihov rad.

Novine u Hrvatskoj u prvim godinama Teslinih uspjeha ne obraćaju pozornost na izumitelja čiji rad je već tada bio iznimno cijenjen. Važnost Tesle prvi je zapazio list "Srbobran", glasilo beogradskih stratega stvaranja velike Srbije. U ožujku 1891. taj list je, člankom pod znakovitim naslovom *Znameniti Srbin u Americi*, otvorio urnebesnu velikosrpsku kampanju s ciljem pretvaranja Tesle u isključivog Srbina. U tom članku u samo tri rečenice sedam puta je spomenuto srpstvo.

Zagrebačke novine "Obzor" povremeno su pisale o Tesli, ali uglavnom pozivajući

se na pisanje hrvatskih iseljeničkih listova koji su izlazili u Americi, a stizali do Zagreba. Prvi opširniji članak o Tesli izašao je 25. svibnja 1892. Bilo je to izvješće o Teslinom posjetu Zagrebu i njegovom predavanju pred gradskim poglavarstvom dan ranije.

Prvu knjigu koja se bavi djelovanjem Nikole Tesle objavio je 1894. u New Yorku **Thomas Commerford Martin** pod naslovom: *The Inventions, Researching and Writing of Nikola Tesla (Izumi, istraživanja i rukopisi Nikole Tesle)*. Iste godine sličnu knjigu je u Beogradu objavio **Đorđe Stanojević** pod naslovom *Nikola Tesla i njegova otkrića*. Autor je tvrdio da je u stvaranju te knjige sudjelovao Nikola Tesla slanjem brojnih crteža, fotografija, opisa i modela svojih izuma. Međutim, dvojbu izaziva činjenica da te knjige nema u Teslinoj osobnoj knjižnici u zbirci knjiga s posvetom, kao i to što nema bilo kakvog pisma Tesle Stanojeviću.

Bude Budisavljević je 1898. godine u Zagrebu izdao vrlo kratku biografiju Nikole Tesle. Napisana je u stilu žestoke velikosrpske promidžbe, iz čega se vidi autorova preobrazba iz ranijeg Hrvata pravoslavne vjere i hrvatskoga književnika u žestokog indoktriniranog Srbina.

Od kraja 19. stoljeća pa sve do pred kraj izumiteljeva života pojavljuje se golem broj novinskih i znanstvenih članaka koji se bave djelima Nikole Tesle ili ih izumitelj piše osobno, najviše u Americi. U to doba ne pojavljuju se knjige koje bi njegov rad obrađivale na razini na kojoj je to učinio Martin. Za tako nešto trebalo je čekati 30-e godine, kada je o Tesli temeljito i detaljno pisao beogradski inženjer **Slavko Bokšan**. Njegovo glavno djelo objavljeno je 1932. u Beču i nosilo je naslov: *Nikola Tesla und sein Werk (Nikola Tesla i njegovo djelo)*.

O Tesli se opširno pisalo, i to uglavnom u Beogradu, 1936. godine u povodu izumiteljeva 80. rođendana, nakon čega je opet slijedilo zatišje.

Odmah poslije Tesline smrti ugledni mla-

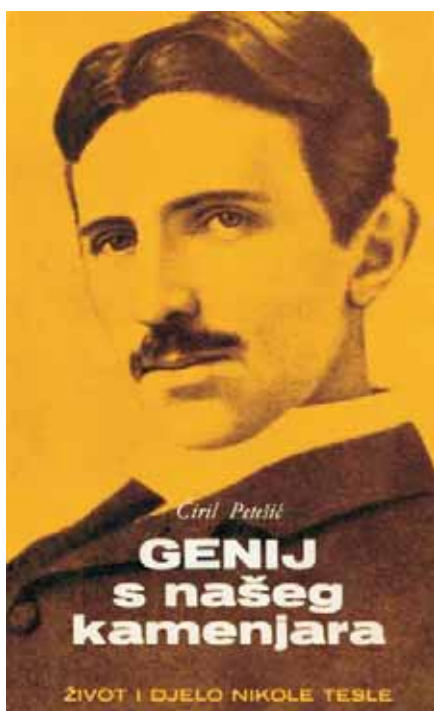
di novinar i Teslin obožavatelj **John O'Neal** napisao je prvu cjelovitu Teslinu biografiju. Objavljena je 1944. godine pod naslovom *Prodigal genius (Darežljivi genij)*. Bez obzira na neke neuvjerljive anegdote kojima je O'Neil nastojao svoju knjigu učiniti zanimljivijom, ta je knjiga pružila iznimno dragocjene informacije o životu izumitelja, osobito u doba starosti. Nekoliko knjiga o Tesli u to je vrijeme napisao još jedan Teslin pratitelj u posljednjim godinama, **Kenneth Sweezy**.

Teslinih je biografija u kasnijim godinama bilo mnogo, ali ambicioznošću i preciznošću istraživanja izdvajaju se dvije. Prvu je napisao ruski autor netipičnog imena **Grant Konstantinovič Cverava** pod naslovom: *Nikola Tesla 1856-1943*. Knjiga je objavljena u Lenjingradu i dala je mnoge zanimljive detalje, osobito o mlađim razdobljima života izumitelja, posebno u vrijeme studija u Grazu i Pragu.

Za razliku od Cverave, američka autorica **Margaret Cheney** u knjizi *Man out of time (Čovjek izvan vremena)* dojmljivo je opisala osobito Teslino američko razdoblje koje je zapravo dominiralo u njegovom životu, jer je u Americi proveo dvije trećine života i ostvario svoja glavna djela. M. Cheney je tom djelu prišla s nevjerojatnom preciznošću i dubinom istraživanja približavajući Teslu kao Amerikanca čitatelju toliko da se čini kao da je doista poznavao izumitelja. Ova autorica tom je knjigom sagradila istinski spomenik Tesli, iako je i ona napisala neke zablude, no to ni malo ne umanjuje vrijednost njezina djela.

Margaret Cheney koristila se vrlo vrijednim informacijama dviju autorica, **Inez Hunt** i **Wanette Draper**, koje su u knjizi *Svjetlost u njegovoj ruci*, objavljenoj 1964., opisale Teslin boravak u Colorado Springsu 1899-1900.

Najčudnovatiju knjigu o Tesli objavila je 1959. g. **Margaret Storm**. Ona je izumitelja proglasila vanzemalcem koji je kao dijete dovezen s Venere.

Vrlo je zanimljiva romansirana priča o malom tajnom ratu koji se poslije Drugog svjetskog rata vodio za neke Tesline papire za koje se mislilo da sadrže rješenje za tajno oružje nazvano "zrake smrti". Tu knjigu napisao je američki autor **Lewis Perdue** pod naslovom **The Tesla Bequest** (Teslina ostavština).

U doba druge Jugoslavije mnogi su autori pisali o Tesli. Po ambicioznosti istraživanja izdvaja se knjiga **Ćirila Petešića Genij s našeg kamenjara** koja je u pet izdanja objavljena u 70-im godinama. U najnovije vrijeme, **prof. dr. Vladimir Muljević** objavio je 2000. godine knjigu **Nikola Tesla - slavni izumitelj** u kojoj iznosi neke do tada nepoznate detalje iz Teslina života.

Beogradski autori su također bili vrlo aktivni u tom razdoblju, ali ipak su najvrjednije edicije objavljene izdavačkom djelatnošću beogradskog Muzeja Nikole Tesle. Iz obilja dokumentacije koju je Tesla ostavio iza sebe, a koja se sva nalazi u tom muzeju, objavljene su knjige koje daju dragocjene podatke o Tesli koji bi inače ostali nepoznati javnosti. U tom vrlo vrijednom opusu ističu se knjige **Nikola Tesla - Dnevnik iz Strasbourga 1883 - 1884, Vesna Radojev: Teslina lična biblioteka - knjige s posvetom, Nikola Tesla - Prepiska s rodbinom**, ali i ostale edicije donose vrlo vrijedne podatke.

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE O NIKOLITESLI

(kronološkim redom objavljivanja)

Nikola Tesla o električnoj razsvjeti u Zagrebu, "Obzor", 25. svibnja 1892. (nepotpisano)

Šumadinac: Tesla u Beogradu (Naročit izvještaj), "Srbobran", 30. 5. 1892.

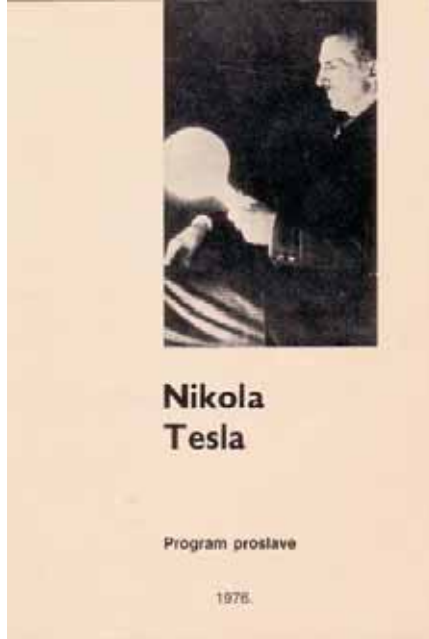
Thomas Commerford Martin: Nikola Tesla, "The Century Magazin", February 1894.

Arthur Brisbane: Our foremost Electrician, 22. lipnja 1894.

John Foord: Nikola Tesla and his work, New York Times, 30. rujna 1894.

Đ. M. Stanoević: Nikola Tesla i njegova otkrića, Beograd, 1894. Ponovljeno izdanje Beograd 1976, Institut za stručno usavršavanje i specijalizaciju zdravstvenih radnika Beograd

Thomas Commerford Martin: The Inventions, Researching and Writing of

Nikola Tesla, New York, 1894.

Tesla nije Crnogorac, "Obzor", 12. prosinca 1894. (nepotpisano)

Thomas Commerford Martin: Tesla's Oscillator and other Inventions,

"The Century Illustrated Monthly Magazine", travanj 1895.

Bude Budisavljević: Nikola Tesla, Zagreb, 1898. Arhiv Hrvatske, MSC 434, format, 21 x 32, isti tekst "Vjesnik" 20. ožujka 1976.

Nikola Tesla's New Engine, Mining Scientific Press, 15. siječnja 1898.

Nikola Tesla: The Problem of increasing human Energy, Century Illustrated Magazine, lipanj 1900.

Ante Tresić-Pavičić: Preko Atlantika do Pacifika (Život Hrvata u Sjevernoj Americi), Izd. Srećko Skakoc, Zagreb, 1907.

Nikola Tesla: Tesla's wireless Torpedo, New York Times, 19. ožujka

Izvještaj kraljevske velike gimnazije u Gospiću za školsku godinu 1910 1911. (u Kratak historijski nacrt o razvoju kraljevske velike gimnazije u Gospiću) Zagreb 1911, str. 19 - 20

Nikola Tesla: Servian Prince defended, New York Times, 2. prosinca 1912.

Nikola Tesla: Some personal recollections, "Scientific American", 5. lipnja 1915.

Nikola Tesla receives Edison Medal, Electrical Review and Western Electrician, 26. svibnja 1917.

H. Winfield Secor: Tesla's Views on Electricity and the War (intervju)

"The Electrical Experimenter", kolovoz 1917.

Nikola Tesla: Electrical Oscillators, "Electrical Experimenter", srpanj 1919.

Milan Šufflay: Srbi i Arbanasi, Ljubljana, 1925.

John B. Kennedy: When Woman is Boss, (intervju s Teslom), "Colliers", 30. 01. 1926.

Einstein accuses Yugoslavian rulers in savants murder, New York Times, 6. svibnja 1931.

Jovan Stojilković: Mihajlo Faradej i Nikola Tesla, dve epohalne godišnjice u elektrotehnici, Zagreb, 1931.

Slavko Bokšan: Nikola Tesla und sein Werk, Wien 1932.

Stjepan Pavičić: Naseljavanje Like, Lički kalendar, II godište. Iv.Š.Brkić, Zagreb, 1934. s. 67 93

Nikola Tesla: Tribute to King Alexander, New York Times, 21. listopada 1934.

Nikola Tesla - Spomenica povodom njegove 80-godišnjice rođenja,

Društvo za izgradnju Instituta Nikole Tesle, Beograd, 1936.

Nikola Tesla: A Machine to End War. (prema razgovoru s George Sylvester Viereckom), "Liberty", veljača 1937.

Tesla has Plans to signal Mars, "New York Sun", 12. srpnja 1937.

John O'Neal: In the realm of science: Tesla, who predicted Radio, New York Herald Tribune, 22. kolovoza 1937.

Slavko Bokšan: Polifazni sistem i motori naizmenične struje, Beograd, 1940.

Herbert Volksmann: Medizinische Terminologie, 31. njemačko izdanje, Berlin i Beč 1942: "Teslisation: Arsonvalisation".

Nikola Tesla dies; prolific Inventor, New York Times, 8. siječnja 1943.

John O'Neil: Prodigal genius, The Life of Nikola Tesla, 1944, str. 340

John O'Neil: Tesla tries to prevent World War Two, neobjavljeno 34. po-

glavlje knjige "Prodigal Genius"

Vladislav Savić, Nikola Tesla, naš prvi veliki ambasador u Sjedinjenim Američkim Državama, izdanje Društva "Nikola Tesla" za unapređenje nauke i tehnike Beograd, 1952.

Nikola Tesla, Lectures, Patents, Articles, Nikola Tesla Museum, Beograd, 1956.

Centenary of the birth of Nikola Tesla - 1856 - 1956, Published by Nikola Tesla Museum, Beograd

V. Njegovan: Nikola Tesla 1856 1956, Prosvjeta" Zagreb, 1956.

Margaret Storm: Povratak golubice, Baltimore, Maryland, 1959.

Zbornik za narodni život Južnih Slavena, knjiga 41, 1962.

Inez Hunt i Wanette Draper: Svjetlost u njegovoj ruci, Colorado Springs 1964.

Vojislav M. Popović: Nikola Tesla, "Tehnička knjiga", Beograd, 1967.

Radomir Arsenijević: Nikola Tesla naučnik i pronalazač, Jugoslovensko društvo za unapređenje nauke i tehnike "Nikola Tesla", Beograd

Školovanje u Karlovcu, "Ličke novine", 1968, br 22 (374), str. 8, nepoznat autor

General Drinjanin: Poruka Hrvatima širom svijeta, Transkript, 1968.

Tomo Bosanac: Nikola Tesla-Jugoslaven-kozmpolit predavanje održao 12. 12. 1973. povodom 30- obljetnice smrti Nikole Tesle

Grant Konstantinovič Cverava: Nikola Tesla 1856 - 1943. "Nauka". Lenjingrad, 1974.

Grga Rupčić: Tesli i zavičaju, Gospić 1976.

Leksikon prezimena Hrvatske, Zagreb, 1976.

Ćiril Petešić: Genij s našeg kamenjara, Školske novine, Zagreb, 1976 (prvo izdanje), četvrto dopunjeno izdanje, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1977.

Nikola Tesla: Moji pronalasci, "Školska knjiga", Zagreb, 1977. treće dopunjeno izd. NIRO Dečje novine Gornji Milanovac 1979.

Nikola Tesla: My Inventions, The autobiography of Nikola Tesla", Hart Bros., 1982.

France Avčin: "Sprejetje enote "tesla" (T) v mednarodni merski sistem (SI) za veličino indukcija (B), Zbornik simpozija "Nikola Tesla", JAZU, 1978, knjiga I. (str. 213 - 229)

Miloš Obrknežević: Razvoj pravoslavlja u Hrvatskoj, "Hrvatska revija" 29, (1979) 2 , 229-267, "HR" 3, (1979) str. 568

Stevo Svilar: Selo Pećani u Lici, «orlovsko gnijezdo" prabake Nikole Tesle,

Sofije, iz roda plemenitaša Budisavljevića "prijedorskih junaka" u istoimenom plemenu"

Margaret Cheney: The Man out of Time, Prentice Hall, New York, 1981.

Charlotte Muzar: Tesla Funeral and final resting place, ožujak 1981.

Katalog Teslinih pronalazaka, Muzej "Nikola Tesla", Beograd, 1987.

Branimir Jovanović: Tesla i svet vazduhoplovstva, Muzej Nikole Tesle, Beograd, 1987.

Lewis Perdue: Teslina ostavština, Znanje, Zagreb, 1988.

Franz de Paula Julius Frass: Pučanstvo Karlovačke vojne granice 1830. Originalni naslov: Topographie der Karlstadter Militärgrenze, Izdanje: Ličke župe Gospić, 1988.

Teslino proročanstvo, Izdanje knjižarsko - izdavačka zadruga "Dositelj" u Beogradu, 1989.; priredio Milovan Matić

Rudolf Horvat: Lika i Krbava, Zagreb 1941, ponovljeno izdanje 1993.

Ivan Meštrović: Uspomene na političke ljude i događaje, Zagreb, Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1993.

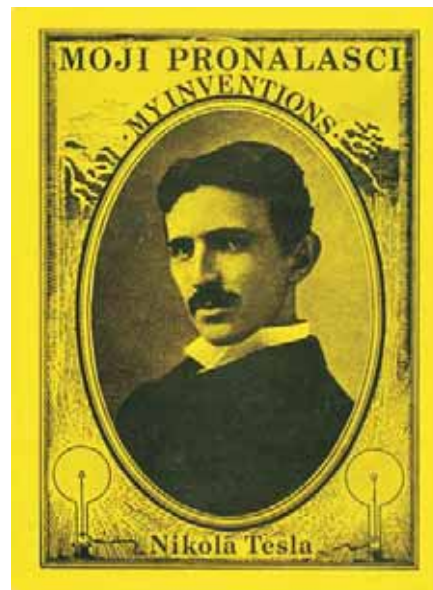
Nikola Tesla - Prepiska s rodbinom, Muzej Nikole Tesle, Beograd, 1993.

Petar Šimunović: Hrvatska prezimena, Zagreb, 1995.

Ante Sekso: Sto godina začetka elektroprivrede u Hrvatskoj, "Energija", br. 2/95

Ante Sekso: Šibenik - kolijevka hrvatske elektroprivrede, uvodno predavanje na II. zasjedanju HK CIGRÉ, 1995.

Vladimir Muljević: Elektrotehnika u Hrvatskoj, "Hrvatska revija" 49, 1999, 1-2., str. 40 - 84,

Vladimir Muljević: Nikola Tesla - slavni izumitelj, Hrvatska zajednica tehničke kulture, Zagreb, 2000.

Odlikovanja iz zaostavštine Nikole Tesle, Beograd 2001, Muzej Nikole Tesle

Nikola Tesla - Dnevnik iz Strasbourga 1883 - 1884, Muzej Nikole Tesle, Beograd, 2002.

Ana Tomljenović: Smiljan i okolica, Zagreb, 2003.

Nikola Tesla: Beleške iz Edisonove fabrike mašina, Muzej Nikole Tesle, Beograd 2003, Arhivska građa, knjiga 4

Vesna Radojev: Teslina lična biblioteka - knjige s posvetom, Muzej Nikole Tesle, Beograd, 2003.

Popis Like i Krbave 1712. godine, Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta", Zagreb, 2003.

Marko Ivezić (Markan): Moj život, moja istina, Zagreb, 2003., Beograd 2004,

Franz Pichler: On the University Studies of Nikola Tesla in Graz and Prague, Symposium "History of Cybernetics, Information Technology and Systems Research", , Vienna, April 13-16, 2004.

Zbornik radova posvećenih 60. obljetnici smrti Nikole Tesle, HAZU, Zagreb, 2004.

Mario Filipi: Nikola Tesla ispod paučine, vlastita naklada, 2006.

Mario Filipi

Grga Rupčić

Tesla i Smiljan u pjesmi

*tko je mogao reći djetetu da jednom,
vijekovi će znati za njegovu slavu!*

*Tek patnički smiješak na usnama majke . . .
trijumfočev, što se muško dijete rodi!
Obično rođenje, koje nije slično
nimalo na bajke.*

«Polet» časopis za književnost, kulturu i školska pitanja, Gimnazija «N. Tesle» u Gospiću, 1953.

*čednost visibaba
plahost riba
i krene u susret
svom prapočetku.*

*Na putu do Bogdanice
domahne Krčmaru
otpjeva srebrnu kantilenu
vječno usnulim Smiljančima.*

*Pohita dalje
od Bogdanica
šapuće s vrbama
udvara rakitama
rve sa ševarom
mačuje s ljiljanima
hvata u kolo s dječacima
i smije se smije -
brzacima.*

*Dogodilo se
da se razlije
po livadama i snovima . . .
Sada ga velike rijeke sanjaju.*

BOGDANIĆ

*Malo se ovdje što događa
tek ponekad vjetrovi zakonače
prošeću godišnja doba . . .*

*S jeseni i s proljeća
munje se poigraju na Krčmaru
oglasi i zaboravljena jeka
muke grmljavine
podsjeti djecu
na toplinu
roditeljskog okrilja.*

*Zimi vijavice luduju
ljeti sunce zastane
kao da se prisjeća
kolijevke, dječaka
i nekih zlatnih darova . . .*

*Ovdje je sve u znaku sjećanja
da je davno, davno
jedan čudesni dječak
u prvu sliku svijeta
u njeno središte
ucrtao brežuljak
(Bogdanić se zove)
što stoji sada pred nama
kao sama vječnost spokojan*

Vaganac je potocić, koji teče ispred Tesline rodne kuće. Utječe u Bogdanicu. Krčmar je strmo brdo koje se uzdiže iznad smiljanske crkve posvećene Gospi od Karmela (Karmena). Slavi se 16. srpnja. Bogdanić, brežuljak iznad Tesline kuće.

VAGANAC

*Maleni izvod
skupi sve boje neba
šarenilo livada
prozirnost đurđica*

Grga Rupčić, profesor hrvatskoga jezika brojnim naraštajima mladih Ličana u gospićkoj Gimnaziji, član Društva hrvatskih književnika, rođen je 3. siječnja 1932. u malom selu Rastoka, nedaleko od Smiljana, podno velebitskih obronaka. Lički zavičaj, a u njemu osobito Smiljan i Gospić te sama Teslina ljudska veličina, njegova su književna fascinacija otkad je počeo pisati poeziju. Osobito su vrijedne njegove pjesme posvećene tragedijama Domovinskog rata u kojima je ovjekovječio gospićke mladiće, a svoje učenike, koji su pali u obrani Gospića i Hrvatske. Ovdje objavljujemo nekoliko njegovih pjesama inspiriranih motivima i mjestima Teslina djetinjstva, odnosno Smiljana i Gospića, kojima je Grga Rupčić podigao pjesnički spomenik Tesli, svakako najneposredniji i najiskreniji od svih koji su Tesli namijenili svoja umjetnička pregnuća.

OBIČNO ROĐENJE

*Nasmiješila se umorna majka,
a otac je klimnuo glavom
nad veličinom sreće,
nad porodičnom slavom.*

*U sutone plave više biti neće
sirotinjska kuća bez radosti smiješka,
što u tuzi tješi, u krutosti mekša.*

*Na rukama majke micalo se biće
i svjetlosti vedroj otvaralo oči
da se k visu dignu, ko nemirno ptiče,
da u život patnje i poleta kroči.*

*Gdje proroci bjehu il' vračari znani,
da proreknu svjetlost i veliku slavu
djetetu, što diže tek malenu glavu,
da ugleda sunce i radosti pije
i da sluša kako u grudima srce
maleno mu bije!*

*Tko je mogo reći Tesli da je Tesla,
aureol da će resiti mu glavu,*

PRED STAROM GIMNAZIJOM U GOSPIĆU

*Ovdje svaki kamen priča
dugu povijest trajanja
vrijeme davnašnje
postaje blisko
opipljivo.*

*Ovdje je prostor pripitomljen
po mjeri đakčkih koraka
pogledi izostreni
za prodor u svijet
u zagonetno.*

*Ovdje su mnoge lekcije svladane
bezbroy ideja rođeno
znoj proliven
za buduće dane
bezbrižne.
Ovdje glasovi imaju
srebrnu boju mladosti
čistoću gorskih izvora
i čudesnu moć obnavljanja.*

*Ovdje je Tesla snovao
svoj pohod velebni
do dalekih obala
gdje dan će vječno
trajati.*

*Ovdje pred starom gimnazijom
iznova postajem đak.*

NOVČICA

*Dok stojim ovdje na tvojim obalama
i vjekovi struje mojim žilama
obuzima me miso o stalnosti
i zagonetnosti tvoga nastanka (. . .)*

*Koliko si samo pogleda upila
malih Japoda, Rimljana, kasega
prvih Hrvata i svih nas današnjih
na daleka ih mora odnijela.*

*Je li to mališa Japod kraj mene
s vrbovim prutom u ruci
razdragan pjeva pjesmu pastirsku
i čeka da mu se stado napoji?*

*Il možda Kaseg s ribarskim štapom
osmjehuje se - riba je zagrizla!*

*Gle! Valovi se šireć sustižu:
Rimljanin konja u vodu nagoni.*

*što znači Kaniža, Novi, Gospić . . .
u protjecanju tvome vjekovnom
usputne postaje, kamene galebove,
putokaze što vremenu odolijevaju.*

*Svatko od nas gaji misao
da samo njemu zanosno žuboriš
bliskost s tobom u kamen bilježi
(glagoljaška je to manira)*

*Mudra si kćeri Velebita
razmažena kao ljubavnica
mamiš me na dno u čvrst zagrljaj*

*otuda, zna se, samo pasturve
i krici utopljenika dopiru . . .*

*Teče Novčica ličkom dolinom
svoj kratki tok . . .*

*Teče kroz vrijeme
kroz oluje i bure
kroz ratove i bune
kroz mirne i nemirne snove . . .*

*Pamti agu Senkovića
Jurlinu Tomljenovića
Omer pašu Latasa*

*Pamti stare mlinove
bentove i gazove
i dječaka Nikolu
pumpu vatrogasnu
prvu radost otkrivanja . . .*

*Pamti noge djevojačke
prakljače i perala
trublje platna bijeloga
što na svadbe mirisahu.*

*Pamti naše nemare
ljubavna zaklinjanja
i prekrasna nadanja.*

*I sve to mirno odnosi
u neko buduće vrijeme
za neki mogući susret
na tko zna kojim morima
gdje sve će se izmiješati
u nepojmljivom kaosu
u bezvremenskom lebdenju
iznad prozirnih pravoda
s, možda, jasnim odrazom.*

Aheront - mitl. 1. rijeka u carstvu mrtvih;
podzemni svijet
Stiks; u grč. rim. mitologiji jedna od rijeka u
podzemnom svijetu preko koje je Haron
prevozio duše umrlih . . . Minos - 1. . .
jedna od sudaca u podzemnom svijetu

UZ 134. GODIŠNJICU ROĐENJA NIKOLE TESLE

SONET O TESLI

*Motto: Omnium rerum (mensura) homo
(Svima je stvarima (mjerilo) čovjek)*

*Rodih se da budem Čovjek
za planetu i sve ljude
Sve što u životu htjedoh
jest - da život ljepši bude.*

*Pronikoh u mnoge tajne
uspinjać se čak do neba . . .
plovio sam Mliječnim putom
gledao u lice Feba.*

*Probdio sam mnoge noći
k'o «Faust u gotskoj sobi»
kušajući tajne moći*

*u blaženstvu i tjeskobi.
Smišljah radost cijela vijeka
Smišljah sreću za Čovjeka.*

*«U srpnju 1856. godine rođeno je muško
dijete. Dječak nazvan Tesla.
U ponoć između 9. i 10. srpnja, svemirski
brod se spustio u udaljenu planinsku oblast
današnje Hrvatske. Tu je dijete predano na
staranje dobrom čovjeku i njegovoj ženi -
poštovanima Milutinu i Đuki Tesla.»*

Margaret Storm

SMRT GENIJA

*Lirske varijacije uz 10. godišnjicu Tesline
smrti*

*Zatvorite kockarnice, orfeume, kvasisane.
Zastave na pola koplja! Jedan svršava vijek!
Njujorkom sablast kruži, posljednji čin se
sprema plamene se gase oči, burni prestaje
tijek.*

*Avenije u moru svjetla, u Petoj tragični zov
likuje avet crna, žrtvu je ubrala svoju
požnjela genija svijeta, titana u slavnom
ruhu u času kad epoha nova u krvavom se
rađa boju.*

*Električna palite svjetla, radija, telefone ...
daleke zemlje čujte tužni očajni glas
preminuo je Nikola Tesla u muku zimske
noći daleko od rodne grude posljednji mu
stigao čas.*

*Tutnje moćne turbine ko gigantskih zvona
zvon iz valova snježnih i bučnih veličanstven
izranja luk. To tisuće sunaca svijetli, to sam
je empirej
to Teslin je «Exegi monumentum»,
«pamjatnjik» i slavoluk.*

*Neka od sada nitko ne kaže umro je
Tesladok tmine razgone žarka električna
sunca. Dok koncertne dvorane bješte i
pučinom lađe jezde slava Nikole Tesle sezat
će do vrhunca.*

*On što miljenik bogova Ilije i Peruna6 bješe,
il suparnik možda, - po svemu im ravan u
riznice im bogate zavlačio vješte ruke
darivajući nam svjetlost glas je stekao
slavan.*

Polet, broj 3, 1953. god.

orfeum - 1. lokal za muzičke priredbe
kvasisana - naziv za različite vrste manjih
restorana, bifea
empirej - 2. prenesrno vrhunac visina,
«sedmo («deveto») nebo» u predodžbi starih
Grka - najviši dio neba ispunjen čistom
vatrom i svjetlošću
Exegi monumentum aere perennius lat. ()
Podigao sam spomenik trajniji od mjedi . . .)
Horacije
Pamjatnjik ; Puškinova pjesma -Spomenik»
Sl. kao i Horacije kaže da si je pjesmama
podigao spomenik za života

3,07%

KAMATA IZ BAJKE!

www.peugeot.hr

**PRIVREDNA
BANKA
ZAGREB**

PBZ je članica Gruppo Banca Intesa

Povodom svog 7. rođendana, Peugeot Hrvatska sa svojim koncesionarima daruje vam posebno sniženu kamatnu stopu od 3,07% za model Peugeot 307. Za sve detalje posjetite svog najbližeg Peugeot koncesionara. Ponuda vrijedi do isteka zaliha.

PEUGEOT. NEKA. AUTOMOBIL UVIJEK BUDE ZADOVOLJSTVO.

307

PEUGEOT

PEUGEOT PREPORUČA TOTAL

AUTOMOBILI LOZIĆ d.o.o. Đakovačka b.b., 31403 Široko polje,
tel: 031 851 430, servis: 031 851 427

Korijeni i djetinjstvo

Podrijetlo prezimena i obiteljski korijeni

Obitelj Tesla potječe iz ličkog podvelebitskog sela Raduč, koje se nalazi na polovici puta između Gospića i Gračaca. Korijen prezimena je u imenici **tesla**, koja prema „Hrvatsko-latinskom rječniku“ Fausta Vrančića iz 1595., znači isto što i **ascia**, a prema njegovom „Rječniku pet najuglednijih europskih jezika - latinskom, talijanskom, njemačkom, hrvatskom i mađarskom“ iz iste godine, riječ **ascia** (tal.) je isto što i **sikira** (sjekira - op.a.), **tesla**. Prema „Latinsko-hrvatskom rječniku“ Mirka Divkovića iz 1880. riječ **ascia** znači **bradva**. Na temelju iznesenog može se pretpostaviti da je netko od predaka Nikole Tesle bio tesar, koji se u radu služio vrstom sjekire zvanom **tesla** ili **bradva**.

Novinar Mario Filipi, autor knjige „Nikola Tesla ispod paučine“, tvrdi da u popisu Like i Krbave iz 1712. godine nema prezimena Tesla i da se ono pojavljuje u vojnim dokumentima oko 1740. i kasnijih godina.

„Plemenski rječnik ličko-krbavske županije po službenim podacima iz 1915. godine“ Radoslava M. Grujića spominje 13 kuća s prezimenom Tesla i to u Drenovcu (Raduč) - 8 kuća, u samom Raduču - 4 kuće i u Kukljicu (Medak) - 1 kuću. Poput prezimena Tesla nedvojbeno je istih korijena i prezime Teslić koje je tada posto-

Torba majke Nikole Tesle

Rodna kuća Nikole Tesle u Smiljanu

jalo u Ostrovici i Divoselu, a samo jedna kuća u Gospiću..

Budući da je Lika gotovo 400 godina (1469.-1871.) bila u sustavu Vojne krajine (njem. Militar Granitz), mnogi Ličani postali su profesionalni vojnici, pa tako i neki članovi obitelji Tesla. Nikolin djed po ocu, također Nikola, bio je krajiški narednik, stric Josif (u nekim dokumentima: Josip) završio je vojnu akademiju i na njoj postao profesor matematike. Izumiteljev otac Milutin (1819 - 1879.) također je pohađao vojnu akademiju, ali je prije završetka odustao od vojne karijere, odlučio završiti bogosloviju u Gomirju i postati pravoslavni svećenik i prosvjetitelj.

Čini se da ne postoje, ili nisu sačuvani, podatci o starijim obiteljskim korijenima Nikole Tesle. Spomenuti djed, Nikola Tesla, bio je oženjen Milkom rođ. Kalinić, a imali su četvero djece: Milutina (1819.-1879.), izumiteljevog oca, Josifa i dvije kćeri: Stanku i jednu kojoj nije sačuvano ime. Nikolina majka Georgina, nazvana Đuka (1822.-1892.), rođena je u selu Tomingaj kod Gračaca, a bila je kći pravoslavnog svećenika Nikole Mandića (1800.-1863.) i Sofije (Soke) Budisavljević. Soka je također bila kći pravoslavnog svećenika, jedan Đukin brat bio je svećenik, drugi je završio vojnu akademiju, a sve tri sestre udale su se za pravoslavne svećenike. To će kasnije učiniti i sve tri njene kćeri, što upućuje na uobi-

čajeno dogovorene brakove između pravoslavnih svećeničkih obitelji i stvaranje svojevrsnog i utjecajnog obiteljskog klana.

Po završetku bogoslovije Milutin Tesla bio je (1846.-1852.) kapelan u Senju, sjedištu krajiške Senjske pukovnije. Tu su rođena njegova djeca: Angelina, Dane i Milka. U Smiljanu, gdje je od 1852. do 1857. bio administrator, a paroh od 1857. do 1863., rođeni su sin Nikola i kći Marica. Sinovima je od rođenja otac namijenio svećenički poziv, ali mu se želja nije ostvarila.

U Smiljanu je obitelj Tesla živjela u parohijskoj kući, uz crkvu Sv. Petra i Pavla, u podnožju brda Bogdanić, u idiličnom ambijentu, s pogledom na panoramu sela, livade, seoska domaćinstva, brda i glavice rasute rubovima Smiljanskog polja. Nije nam poznat izgled Tesline rodne kuće, jer je zaslugom prote Petra N. Mandića, njegovog ujaka, koji je došao u Smiljan nakon Milutinove smrti 1879., sagrađen novi parohijski dom. Sadašnja obnovljena kuća je replika te kasnije parohijske kuće. Inače, Petar N. Mandić (1840.-1907.) postao je 1892. zborničko-tuzlanski episkop (biskup), a 1896. sarajevski mitropolit (nadbiskup).

Sudeći po sjećanjima koje je Nikola opisao u knjizi „Moji pronalasci“ i povremeno objavljivanim sjećanjima drugih, njegova obitelj je živjela skromnim, ali bogatim duhovnim životom. Otac Milutin

Nikola Tesla u društvu rodbine i prijatelja

bio je vrlo obrazovan čovjek. Zahvaljujući redovnom školovanju i urođenoj inteligenciji naučio je nekoliko jezika i imao bogatu vlastitu knjižnicu s djelima francuskih i njemačkih klasika. Imao je nevjerojatno pamćenje, mnoga djela klasične književnosti znao je gotovo napamet, pa je u šali govorio da bi ih mogao rekonstruirati kad bi se svi primjerci nekim čudom izgubili. Pisao je i pjesme, a ponekad i novinske članke pod pseudonimom „Rodoljub Pravičić“. Propovijedi su mu bile čiste i jasne, baš kao da čita iz knjige. Takvo pamćenje naslijedio je i Nikola, koji je često fascinirao svoje američke prijatelje i poznanike recitiranjem poezije na njihovim materinskim jezicima (njemačkom, francuskom, engleskom i talijanskom). Ipak, majka Đuka bila je za Nikolu osoba koju je najviše volio i kojoj se najviše divio. Smatrao je da je od nje naslijedio izumiteljski dar. „...Izumila je i izradila mnoge naprave. Tkala je najljepše uzorke nitima koje je sama isprela. Čak je i sjemenje sijala, uzgajala biljke, odvajala vlakna. Radila je neumorno, od zore do kasno u noć, a velik dio odjeće koju smo nosili i namještaja koji smo imali u kući bilo je djelo njenih ruku. Kad je prošla šezdesetu, njezini prsti bili su još toliko spretni da bi isplela „tri čvora na trepavici...Moja majka bila je prvorazredni izumitelj i bila bi, vjerujem, postigla vrlo mnogo da nije bila toliko udaljena od suvremenog života i onih mnogobrojnih mogućnosti koje on pruža“.

Grubosti u Teslinom roditeljskom domu nije bilo. Sam je zapisao da je u djetinjstvu dobio samo nekoliko žešćih šamara od majke i jednu laganu očevu pljusk. Tada je kažnjavanje djece batinanjem bila uobičajena odgojna metoda u njegovom zavičaju, pa su roditelji Milutin i Đuka sa svojom blagosti svakako bili iznimka.

Školovanje u Smiljanu

U 18. st. u Vojnoj krajini osnivale su se prve osnovne škole, tzv. trivijalke, u središtima satnija (kumpanija). U njih su upisivana samo darovita djeca iz boljih obitelji. U „trivijalkama“ su poučavali: čitanje i pisanje, njemački jezik, računanje i vjeronauk (ovisno o vjeri: katolički i pravoslavni), jer su vlastima trebali pismeni dočasnici i časnici, a pohađali su ih učenici između 6. i 12. godine života. Mali Nikola Tesla je zbog osobite nadarenosti počeo pohađati trivijalku u dobi od pet godina

Inače prva smiljanska škola sagrađena je 1830. blizu sjedišta 11. smiljanske kumpanije, koje se nalazilo u tadašnjem središtu sela, pod brdom Krčmarom i u blizini katoličke crkve Blažene Djevice Marije od Karmela. Škola se nalazila na katastarskoj čestici 32., u kasnijoj „kotarini“ obitelji Tomljenović kbr. 7, sada kbr. 125., što se vidi iz položajnog nacrt. Ostaci temelja škole i danas se nalaze u zemlji, a blizu njih još stoji stambena zgrada iz tog ili ranijeg vremena u kojoj je vjerojatno stanovao učitelj, a postoji i bunar iz kojega su školska djeca, pa i mali Nikola, pili vodu.

Nije poznato tko je bio Nikolin učitelj, ali se iz sačuvanog “Zapisnika poviestnog...” smiljanskog načelnika Frane

Potok i vodenica u Deringaju

Šarića iz 1878., u kojem bilježi događaje od doseljavanja Hrvata - Bunjevaca u Karlobag 1683., njihovog doseljavanja u Liku 1686. pa do kraja 19. stoljeća, može pretpostaviti tko je mogao biti smiljanski paroh i možda Nikolin vjeroučitelj u „trivijalki“. Pouzdano se zna da je proto Mile Lemaić, još bio živ 1878. godine, a proto Filip Lemaić je umro 1886. godine. Dakle, osim oca Milutina, jedan je od Lemaića, kao vjeroučitelj, poučavao Nikolu temeljima pravoslavne vjere. Nesumnjivo je da su obojica svećenika bili iz iste smiljanske starosjedilačke obitelji.

Po završetku prvog razreda „trivijalke“ 1862. Nikolinu obitelj zadesila je tragedija: starijeg brata Danu, roditeljskog ljubimca, vrlo talentiranog dječaka od kojega su roditelji mnogo očekivali, ubio je kopitom njihov konj arapske pasmine, inače privržen obitelji, dar obiteljskog prijatelja. Gubitak sina prvijenca bio je za roditelje, brata i sestre odviše bolan da bi mogli ostati u Smiljanu, pa je paroh Milutin zatražio premještaj u Gospić.

Tako je, navršivši šest godina života, Nikola Tesla zauvijek napustio Smiljan. Rodno selo posjetit će još samo jednom, 1892. godine. Nisu poznata imena njegovih smiljanskih suučenika i vršnjaka, a samo jedan od njih postat će u svoje vrijeme istaknuta osoba. Bio je to general Filip Franić (1856.-1937.). Prof. Vladimir Muljević (1913.), autor knjžice „Nikola Tesla, slavni izumitelj“, tvrdi da je njegova baka Marija r. Kovčević pohađala školu s Nikolom Teslom.

U obnovljenoj Teslinoj rodnoj kući za vrijeme Domovinskog rata bio je Ured obrane, a povremeno i manje jedinice Hrvatske vojske.

Doba odrastanja i oblikovanja ličnosti

Odrastajući u domu ispunjenom nježnom ljubavlju, uz plemenite, duhovno bogate i inteligentne roditelje, obrazovanog oca, brata i tri sestrice, mali Nikola stekao je predispozicije da postane veliki humanist i genijalni izumitelj. Poznato je da su, osim roditelja, njegovi stričevi i ujaci, bili također obrazovane i inteligentne osobe, pa su genetsko naslijeđe i velika marljivost najviše pridonijeli Teslinoj genijalnosti. Ipak, na oblikovanje njegove ličnosti u doba odrastanja pridonijele su i neke druge okolnosti. Tijekom života spominjao je da je smrt brata Dane na njemu ostavila doživotni trag. Da bi utješio roditelje zbog gubitka brata i da bi se istakao, već u toj ranoj dobi podvrgao se čeličnoj disciplini. Postao je pravi mali Spartanac, mnogo je ozbiljnije učio od

Grobovi roditelja Nikole Tesle

drugih dječaka, bio je velikodušniji i na svaki način nastojao biti bolji od njih. Tako se mijenjao njegov karakter. Sam kaže: „Sve do moje osme godine karakter mi je bio slab i kolebljiv“. Sanjao je duhove i čudovišta, bojao se života, smrti i Boga. Tada je došlo do promjene zahvaljujući strastvenom čitanju knjiga iz bogate očeve knjižnice. Ponekad je uz svjetlo lojanice čitao do zore, dok nije čuo majku koja počinje sa svojim dnevnim obavezama. Sām tvrdi da je roman mađarskog romanopisca „Abafi ili Abin sin“ razbudio njegovu uspavanu snagu volje i da je tada počeo vježbati samokontrolu.

U mladosti bio je podložen jednoj vrsti intelektualnog treninga. Pripravljajući ga za svećeničko zvanje, otac mu je zadavao razne vrste vježbi, o čemu Nikola bilježi: „One su obuhvaćale sve vrste vježbi - pogađanje tuđih misli, otkrivanje pogrešaka u nekom obliku ili izrazu, ponavljanje dugačkih rečenica ili obavljanje računskih operacija napamet. Ove su dnevne vježbe trebale osnažiti pamćenje i um, a posebno razviti osjećaj kritičnosti i nesumnjivo su za mene bile od velike koristi.“ Ove tvrdnje i neke zaključke o Teslinoj ličnosti prenijela je u svoju knjigu „Tesla - čovjek izvan vremena“, američka književnica Margaret Cheney, nekadašnja studentica elektrotehnike i jamačno njegov najbolji biograf. „Fotografsko“ pamćenje i sposobnost vizualizacije često fantastičnih izuma, za koje nije trebao nacrti i sheme, što je dijelom bila posljedica samokontrole i vježbi u mladosti, sačuvao je veliki dio života.

Čini se da je posebnu bliskost osjećao prema ujaku proti Tomi Mandiću iz Deringaja kod Gračaca, kod kojega je u mladosti često boravio. Prema pisanju beogradske Politike 1990. god., grob prote Mandića je očuvan, dok je crkva u

kojoj je služio (i koju je Nikola nesumnjivo posjećivao - op.a.) „ruinirana i zarasla u koprive“.

Na Teslinu osobnost svakako je djelovala i narodna poezija, jer se u doba Teslinog djetinjstva u Lici njegovao kult epskih narodnih pjesama, koje su slavile bivše ratnike, a uz gusle pjevali su ih najčešće slijepci-prosjaci. Vjerojatno su i Teslinu maštu uzbuđivala opjevana junaštva, pa možda od tuda njegove doživotne simpatije prema Crnogorcima. O tradiciji pjevanja uz gusle opširnije je pisao, i u Smiljanu zabilježio niz pjesama, smiljanski učitelj Ivan Stipac (1857.-1918.). I Nikola je pisao pjesme, neke je sa sobom odnio u Ameriku, ali ih nije objavljivao jer ih je smatrao odviše intimnim. Možda je na njegovu introvertiranost utjecala činjenica da je bio boležljivo dijete, za gimnazijskih dana u Rakovcu dva je puta liječen od malarije, a na kraju školovanja obolio je od kolere. Moguće je u to doba nastala njegova doživotna fobija od mikroba, zbog koje je, nakon svakog osobnog kontakta, imao potrebu dezinficirati ili oprati ruke.

Sigurno je na mladog Tesla utjecala kultivirana gospićka građanska sredina u kojoj se osjećala čvrsta ruka vojne uprave, a u nekoj mjeri i njegovi profesori u gospićkoj gimnaziji i gimnaziji u Rakovcu (kod Karlovca), kao što je bio profesor

Grob rođaka Nikole Tesle

fizike Martin Sekulić, dopisni član JAZU, podrijetlom Ličanin iz Lovinca.

Iako se svi biografi slažu da je Nikola Tesla bio blaga i vrlo uglađena osoba, prirodno otmjenog i suzdržanog ponašanja, beskrajnog i naivnog povjerenja u ljude, ipak je dosljedno provodio svoje odluke. Snagom volje pobijedio je neke poroke iz mladosti i mlađih dana: kartanje, kockanje, pijenje kave i pušenje. Za novac nije mario, iako mu je dio života omogućavao luksuzan život, štoviše, olako ga je prepuštao poslovnim partnerima a rado ga je darivao rodbini i zemljacima u nevolji.

Ljubav i odanost prema obitelji

Nikolin odnos prema roditeljima (osobito majci), sestrama i drugoj rodbini na temelju njegove monografije, sačuvanih pisama i druge dokumentacije, najtemeljitije je istražio i analizirao spomenuti Mario Filipi.

Ljubav i poštovanje koje je Nikola gajio prema roditeljima i bol zbog smrti brata Dane može se iščitati iz njegove autobiografije i o tome je već bilo riječi. Nježne osjećaje gajio je i prema sestrama Angelini, Milki i osobito Marici, kasnije udatoj Kosanović. Njegova šira rodbina bila je brojna: tetke, ujaci, bratići, nećaci i članovi šire obitelji. Međutim, od brojnih sačuvanih pisama upućivanih rodbini do 1893. godine ni jedno jedino nije bilo upućeno ženskim članovima obitelji. Pisma je najčešće upućivao ujacima Paji i Tomi Mandiću i bratiću Simi Majstoroviću. Nije poznato zbog čega je 1894. prestao pisati bilo kome iz obitelji, iako je rodbini slao mnogo novaca dok ga je god imao.

Pred kraj života veza s obitelji bit će mu Sava Kosanović, sin sestre Marice, poznati javni radnik, narodni zastupnik, novinski urednik, protivnik diktature kralja Aleksandra, ministar, ambasador u USA, od ožujka 1945. ministar informiranja u vladi maršala Tita, ponovo ambasador u USA, šef delegacije u UN te ponovo ministar. Njegovom zaslugom golema je ostavština Nikole Tesle prebačena u njegov muzej u Beogradu.

Nikolini roditelji Milutin i Đuka pokopani su na gospićkom pravoslavnom groblju Jasikovac. Prema običaju toga vremena, njihovi nadgrobni spomenici isklesani su u obliku obeliska i ističu se visinom. Na spomeniku ocu Milutinu Nikola je dao uklesati riječi: „Protojereju i parohu gospićkom Milutinu Tesli 1819.-17. IV. 1879. blagodarni sin Nikola“. A na poleđini: „Mom dragom ocu“. Majka Đuka nadživjela je muža 13 godina i poslije njene smrti kuća je ostala pusta. Iz pisma sestre Marice Nikoli proizlazi da kuća propada i da bi njenom prodajom mogli podići spomenik majci. Vjerojatno je tako i učinjeno, pa je postavljanje spomenika i tekst nadgrobne poruke prepušteno nekom drugom. Samo tako se mogu objasniti na njenom spomeniku uklesane suhoparne riječi: „Ovdje počiva Đuka Tesla supruga prote Tesle 1822-1892“. Nikola, koji je svoju majku silno volio, na njenom grobu dao bi uklesati suptilniju posvetu.

Nadgrobni spomenici Milutinu i Đuki Tesla, podignuti u 19. st., netaknuti su preživjeli tri rata i dočekali 150. obljetnicu rođenja njihovog genijalnog sina Nikole Tesle.

Ana Tomljenović

PODUZEĆE ZA UPRAVLJANJE IT POSLOVNIM USLUGAMA

vlasnik: Milan Vesel, dipl.inf.

IMAVES d.o.o., Mihanovićeveva 20, 10000 Zagreb

tel: +385 1 4577 227

www.imaves.hr • mailto: info@imaves.hr

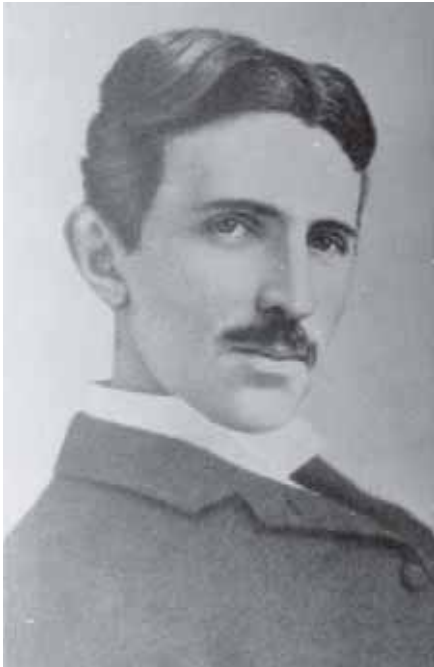
tisak
priprema
dizajn
knjigovežnica

& ROSO
tiskara
BIROTISAK d.o.o.

Vrandučka 44 • 10000 Zagreb
www.biotisak.hr • birotisa@globalnet.hr

tel.: +385 1 3095 232
fax: +385 1 3095 231

Privatni život u Americi

Društveni život

Ugodan šarmer

Tesla znanstvenik i Tesla čovjek - je li moguće pomiriti u sebi ratio i emocije i opet ostati svoj? Vječno pitanje svih umjetnika i svih znanstvenika. Usudila bih se reći, iznimno nadarenih osoba, čija jest zadaća da upravo osobnom kreacijom oplemenjuju djelić po djelić ove naše drage Zemlje, kako bi je novim naraštajima prepustili u što boljem izdanju.

O Teslinom istraživačkom radu napisane su brojne znanstvene i publicističke edicije. O Teslinom privatnom životu još uvijek vlada velika tajanstvenost. Unatoč brojnim spisateljskim pokušajima, mi ne znamo tko je uistinu bio Nikola Tesla. Iako je za života dao nagovještaj da će napisati osobno svoju intimnu priču, a navodno je i pisao, ona nije nikada objavljena. Možda nesvjesna bojazan da ne pokaže previše nutrinu, svoje misli, nade, čežnju...

Ali, zato je Nikola Tesla napisao djevojčici Pauli Fotić, kćerki jugoslavenskog veleposlanika u SAD-u Konstantina Fo-

tića, priču pod naslovom Priča o mladosti koju pripovijeda starost, priču o zimi, kući u kojoj se rodio i posebnom prijatelju Mačku, «najboljem od svih mačaka na svijetu». Velikom prijatelju i pjesniku Georgeu Sylvesteru Vierecku posvetio je pjesmu Govorkanja s Olimpa. Njegova sanjalačka priroda pronalazila je u poeziji svoje utočište.

Čovjek koji piše i čita poeziju i književnost, obožava operu, kazalište, film i filozofska djela, govori osam jezika: engleski, njemački, francuski, talijanski, češki, mađarski, latinski i hrvatski, ili koji prijateljuje s Mark Twainom, George Sylvester Viereckom, Robert Underwood Johnsonom, John O'Neillom, Kenneth Swezeyom ili s pripadnicama nježnijeg spola Margeurite Merington, Katharine Johnson, Clarence Mackay, Lady Ribblesdale, Anne Morgan, Nordica Lillian. Sve te osobe bile su dio Teslina života izvan laboratorija, a imale su «ono nešto» što je Teslu kao čovjeka intrigiralo da se u potpunosti ne prepusti svojem svijetu samoće i meditacije. Iako se volio osamljivati, kako bi u svijetu tišine i spokoja, bez izvanjskih senzacija, pokušao doći do novih znanstvenih spoznaja. Volio je gledati filmove u kinima, jer su filmovi na njega djelovali iznimno opuštajuće. Mogao je, uostalom kao svi iznadprosječno inteligentni ljudi, istodobno apstraktno razmišljati i obavljati više različitih radnji.

U mladosti je izbjegavao svečanosti, osobito rođendane. U kasnijoj dobi s osobitom pažnjom njegovao je upravo rođendanske proslave, na koje bi pozivao sve svoje prijatelje i nastojao im ugoditi biranom hranom i pićima, pri tom pričajući nadahnuto o svojim otkrićima i vizijama. Tesla je bio, ako je vjerovati njegovim biografima, vrlo ugodan i šarmantan sugovornik. Načitan, s izraženim interesom za kulturu i umjetnost, mogao je voditi duge razgovore s najodabranijom znanstvenom i umjetničkom kremom New Yorka. Njegov istančan osjećaj za humor golicao je pažnju na svim primanjima. Rado su ga ugošćavale naju-

glednije newyorške obitelji. Njemu osobno bili su najbliža druženja s prijateljem Robertom U. Johnsonom i njegovom suprugom Katharinom.

Odnos prema ženama

Nije imao vremena za ljubav

Tesla: «Žene će zapanjiti civilizaciju svojim napretkom.»

Nije se znalo gdje prestaje Tesla znanstvenik i gdje počinje Tesla osoba. Tanke, fine niti ispreplitale su znanost s umjetnošću. Moglo bi se reći, da su otkrića liječila njegov um, a umjetnost dušu. Sam Tesla je jednom prilikom kazao, kako biti znanstvenikom znači imati istodobno i strast i razum i uspjeti ih ukrotiti. Čovjek savršenih manira i vrlo decentne pojave, s reputacijom iznimnog znanstvenika, plijenio je šarmom kod newyorških dama. Njegovi biografi govore o njegovim izrazitim simpatijama prema pripadnicama nježnijeg spola i ništa više.

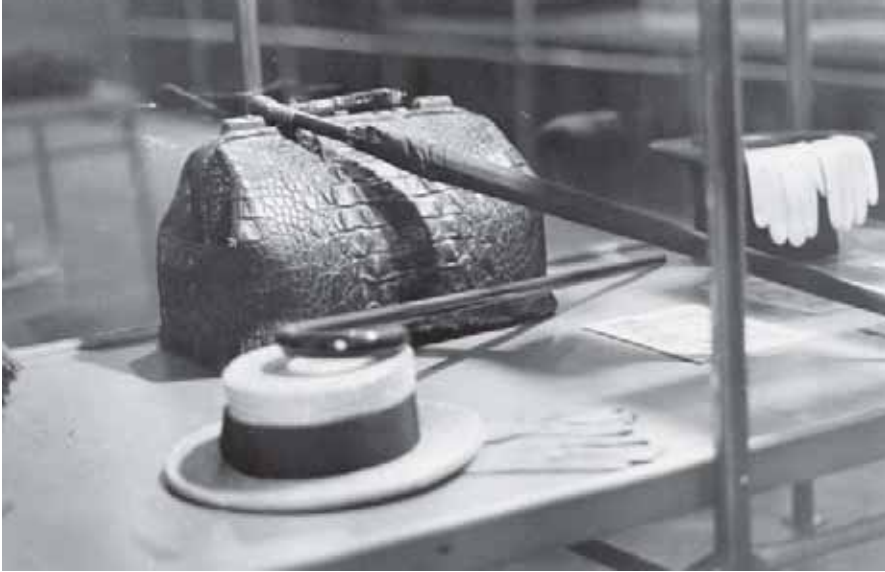
Možda Tesla sâm može najbolje pojasniti svoj stav i odnos prema ženama:

«Borba žena za ravnopravnost spolova okončat će se novim poretkom u kojemu će žene postati nadmoćnije. Suvremena žena, koja samo na površini sudjeluje u procesu napredovanja njezina spola, površinski je simptom nečega mnogo dubljeg i moćnijeg, što sazrijeva u jedrima ljudske vrste.

Neće se raditi tek o plitkom fizičkom oponašanju muškaraca kad se žene prvo prihvate dokazivanja svojih kvaliteta, a potom i svoje nadmoćnosti, nego i u buđenju intelekta u žena.

Kroz bezbroj naraštaja i od samih početaka ljudske vrste, društvena podložnost žena dovela je, naravno, do djelomične atrofije ili barem do nasljednog povlačenja njihovih umnih sposobnosti, kojima su, kako danas znamo, žene obdarene ništa manje od muškaraca.

Ali, ženski um je već pokazao sposobnost

Tesline osobne stvari

za dostizanjem svih umnih tekovina i postignuća muškaraca. Kako će novi naraštaji nailaziti, ta će se sposobnost sve više širiti; prosječna žena bit će jednako dobro obrazovana koliko i prosječni muškarac, a potom i bolje obrazovana od njega, jer će uspavane sposobnosti njezinoga mozga biti potaknute na djelatnost koja će biti snažnija i moćnija već i zbog mnogih stoljeća u kojima su mirovale. Žene će zanemariti ono što je bilo i zapanjiti civilizaciju svojim napretkom.»

Tako je Tesla svoj pogled o ženi iznio novinaru Johnu B. Kennedyju u interviewu objavljenom 1925. u listu *The Colier's*.

Unatoč brojnim nedoumicama i spekulacijama Teslinih biografa i novinara, od toga da je Tesla ginefob (da ima bolesni strah od žena), pa sve do toga da vješto prikriva svoju homoseksualnu orijentaciju, mi ne možemo i nemamo pravo ulaziti u njegov intimni svijet, kad on sam nije želio o tome govoriti. Samo je vrlo odlučno otklonio mogućnost neke nastranosti u razgovoru s novinarom *New York Herald Tribune-a*. Neka tako i ostane. Možda je on svjesno želio odvojiti svoje javno od svojega privatnog. Možda je bio samo jako stidljiv u pokazivanju osjećaja, jer ipak, on je čovjek s Velebita, predivne i ponosne planine koju nitko još nije uspio do kraja upoznati. Kao ni Teslu. Upravo ono neizrečeno iznova toliko pobuđuje pažnju nekih novijih biografa. Odgovora za sada nema.

Njegova majka Georgina i sestra Marica utkale su svoje tragove u njemu za cijeli život i onu vječnu toplinu i glad za dje-

tinjstvom u rodnom Smiljanu. Vrlo rano Tesla se opredijelio za svoju životnu zadaću i posvetio joj se cijelim bićem, tako da za ljubav i obitelj nije imao potrebno vrijeme i potrebnu strast. Strast i vrijeme čuvao je za svoja otkrića i vizije, s tek ponekim predahom za odabrane prijatelje.

Kad je poželio toplinu i utjehu obitelji, uvijek ju je dobivao kod Johnsonovih

Volio se osamljivati, ali volio je i zabavna društva i okupljanja. Volio je svoj laboratorij, ali i ljupkost Anne Morgan, jedne vrlo posebne gospođice. S Katharinom, Robertovom suprugom, dijelio je najdublje prijateljstvo. Bio joj je iznimno privržen, uostalom kao i ona njemu cijelo

loga života. Iz njezinih pisama iščitavamo njezinu nesebičnu ljubav i potporu Velikom čovjeku. Dom Johnsonovih bila mu je oaza topline i ljubavi, koju je, kao svi ljudi samci, ponekad bolno trebao, ali i dobivao. Vrata su mu bila širom otvorena u svako doba dana i noći.

Marguerite Merington bila je lijepa mlada djevojka s osebujnim umjetničkim nabojem. Bila je pijanistica, i dok bi prebirala po glasoviru, Tesla je uživao u njezinoj glazbi, a kasnije i u razgovoru s tom milom djevojkom. I to je njemu bilo dovoljno.

Charlotte Muzar, tajnica Teslinog nećaka Save Kosanovića, bila je posljednja osoba koja je vidjela Teslu tog Božića života. Poslije njegove smrti bavila se njegovom ostavštinom i sređivanjem opsežne dokumentacije uz veliko povjerenje Save Kosanovića. Kasnije su Kosanović i ona odnijeli urnu s Teslinim pepelom u Beograd.

Nikola Tesla je duboko poštovao žene i kao mlad čovjek shvatio da ne bi mogao biti istodobno biti i vrsni pronalazač i vrsni suprug i otac. Jednostavno, strast za znanostom bila je jača. Sam Tesla priznao je u poznijim godinama, kad je već bio prilično star i boležljiv, kako nije siguran da je napravio najbolji izbor.

Život po hotelima, newyorški golubovi i znanstvene počasti nisu mogle nadoknaditi Velikom čovjeku ono što je svakom ljudskom biću prirodno. Ljubav.

Avenka Butković

U Teslinu laboratoriju

Odabrano društvo

Prijatelji iz «Grupe 400»

Ulaz zabranjen ženama, crncima i posluži.

Tesla je, nakon prvih velikih patenata, ubrzo ušao u krug najpoznatijih Newyorčana, koji su se okupljali između četiri i osam poslije podne u posebnoj dvorani hotela, Dvorani palmi. Zvali su ih «Grupa 400», a bili su miješano društvo bogatuna, poduzetnika, umjetnika i znanstvenika te pronalazača. Među njima su bili najpoznatiji:

- **William K. Vanderbilt**, česti financijer Teslinih pokusa,
- **Joseph Pierpont Morgan**, milijarder koji je financirao i Teslu i Westinghousea,
- **John Astor**, milijarder i graditelj te vlasnik hotela Waldorf-Astoria, koji je financirao Teslu,
- **George Westinghouse**, prvi je prihvatio njegove pronalaskе,
- **Chauncey McGovern**, iz lista Pearson's Magazine, vrlo utjecajan novinar, koji je rado i često pisao o Teslinim pokusima i pronalascima,
- **Thomas Alva Edison**, povremeno je dolazio iz New Jerseyja, s njim je Tesla imao vrlo čudne toplo-hladne odnose,
- **Robert Underwood Johnson**, urednik tjednika i pjesnik, bonvivan koji je

bio vrlo prisni prijatelj Tesle, a njegova supruga Katharina je bila posebno bliska Teslina prijateljica,

- **Mark Twain**, istaknuti književnik,
- **Charles Steinmetz**, poznati elektroinženjer i glasoviti šahovski velemaistor
- niz umjetnika, glumaca, opernih pjevača, impresarija i drugi.

U Dvoranu palmi nisu smjeli ulaziti žene, crnci i posluža hotela, osim nekoliko posebno odabranih konobara.

Tesla je također održavao veze sa Albertom Einsteinom te se s njim povremeno dopisivao. Einstein mu je uputio srdačnu čestitku za rođendan.

Tesla se družio sa mnogim znamenitim Hrvatima koji su početkom 20. stoljeća emigrirali u SAD. Među njima su bili najznačajniji poznati kipar Ivan Meštrović i violinist Zlatko Baloković.

Jure Murgić

Ivan Meštrović o Tesli

Molio se Bogu klečeći na koljenima

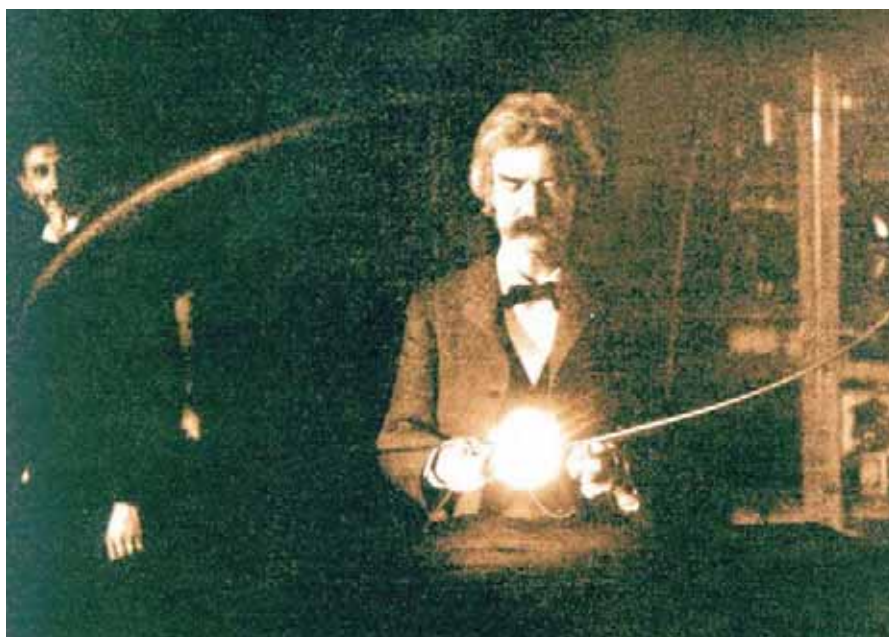
Kao ilustraciju prijateljskog odnosa između Ivana Meštrovića i Nikole Tesle navodimo odlomak iz Meštrovićeve autobiografije koji donosi intiman razgovor s Teslom:

«...S Teslom sam se upoznao već prvog mjeseca svog boravka u New Yorku. Viđali smo se nekoliko puta i izgledalo mi je da smo i zavoljeli jedan drugoga. On je bio neobično simpatičan čovjek, skroman u saobraćaju, s nekim sustezljivim ponosom i pomalo tragičnim izražajem u licu, kao neki razočarani vitez. Nije bio mnogo govornjiv, ali kad bi započeo jednu temu, tjerao bi je do kraja i nije skakao s jednog predmeta na drugi...

...Jednom, nakon večere, nadugo mi je pripovijedao o svojim izumima, kao i o tom kako su ga okrali i Edison i Marconi te napokon Pupin. Tu je izgledao kao neki junak iz grčkih drama. Isticao je više puta kako nikada nije radio za pare, do kojih da mu nije stalo, kako je siromah i želi da i umre kao siromah. Njegov ideal i svi njegovi naponi bili su usmjereni na to da koristi napretku čovječanstva. Nakon toga je skrenuo u mistiku i pripovijedao mi kako se još od mladosti prije spavanja, klečeći na golim koljenima, molio Bogu. Kad sam ga upitao, kakve molitve moli, odgovorio mi je:

- One koje sam u djetinjstvu molio. Ali, da, tako sam se molio sve do svoje pedesete godine. Od toga se doba molim drukčije, no to je svejedno, suština je ista, i ja se molim Bogu svakog dana. ...»

Jure Murgić

Pisac Mark Twain sudjeluje u pokusu

Posljednje godine života i smrt

Samotnjak s golubovima

S 1915. godinom počeli su sa životne scene odlaziti Teslini najbolji prijatelji i on je postajao sve osamljeniji. Ljubav prema golubovima, koje su uzgajali u rodnoj kući u Smiljanu, nije ga napuštala ni u Americi, a njihovo društvo tražio je u osamljenim šetnjama po newyorškim parkovima. Kažu da se posebno sprijateljio s golubovima iz Bryant parka, iza New York Public Library, u kojem je svakodnevno šetao i koje je hranio.

Od 1928. za skrb oko svojih ljubimaca angažirao je jednog mladića, također zaljubljenika u golubove, da ih svakog dana u podne hrani sjemenjem i obilazi park tražeći bolesne i ranjene ptice. Ovaj ih je donosio u Teslinu hotelsku sobu gdje su ih njegovali u kavezima, a zatim ozdravljene puštali na slobodu. Zbog golubova je nastradao jedne hladne večeri 1937., na putu u park udario ga je taksu, slomljena su mu tri rebra i natukao je kralježnicu. Bolest se zakomplicirala s upalom pluća, dugo se oporavljao, ali mu je zdravlje ostalo krhko. Iako je Tesla sve

više izbjegavao osobne kontakte, osobito rukovanje, bojeći se mikroba, nije se bojao da bi mu mikrobe mogli prenijeti golubovi.

O svojoj ljubavi prema golubovima Tesla je opširno progovorio novinarima New York Timesa. Priznao je da je godinama hranio tisuće golubova, ali da je posebno bio vezan za lijepu bijelu golubicu, za koju je rekao da je „radost moga života“. Ljubav prema njoj i njenu odanost opisao je najljepšim riječima. Golubovi su ga zaista prepoznavali i slijetali su mu na prozore hotelske sobe, na užas sobarica. Za tu ljubav znali su mnogi, a može se objasniti kao Teslina silna potreba za davanjem i primanjem ljubavi koju osjeća svako ljudsko biće.

Tesla u hotelu New Yorker

Posljednjih deset godina života (1933.-1943.) Nikola Tesla proveo je u hotelu New Yorker, koji je pregrađivan i postoji i danas. Živio je u apartmanu br. 3227 (broj je uvijek morao biti djeljiv s 3), na 33. katu (danas sobice 3227 i 3328). Da je bio njihov gost, svjedoči izlog hotela u

Nikola Tesla u poznim godinama

Golubovi, koje je Tesla toliko volio pred hotelom u New Yorku

kojem su fotografije nekih poznatih osoba koje su u njemu živjele ili odsjedale za boravka u New Yorku. Tu je izložena jedna od posljednjih fotografija Nikole Tesle, snimljena početkom srpnja 1942., kada ga je posjetio Petar Karađorđević, tadašnji jugoslavenski kralj u pratnji Teslinog nečaka Save Kosanovića.

Kada se preselio u hotel, Tesla je imao 77 godina, bio je siromašan, bez laboratorija u kojemu bi mogao eksperimentirati i testirati svoje ideje, a živio je od pomoći jugoslavenske vlade. Ipak je priređivao rođendanske proslave u hotelskom Grand Ballroomu, gdje su se rado okupljali novinari očekujući, kao nekada, nove senzacije. Poznato je da je rođendane počeo slaviti u zrelijoj dobi, jer u mlađim danima za to nije imao vremena. Njegovi su osobiti poklonici bili novinari John O' Neal, autor Tesline biografije „Nenad-

mašni genij“ i Kennet Swezey, koji je proslavu njegovog 75. rođendana pretvorio u prvorazredni medijski doživljaj. On je zamolio poznate znanstvenike i inženjere diljem svijeta da na svoj način obilježe Teslin rođendan, tako da su se među rođendanskim čestitkama našle i one nekoliko nobelovaca i najuglednijih znanstvenika. Tom prilikom magazin Time objavio je na naslovnici glasoviti „Plavi portret“, djelo slikarice Vilme Lwov - Parlaghy, za koji je Tesla, jedini put u životu, sam pozirao. Nažalost, nakon smrti autorice taj portret je izgubljen.

Iako se Tesla sve više udaljavao od ljudi, rado je primao zemljake. Neki od njih, u svojim memoarima, zabilježili su sjećanja na te susrete poput kipara Ivana Meštrovića i publicista Bogdana Radice. Zabilježeno je kako je volio gledati bokse te se prijateljio s boksačem Fritzjem Živićem, zvanim „Hrvatski komet“, svjetskim prvakom u velter kategoriji, i sa njegova četiri brata, također boksača, dječom hrvatskog doseljenika. Posljednjih godina života najveći utjecaj na njega imao je nećak Sava Kosanović, sin najdraže sestre Marice, političar, profesionalni diplomat. Kosanović je nastojao Teslu držati podalje od velikosrpski orijentiranih diplomata, pogotovo nakon krvavih ratnih sukoba u Jugoslaviji, koje Tesla u svojoj dobroj duši, kao idealist i znanstvenik, nije mogao objasniti. Smatra se da je Kosanović umjesto Tesle napisao poznatu poruku Srbima i Hrvatima o očuvanju Jugoslavije i neke druge izjave koje nisu bile karakteristične Teslinu izričaju.

Put bez povratka

Tesla se nikad nije u potpunosti oporavio od prometne nezgode. No, u slabašnu tijelu tinjao je nepokolebljiv duh. Postoje brojne spekulacije o čudnim okolnostima njegove smrti prema kojima je otrovan, a potom i kremiran kako bi se plamenom izbrisali tragovi zločina. Izvršitelji su, navodno, trojica muškaraca iz redova FBI-a koji su se nastanili u istome hotelu s namjerom da iz umirućeg Tesle istisnu još neke tajne. Poput svih spekulacija, i ova je tek neprovjeren plod ljudske mašte. Onemoćao, danima nije napuštao postelju, pa ipak, tog je dana, 4. siječnja 1943., odbivši liječničku pomoć krenuo prema svom uredu. U samoći svoje hotelske izbe genijalni je izumitelj krenuo na put bez povratka. Nekoliko dana nitko nije pitao za njega. Dne 7. siječnja 1943., na pravoslavni Božić, u New Yorku lagano je sniježilo, a hotelska je sobarica pronašla Teslino beživotno tijelo. Službena dijagnoza bila je: srčana tromboza.

Tri dana nakon smrti, 10. siječnja 1943., službena komemoracija nad Teslinim lijesom, prekrivenim američkom i jugoslavenskom zastavom, održana je u newyorškoj episkopalnoj katedrali sv. Ivana, a vodio ju je sâm biskup. Pravoslavnu liturgiju i pojanje za mrtve vodili su svećenici Srpske pravoslavne crkve. New York Times je izvijestio da je ispraćaj organiziran na državnoj razini te da je bilo nazočno oko 2.000 ljudi, među kojima mnogi znanstvenici i nobelovci.

Toga dana glavna newyorška postaja emitirala je poseban program Tesli u

Objava smrti Nikole Tesle u newyorškim novinama

spomen. Dirljiv nekrolog napisao je američki pisac slovenskog podrijetla Louis Adamič, a pročitao ga je gradonačelnik New Yorka Fiorello La Guardia. U glazbenom dijelu te emisije Teslinu najdražu pjesmu „Tamo daleko“ i Schubertovu „Ave Mariju“ odsvirao je hrvatski violinist Zlatko Baloković, koji je, poput Tesle, svjetsku slavu stekao u Americi. Do danas je sačuvan tonski zapis te emisije i može se čuti na Internetu, ali nije sačuvana snimka Teslinog glasa.

Tri dana poslije pogrebne svečanosti (opet broj 3) Sava Kosanović i novinar Swezey pratili su pogrebno vozilo s Teslinim tijelom na groblje Ferncliffe u gradić Ardsley on Hudson, gdje je obavljeno kremiranje.

Charlotte Mužar, bivša tajnica Save Kosanovića, prenijela je 1957. urnu s njegovim pepelom iz New Yorka u Beograd. Urna, u obliku zlatne kugle, čuva se u jednoj od dvorana Teslina muzeja.

Besmrtnik Tesla ostao je živjeti kroz svoje izume.

Ana Tomljenović.

Pogreb Nikole Tesle 10. siječnja 1943. godine.

Legende i činjenice o Tesli

Jesu li se Teslini pretci prezivali Draginić a potjecali iz Novog Vinodolskog?
Je li jedan od njih živio 129. godina?

Ovaj kronološki redoslijed daje pregled samo onih događaja koji su utvrđeni vjerodostojnim dokumentima. Događaje koji se prepričavaju bez pokrića u dokumentima spomenut ćemo u uvodu.

Neki autori spominju priču koja kaže da prezime Tesla potječe od čovjeka koji se je zvao Nikola Draginić, rođen u selu Ledenice kod Novog Vinodolskog 1606. godine, odakle je doselio u Raduč. Imao je sina Ivana, koji je imao jako istaknute prednje zube poput tesarskog alata, zvanog tesla, po kojem je dobio nadimak "Tesla", a njegovi potomci po njemu su dobili prezime. Dokumenti tu legendu ne potvrđuju, jer prema popisu pučanstva iz 1712. u Raduču, a ni drugdje u Lici, nema ljudi s prezimenom Draginić, ali ni Tesla. U Raduču je živjelo nekoliko ljudi s prezimenom Teslić, što nije isto. Priču o Draginićima demantira i inž. Vojislav Popović koji tvrdi da prezime Tesla postoji od 1750. godine.

Druga legendi navodi da je jedan od Teslinih predaka doživio 129 godina. Ne navode mu ime ni godinu rođenja. Tesla sam spominje da je "jedan od njegovih predaka" doživio 129 godina, a više ih je doživjelo preko 100 godina. Dokumenti ni približno ne potvrđuju te pretpostavke. Da je Teslin pradjed doživio 129 godina, ako pretpostavimo da je mogao biti rođen najranije 1770., živio bi približno do početka 20. stoljeća. To znači da ga je Tesla morao dobro poznavati. Međutim, Tesla ne spominje da je poznao takvog čovjeka. Spominje samo svog djeda, iako ne kaže kojega. Nitko od Teslinih neposrednih predaka nije se ni približio 100. rođendan.

Teslina baka po nekim autorima bila je Sofija (Soka) Budisavljević, kći prote Tome Budisavljevića. Međutim, prema navodima Steve Svilara, koji se poziva na pisanje Aleksandra (Leke) Budisavljevića, Sofija je bila kći prote Tome Budisav-

ljevića, koji je rođen 1750. godine, što znači da uopće nije bila iz generacije Nikole Mandića, izumiteljevog djeda, rođenog 1801. godine. Sumnje potkrepljuje i prazan križ na grobu supruge Nikole Mandića u Deringaju na kojemu nema imena.

Sporna je dužina munje koju je Tesla postigao u Colorado Springsu. Neki autori spominju iskru dužine 30 metara kojom je Tesla poslao električnu energiju oko svijeta. U nedavno objavljenom Teslinom autobiografskom tekstu piše da je dužina munje bila 300 metara, što djeluje uvjerljivije.

Kronologija događaja

Nakon 1700. rođen jedan od izumiteljevih prapradjedova po majci **Marko Budisavljević**, otac **Tome Budisavljevića**. Marko je 27. srpnja 1787. dobio od cara Josipa II. plemićki naslov Prijedor-ski junak.

1750. rođen jedan od izumiteljevih prapradjedova po majci **Toma pl. Budisavljević Prijedor-ski**

1761. rođen jedan od izumiteljevih pradjedova po majci **Toma Mandić**

1801. rođen izumitelj djed po majci **Nikola Mandić**, umro 1868.

???? rođen **Nikola Tesla** stariji, izumitelj djed po ocu, koji se oženio Anom **Kalinić** iz Divosela. Imao je kćer **Stanku** te sinove **Josifa** i **Milutina** (izumiteljevog oca)

1819. (3. veljače) rođen otac Nikole Tesle, **Milutin Tesla**, u Raduču.

1822. rođena u Tomingaju kod Gračaca **Georgina (Đuka) Mandić**, izumiteljeva majka

1840. rođen izumitelj najugledniji ujak **Petar Mandić**, kasnije mitropolit (nad-biskup) sarajevski

1845. **Milutin** završio bogosloviju u Plaškom kao prvi đak

1846. **Milutin** započeo raditi kao svećenik u Senju (do 1852.)

1850. rođen **Dane, Nikolin stariji brat** (poginuo 1862); nakon njega rođena je Angelina koja se je udala za svećenika **Jovu Trbojevića** (njihovi potomci žive i danas), zatim **Milka**, udana za svećenika **Vuju Glumičića**, te na kraju **Marica** koja se je udala za svećenika **Nikolu (Nikoladina) Kosanovića**, čiji je sin **Sava** (1894-1956) bitno utjecao na posljednje dane izumitelja te na sudbinu njegove imovine i posmrtnih ostataka

1856. (9 ili 10. srpnja oko ponoći) - rođen **Nikola Tesla**

1857. **Milutin** postao stalni paroh (pravoslavni župnik) u Smiljanu

1862. Nikola završava prvi razred Pripremne osnovne škole (trivijalke) u Smiljanu

1862. otac Milutin na svoj zahtjev pre-mješten u Gospić, gdje je bio protoprezbiter - namjesnik

1862 - 1866. polazi i završava u Gospiću pripremnu osnovnu školu

1863 - Milutin postaje proto Gospićki, a proglašava ga vladika **Teofan Živković**

1866 - 1870. Nikola polazi u Gospiću nižu realku

1870 - 1873. Nikola polazi i završava veliku realku u Rakovcu kod Karlovca

1873 - 1874. Nikola se vraća u Gospić, boluje od kolere, otac pristaje da studira tehniku

1874 - 1875. Nikola se oporavlja od bolesti u Tomingaju (kod Gračaca) i u glavi sprema izume

1875 - 1877. Nikola studira na Visokoj tehničkoj školi u Grazu gdje dolazi na ideju o električnom stroju bez komutatora i četkica

Brod S.S. Saturnia kojim je Nikola Tesla doputovao u SAD

1878 i 1879. Nikola radi u Mariboru kao pomoćni inženjer

1879. (24. ožujka) Nikola je policijski protjeran kao nezaposlen u Gospić

1879. Nikola neko vrijeme predaje na nižoj realci u Gospiću koju je i sâm završio

1879. (29. travnja) umire Otac Milutin, a majka odlazi živjeti u parohijski dom kod brata Petra Mandića, prote gospićkoga

1880. (siječanj) Nikola boravi u Pragu, ali se ne uspijeva upisati na sveučilište

1881. Nikola se zapošljava se u telegrafskom uredu u Budimpešti kao crtač, zatim radi u telefonskoj centrali, gdje je izumio pojačalo glasa

1882. (veljača) za vrijeme šetnje pronalazi rješenje okretnog magnetnog polja

1882. (travanj) odlazi u Pariz gdje radi u podružnici Edisonove tvrtke na strojevima na istosmjernu struju

1883. šalju ga u Strasbourg kao "pronalazača kvarova", gdje je konstruirao dvofazni indukcijski motor koji prikazuje 10. srpnja, ali bez rezultata

1884. (proljeće) vraća se u Pariz gdje ne dobiva novac za svoja istraživanja, ali ga Batchellor šalje Edisonu u New York

1885. razilazi se s Edisonom i otvara svoju tvrtku za proizvodnju elektr. lučnica koja ubrzo propada

1886-1887. živi od kopanja kanala za 2 \$ dnevno

1887. radi kao elektromonter, a u travnju osniva novu tvrtku "Tesla Electric CO" i uređuje laboratorij

1887. 30. travnja prijavljuje prvi patent, a u listopadu prijavljuje patente asinkronih motora

1887. 10. svibnja u New Yorku mu se pridružuje stari prijatelj **Antal Szigety**

1887. dolazi u rodni kraj prema pismu Angeline; nema drugih dokaza o tom posjetu

1888. (15. svibnja) drži predavanje u Američkom institutu elektroinženjera o novom sustavu elektromotora i transformatora

1888. (7. srpnja) **George Westinghouse** otkupljuje 40 njegovih patenata 25.000\$ po patentu, 150 dionica u Westinghouseu i 2,5 \$ po KS

1888. i 1889. uvježbava Westinghouse-ove inženjere u primjeni svojih patenata

1889. prema pismu Marice, posjećuje rodni kraj; također nema drugih dokaza o tom posjetu.

1889. otvara laboratorij na Grand Streetu

1890. (6.kolovoza) ubojica Kemmler pogubljen Teslinom izmjeničnom strujom

1890. (studeni) pali vakuumsku cijev pomoću visokofrekventne zavojnice

1891. prijavio niz patenata iz područja visokofrekventnih struja i visokog napona - izumio Teslinu zavojnicu

1891. prvi Teslin i Westinghouseov stroj postavljen u rudniku u Coloradu

1891. 20. svibnja drži predavanje na Sveučilištu Columbia u New Yorku

1891. (30. srpnja) postaje državljanin USA

1892. predavanje u Londonu drži 4. veljače, a u Parizu 14. i 19. veljače - zatim odlazi u Hrvatsku gdje mu 16. travnja, u

jedan sat poslije ponoći, na Uskrs, umire majka

1892. (24. svibnja) drži predavanje u Zagrebu - 2. lipnja posjećuje Beograd iz kojega, prema vlastitoj izjavi Meštroviću, odmah odlazi

1892. tijekom ljeta posjećuje prijatelje u engleskom gradu Watfordu

1892. u kolovozu se vraća preko Hamburga u USA

1893. (24. veljače) drži predavanje na Franklin Institutu u gradu Philadelphia

1893. (1. ožujka) u gradu Saint Louis prikazuje svoj daljinski upravljani čamac

1893. (1. svibnja) prikazuje svoj generator na izložbi u Chicagu u kojoj svjetlost iz njegovog sustava izmjenične struje dominira - prvi izlaže svoje cijevi u obliku nekih riječi, pa tako i imena svojih prijatelja

1893 - 1894. potpuno se posvećuje istraživanjima bežičnog sustava

1894. Teslina struja opskrbljuje mjesta Telluride i Cripple Creek u Coloradu

1895. (13 ožujka) izgorio mu je laboratorij, a do srpnja je uređen novi u kojemu je konstruirao primoodašiljačku radio-postaju

1895. (srpanj) potres u Teslinom laboratoriju u 46 E Houston St.

1896. radi pokuse s X-zrakama - 14. studenoga pušta u rad hidrocentralu na Niagari i dalekovod do grada Buffallo

1896. JAZU ga je 17. prosinca 1896. izabrala za počasnog člana

Registracija Tesline tvrtke "Tesla Electric CO"

1897. radi pokuse s bežičnim prijenosom električne energije

1897. (travanj) - drži predavanje na Akademiji znanosti New York

1898. u srpnju prijavljuje patent o daljinskom upravljanju; u rujnu u New Yorku prikazuje ideju bežičnog daljinskog upravljanja - u Buffalou održao predavanje o elektroterapiji

1898. prvo pojačalo na bazi Tesline zavojnice

1898. postiže napon od 100 milijuna volti

1898. u Madison Square Gardenu prikazuje daljinski pokretani brodić

1899-1900. gradi i radi u laboratoriju za visokonaponske struje u Colorado Springsu, gdje otkriva stojne Zemljine valove i šalje električnu energiju oko svijeta

1900. J.P. Morgan otkupljuje 51% Teslinih patenata u bežičnoj tehnologiji za 150.000 \$

1901. gradi radio-postaju za svjetsku telegrafiju na Long Islandu nazvanu "Radio City" u mjestu Shoreham, lokacija nazvana Wardencliff

1902. prijavio patent uređaja za bežični prijenos električne energije

1903. (15 srpnja) novine izvješćuju o "zasljepljujućim bljeskovima elektriciteta" u Wardencliffu

1904. objavio projekt "Svjetski bežični sustav"

1905. otvorio ured na Broadwayu 165 (danas 1 Liberty Plaza).

1906. izradio brzinomjer za Waltham Watch Co.

1906. zbog nedostatka novca prekida gradnju radio-postaje na Long Islandu

1908 Hugo Gernsback piše priču o Teslinom robotu "Ralph 124C 41+."

1908-1912. radi na usavršavanju turbine

1909. G. Marconi, C. Maxwell & H. Hertz dijele Nobelovu nagradu za fiziku za izum radio-veze

1912. zajmodavci mu plijene opremu u Wardencliffu.

1914. otvara ured u najvišem neboderu u New Yorku: Woolworth Building, 233 Broadway.

1914. odobren mu je patent iz 1902. uređaja za bežični prijenos elektr. energije

1915. novine izvješćuju da je zajedno s Edisonom predložen za Nobelovu nagradu koju ni jedan od njih nije dobio

1915. novi vlasnik hotela Waldorf-Astoria **George Boldt** traži od Tesle plaćanje

računa od 19.000 \$; Tesla predaje Boldtu Wardencliff i proglašava stečaj

1916. (16. svibnja) Udruga I.E.E.E. dodjeljuje Tesli Edisonovu medalju

1917. (4 srpnja na Dan neovisnosti), po nalogu mornarice dinamitom se ruši Teslin toranj u Wardencliffu

1918. patent br. 1266175 Munjovod (Lighting protector)

1922. u hotelu "St. Regis" uginula je njegova najdraža golubica, što ga je jako potreslo

1924. (25. svibanj) hotel "St. Regis" tuži Teslu za neplaćeni hotelski račun od 3.299 \$; pomoćnik šerifa plijeni njegov ured u 8 W 40. ulici 20. kat

1926. (3. srpnja) Sveučilište u Zagrebu dodjeljuje mu doktorat honoris causa

1931. za 75. rođendan prima čestitke od **Lee de Foresta, Alberta Einsteina** i drugih najuglednijih znanstvenika tog doba

1934. (11. srpnja) objavljuje usnopljeni prijenos energije nazvan "zrake smrti"

1936. svečanost za njegov 80. rođendan u Banskim dvorima 30. svibnja

1936. Srpska kraljevska akademija prima Teslu za svog stalnog člana

1937. prilikom šetnje na Manhattanu obara ga taksi

1937. visoka škola u Grazu, na kojoj je studirao, dodjeljuje mu počasni doktorat

1938. u hotelu "The Newyorker" govori o bežičnom prijenosu električne energije i "zrakama smrti"

1939. Amtorg Trading Corp (sovjetska tvrtka) plaća mu 25,000 \$.

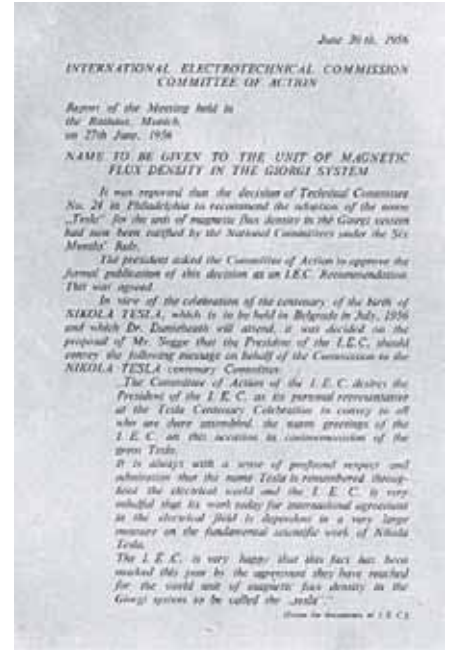
1943. (7. siječnja u 22.45) pronađen mrtav u svojoj sobi u hotelu "The Newyorker"; njegove stvari preuzima Ured za čuvanje imovine stranaca, sud dodjeljuje svu njegovu imovinu nećaku **Savi Kosanoviću**; službe Božje održane su u katedrali Sv. Ivana. Teslino tijelo je kremirano, a urna ostavljena na groblju Ferncliff u četvrti Ardsley

1943. (21 lipnja) Vrhovni sud USA donosi presudu da je radio Teslin izum

1948. (3. kolovoza) Gimnazija u Gospiću dobila ime Nikole Tesle; ime je 1977. preuzeo srednjoškolski centar, ali njegovim ukidanjem ime nije preneseno ni na jednu novu srednju školu

1949. u Zagrebu osnovana Tvornica telefonskih uređaja "Nikola Tesla"

1952. Teslina imovina prevezena U Beograd

Odluka kojom je 1960. g. u Parizu prihvaćen naziv "Tesla" za jedinicu elektromagnetne indukcije

1955. U Beogradu otvoren Muzej Nikole Tesle

1957. spomenik Tesli **Ivana Meštrovića** postavljen u dvorištu instituta "Rugjer Bošković" u Zagrebu

1958. Teslini posmrtni ostatci prevezeni u Beograd i smješteni u Muzej

1960. u Parizu prihvaćen naziv "tesla" za jedinicu elektromagnetske indukcije

1963. u Zagrebu otvoren Tehnički muzej s odjelom "Nikola Tesla"

1969. lik Nikole Tesle ugrađen na rektorski lanac Sveučilišta u Zagrebu

1970. podignut spomenik Nikoli Tesli u parku tvornice RIZ u Zagrebu

1976. proslava 120. obljetnice rođenja - znanstveni simpozij u Zagrebu, Gospiću i Smiljanu - postavljen spomenik Nikoli Tesli hrvatskog kipara **Frana Kršinića** kod Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu a kopija na slapovima Niagare; posebnim zakonom i ukazom Tita od 27. veljače godina 1976. proglašena je Godinom Nikole Tesle

1981. kopija **Kršinićeva** spomenika Nikole Tesle postavljena u Gospiću, na Trgu Nikole Tesle; spomenik je srušen u okolnostima srpskog granatiranja Gospića u Domovinskom ratu

2006. proslava 150. obljetnice rođenja Nikole Tesle; Hrvatski sabor osnovao nacionalni odbor za proslavu; velike investicije u spomen-područje Nikole Tesle u Smiljanu

Pripremio: Mario Filipi

Znanstvene i druge počasti Tesli

Tesli su izražavane počasti na razne načine. Donosimo kraći izbor takvih priznanja (osim spomenika i poštanskih maraka, što objavljujemo u drugim člancima), iako se neka od njih spominju i u drugim tekstovima u ovom broju.

Dovoljno je reći Nikola Tesla. Graz, Prag, Pariz, Brno, Beograd, Grenoble, Beč, Zagreb, Sofija, London, New York, Colorado Springs, Buffalo, Philadelphia, Gospić Smiljan ...tek su neka od mjesta u svijetu, koja su javno obilježena njegovim imenom.

No, sve počasti i priznanja za života i poslije smrti zapravo i nisu dovoljna za sve što je ostavio svijetu.

«Mislim da nema ničega važnijeg od međuplanetarnih komunikacija», rekao je Tesla u svojem intervjuu novinarima Timesa. «Zasigurno će doći dan kad će ljudi postati sigurni u to da u svemiru postoje i druga ljudska bića koja rade, pate i bore se poput nas, a to će onda ostaviti čudesan dojam na čovječanstvo te izgraditi temelje pravog svemirskog bratstva, što će potrajati koliko i samo čovječanstvo.»

Ne čudi stoga da je jedno Mjesečevo brdo dobilo Teslino ime.

Britanska radiopostaja BBC u Londonu uvrstila je na svojim internetskim stranicama Teslu među prvu desetoricu genija drugog tisućljeća.

U Colorado Springsu, u gradu gdje su u laboratoriju nastajali njegovi sjajni izumi, osnovano je 1986. International Tesla Society, Inc. u povodu održavanja «International Symposium Tesla» na Sveučilištu Colorado.

Studijski odbor I.E.C.-a (Međunarodne elektrotehničke komisije) preporučio je da se Tesli, mentoru suvremene elektrotehnike, ukaže čast prepoznatljiva svim narodima tj. da se međunarodna jedinica magnetske indukcije nazove tesla. Ova preporuka je potvrđena na 11. generalnoj konferenciji za mjere i utege (Conference General des Poids et Mesures), održanoj 10. listopada 1960. u Parizu, na kojoj je donijeta i službena odluka o imenovanju jedinice tesla. Profesor France Avčin s Fakulteta za elektrotehniku u Ljubljani, svojim stručnim obrazloženjem i preporukom znatno je pridonio tome međunarodnom priznanju.

Počasne doktorate iz tehničkih znanosti dodijelili su Tesli politehnički instituti u Grazu, Bukureštu i Beču; sveučilišta u

Zagrebu, Beogradu, Brnu, Grenobleu, Parizu, Sofiji i Pragu te poznata sveučilišta Yale, Columbia i Poitiers.

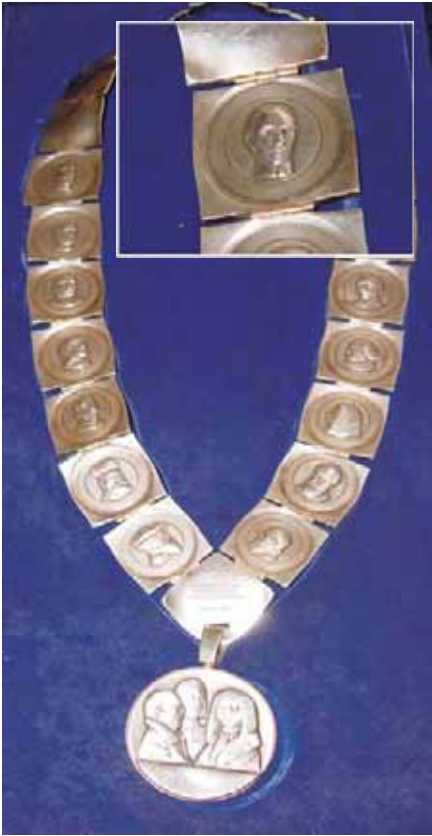
Austrijski politehnički institut u Grazu dodijelio mu je bakalaureate (akademske stupnjeve) za područja fizike, matematike, strojarstva i elektrotehnike.

Neposredno nakon Tesline smrti, u rujnu 1943.g., u američkom gradu Baltimoreu porinut je u more brod tipa Liberty s imenom Nikola Tesla, a samom porincu prisustvovali su Teslin nećak Sava Kosanović i dr. Ivan Šubašić.

Grad Zagreb, od onog predavanja o izmjeničnoj struji u Gradskoj vijećnici 24. svibnja 1892.g., odaje mu kontinuirano počasti i priznanja imenovanjem ulica, tvrtki, instituta, škola te dodjelom visokih znanstvenih nagrada i priznanja s njegovim imenom i likom. Na glavnoj skupštini 17. prosinca 1896. imenovan je počasnim članom JAZU u Zagrebu. Sveučilište u Zagrebu dodjeljuje mu 3. lipnja 1926.g. naslov Doctor honoris causa, a samo dvanaest dana kasnije od Tehničkog fakulteta Univeziteta u Beogradu dobiva naslov počasnog doktora tehničkih znanosti.

Lanac rektora Sveučilišta u Zagrebu u kojemu je i Teslin lik

Prigodom Teslinog 80. rođendana u Zagrebu je osnovan Odbor za proslavu na čelu s profesorom Đurom Stipetićem, prorektorom Sveučilišta, koji je poslao poruku Tesli da ga slave kao najvećeg inženjera svijeta. Prisutna je bila Teslina sestra Mandica Kosanović, sa sinovima Savom i Dragišom te, iznimno dirnuta samim događajem, poslala je bratu u New York nadahnuto pismo kako ga poštuju i slave u domovini. I sam Tesla bio je dirnut pažnjom i ugledom koji mu priznaju kolege znanstvenici u domovini.

«Zasiguno će doći dan kad će ljudi postati sigurni u to da u svemiru postoje i druga ljudska bića koja rade, pate i bore se poput nas, a to će onda ostaviti čudesan dojam na čovječanstvo te izgraditi temelje pravog svemirskog bratstva, što će potrajati koliko i samo čovječanstvo.»

Prigodom 100. godišnjice rođenja Nikole Tesle Jugoslavenska pošta izdala je seriju od četiri marke u vrijednosti od 10, 15, 30 i 50 dinara s njegovim izumima indukcijskim motorom, transformatorom, brodskom telekomandom te marku s njegovim likom. Povodom 50. godišnjice smrti Nikole Tesle Hrvatska pošta izdala je marku s likom Nikole Tesle u vrijednosti 25 hrvatskih dinara.

U povodu 25. obljetnice smrti postavljena je spomen-ploča Nikoli Tesli na zgra-

du gimnazije u Rakovcu kod Karlovca koju je Tesla pohađao.

Na proslavi 300. obljetnice osnivanja Zagrebačkog sveučilišta 1969. izrada rektorskog lanca povjerena je akademskom kiparu Kostu Angeli Radovaniju, a na lancu se nalazi lik Nikole Tesle uz ostale izvrsne hrvatske znanstvenike.

Ulica Nikole Tesle nalazi se u najstrožem središtu Zagreba, a poznata tvrtka za telekomunikacije Ericsson Nikola Tesla nosi Teslino ime od 1949.

Visoka godišnja nagrada za znanstveni rad u Republici Hrvatskoj nosi ime Nikole Tesle.

Tehnički muzej u Zagrebu osnovan, 1976., ima Odjel posvećen izumima Nikole Tesle, što ima veliku obrazovnu vrijednost za širu javnost.

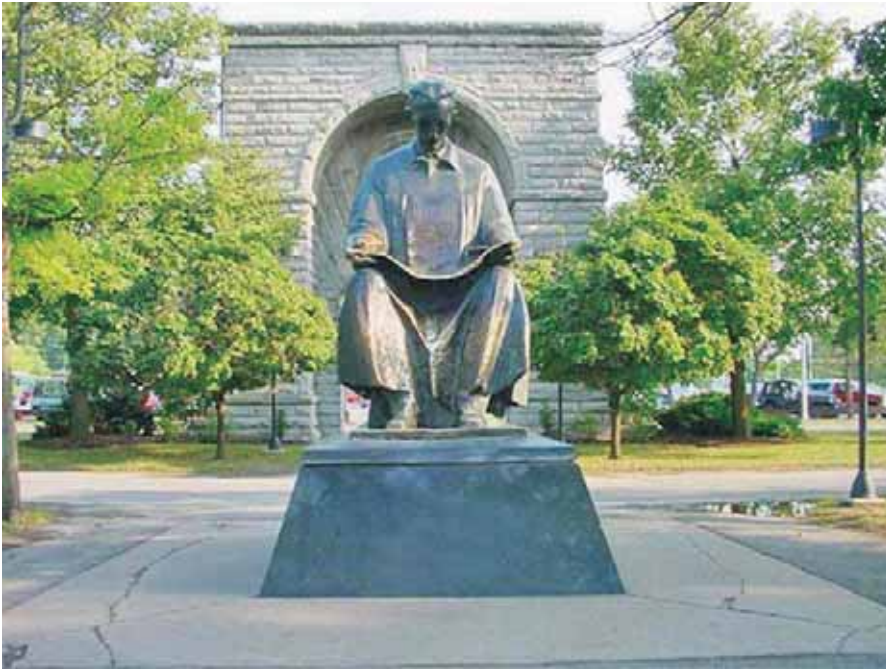
Odbor Udruženja A.I.E.E.-a svake godine dodjeljuje zlatnu Edisonovu medalju kao najviše priznanje za inženjere. Odbor je predložio Nikolu Teslu 1917. i izglasao da je Tesla i dobije prigodom svojega 60. rođendana. Predsjednik Odbora B.A. Behrend nagovarao je Teslu da primi nagradu, što je ovaj i učinio protivno svojoj volji, te se još više povukao u svoj svijet u kojem se bolje snalazio. Zbog Edisona Tesla je odbio dodjelu Nobelove nagrade.

Spomen-ploča na Teslinoj kući u Smiljanu

Avenka Butković

Spomenici Nikoli Tesli

Nikola Tesla, rad Frana Kršinića, 1976., Slapovi nijagare

«Sadašnjost je Vaša; Ja radim za budućnost i ona pripada meni», rekao je čovjek od čije smrti je prošlo više od pola stoljeća, a čovječanstvo još uvijek kaska tragom njegovih vizija. Možda je i nemogućnost razumijevanja njegovih originalnih ideja te općeprihvaćen doživljaj Tesle kao osobenjaka, razlogom postojanja vrlo malog broja klasičnih spomenika u njegovu čast.

Jedan od najpoznatijih spomenik Nikoli Tesli rad je u bronci hrvatskog kipara Frana Kršinića, postavljen 1963. ispred Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu

Karikatura E.Marcusa, Muzej u Beogradu

Taj 220 cm visok spomenik imao je i dva odljeva. Prvi odljev postavljen je pored hidroelektrane na slapovima Nijagare 1976. godine, u povodu 120. obljetnice Teslina rođenja. Noću se ne osvjetljava da bi posjetiteljima dočarao mrak koji bi bez Tesle vladao svijetom. Svečani govor prilikom otkrivanja spomenika održao je tadašnji američki predsjednik Gerald Ford.

Drugi odljev postavljen 1981. je u Gospiću, na trgu koji je nosio Teslino ime. Deset godina kasnije i spomenik i trg razrušeni su u Domovinskom ratu u uvjetima svakodnevnog granatiranja Gospića. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, nakon višemjesečnih razgovora s Ministarstvom kulture i znanosti u Beogradu, dobilo je ove godine odobrenje za uzimanje otiska negativa spomenika Frana Kršinića u Beogradu. U tijeku je izrad novog odljeva spomenika koji će ponovo biti postavljen u Gospiću, u povodu 150. obljetnice Teslina rođenja.

U beogradskom Muzeju Nikole Tesle, u okviru Zbirke likovne i primijenjene umjetnosti, nalazi se niz eksponata (81)

među kojima je i bista koju je 1952., prema Teslinoj želji, izradio Ivan Meštrović, Teslin portret, rad I. Benkovića, tri Tesline karikature od kojih je jedna rad Edvina E. Marcusa, posmrtna maska Nikole Tesle, rad F. Moynihana, različita umjetnička viđenja Tesle autori kojih su F. Kršinić, N. Mitrić, N. Radojev, O. Kangrga, A. Kucina, M. Gvozdenović, S. Dukić, Lj. Savić-Grasi, D. Dimitrijević, M. Paunović i dr.

U Zagrebu se impozantni Meštrovićev spomenik Tesli (visok 250, širok 170, a dubok 185 cm) nalazi u parku Znanstvenog instituta „Ruđer Bošković“ i, iako je na prekrasnom mjestu, zapravo je nedostupan široj javnosti. Izrađen i smješten prema Teslinu zahtjevu, danas je uzrokom nesuglasica Gradskog poglavarstva grada Zagreba i nasljednika autorskih prava Ivana Meštrovića.

Unatoč izričitoj Meštrovićevoj želji da se gipsani odljev originalnog spomenika uništi, sačuvan je u Gliptoteci HAZU. U povodu 150. obljetnice Teslina rođenja Gradsko poglavarstvo donijelo je odluku o preseljenju originalnog spomenika na

Brončana bista, rad Ivana Meštrovića, Muzej u Beogradu

križanje Tesline i Masarykove ulice u Zagrebu uz izradu replike koja bi nadomjestila originalni spomenik u parku Instituta.

U Osnovnoj školi «Nikola Tesla» u Zagrebu, u povodu 150. obljetnice Teslina rođenja i 30. obljetnice škole, ove je godine postavljena bista u predvorju škole, rad akademskoga kipara Pere Jelisića. Na bistu su se u školi odlučili jer, zbog neri-ješenih imovinsko-pravnih odnosa, nisu uspjeli dobiti nedavno pronađen i od za-borava spašen brončani kip nepoznatog autora koji se nalazi u dvorištu tvornice «RIZ-Odašiljači» u Zagrebu.

Godinu Nikole Tesle Hrvatski sabor prepoznaje i kao povod izgradnje tematskog parka «Nikola Tesla» u Smiljanu u čijem će središnjem dijelu, 10. srpnja, uz rodnu

Posmrtna maska Nikole Tesle, Muzej u Beogradu

kuću biti postavljen i spomenik Tesli kipara Mile Blaževića. Riječ je o stojećoj figuri visokoj 220 cm, blago stilizirane modelacije, koja prikazuje mladog znanstvenika u sabranom razmišljanju. Rezultat je to pozivnog natječaja Ministarstva kulture za rješenje oblikovanja Tesline skulpture u Smiljanu na koji se odazvalo deset umjetnika.

Osim umjetničkih ostvarenja, uobičajeni način odavanja počasti zaslužnim pojedincima je i imenovanje ustanova njegovim imenom. U Hrvatskoj Teslino ime nose četiri obrazovne ustanove: osnovne škole u Zagrebu, Rijeci i Gračacu te I.

Nikola Tesla, Fran Kršinić, 1955., Muzej u Beogradu

Nikola Tesla, Mile Blažević, 2006. Smiljan

tehnička škola u Zagrebu. Jedna od vodećih telekomunikacijskih kompanija, koja u svijetu nosi ime Larsa Magnusa Ericsona, ulaskom u vlasničku strukturu tvornice telefonskih uređaja «Nikola Tesla», koja u Hrvatskoj postoji od 1949., obvezala se na uporabu imena Ericsson - Nikola Tesla d.d.

Na kući u New Yorku, u kojoj je Tesla jedno vrijeme živio, otkrivena je spomen ploča. U sjedištu Međunarodne unije za telekomunikacije pri UN u Ženevi postavljena je bista Nikole Tesle, rad akademskoga kipara Koste Angeli Radovanića.

Ovaj nadasve skroman popis umjetničkih djela i ustanova imenovanih Teslinim imenom potvrđuje Teslu kao čovjeka čije

riječi i djela vrijede više od tisuću slika. Svoje značenje ovjekovječio je sam, «živućim» spomenikom - hidroelektranom na slapovima Nijagare, na što je ukazao u svom govoru na svečanosti u povodu otvorenja hidroelektrane: «...*To je spomenik (hidroelektrana, op.a.) dostojan našeg doba znanosti, istinski spomenik prosvjetiteljstva i mira. On označava početak uprezanja prirodnih sila u službu čovjeka, ukidanje primitivnih metoda, izbavljanje milijuna iz oskudice i patnje...*»

Ivica Sokolić

Pero Jelisić, 2006., bista u OŠ «Nikola Tesla» u Zagrebu

Teslin spomenik Ivana Meštrovića u parku Instituta Ruđer Bošković u Zagrebu

Tesla na poštanskim markama

U povodu 150. obljetnice Teslina rođenja očekivala se odgovarajuća filatelistička aktivnost. Na žalost, svjetska filatelistička izložba u Washingtonu, koja je završila polovicom lipnja, prošla je bez spomena Tesle.

Premda se Teslin lik više puta pojavljivao na poštanskim markama različitih zemalja, sva je prilika da mu se u tom smislu svijet i nije dostojno odužio. Osim na jednom izdanju nekadašnje Čehoslovačke, na marki američkog otočja Palau u Tihom oceanu i u okviru jednog američkog izdanja, Tesla se ipak najviše pojavljivao na markama nekadašnje Jugoslavije, a potom na markama Republike Hrvatske, baš kao i na markama zemalja nastalih na području nekadašnje države.

Desetu obljetnicu Tesline smrti pošta Demokratske Federativne Jugoslavije obilježila je 7. siječnja 1953. godine. Toga se dana u prometu pojavio niz od dvije marke (smeđecrvena i crnoplava), a na obje je marke jednak motiv Teslin lik, prema skulpturi Ivana Meštrovića, koji je za format poštanske marke pripremio P. Dabović, a izgravirao T. Krnjajić, s obzirom da su marke tehnikom linijskog dubokotiska bile tiskane u tadašnjem Zavodu za izradu novčanica u Beogradu.

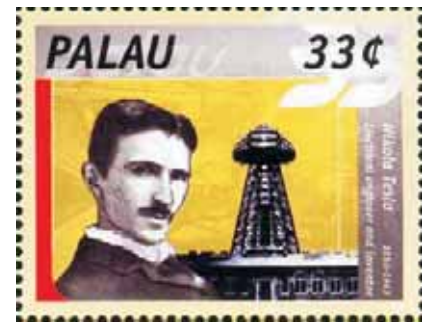

Nominalne vrijednosti maraka bile su 15 i 30 dinara: niža je vrijednost bila tiskana u nakladi od dva milijuna primjeraka, za razliku od više koje je bilo tek pola milijuna.

Nepune četiri godine kasnije, pošta nekadašnje Jugoslavije je prigodnim nizom od četiri marke obilježila i 100. obljetnicu njegova rođenja. Bio je to prvi niz prigodnih maraka posvećen tom velikom izumitelju koji se nije usredotočio tek na njegov lik (uglavnom su se sva izdanja maraka različitih država u različitim vremenskim razdobljima svodila tek na više ili manje uspješno i dopadljivo prikazivanje njegova lika, sukladno vjerovanju njihovih autora kako Teslini izumi nisu dovoljno fotogenični da se kao motivi nađu na markama). Četiri marke tiskane tehnikom jednobojnog raster-dubokotiska u tiskari Ljudska pravica u Ljubljani prikazuju Teslin indukcijski motor, transformator, uređaj za daljinsko upravljanje i Teslin lik iz mlađih dana na najvišoj vrijednosti.

Pedeseta obljetnica Tesline smrti u filatelističkom smislu bila je obilježena 30. siječnja 1993. godine. Na taj je dan HPT izdao prigodnu marku nominalne vrijednosti 250 hrvatskih dinara, a prema likovnom rješenju slikarice Nade Žiljak. Tehnikom višebojnog ofseta u čakovečkoj tiskari Zrinski, tiskana je tada u nakladi od 350.000 primjeraka. U likovnom smislu marka nije bila ništa osobito i utopila se u stereotipiju portreta temeljenih na fotografskim predlošcima, sve to na bijeloj pozadini, bez trunke originalnosti ili pak kakve živosti. Zelene koncentrične kružnice i crvenoplave krivulje is-

pred Teslina lica valjda su nekakav simbolični prikaz Tesline životne preokupacije elektroenergije, odnosno telekomunikacija.

Filatelistički događaj broj jedan ove,

2006. godine, bila je svjetska filatelistička izložba u Washingtonu koja je završila sredinom lipnja. Umjesto da tu priliku iskoristimo za prezentiranje izdanja posvećenog Tesli, dopunjenog Meštrovićem, možda i Kršinićem, ali svakako Nijagatom, nije se dogodilo ništa !! Hrvatska filatelistička javnost na to izdanje još čeka..

Jurica Miletić

«Smatram svojom dužnošću da pomognem Zagrebu»

Kao već proslavljeni izumitelj, Tesla je Zagreb posjetio 24. svibnja 1892., nakon što je pokopao majku u Gospiću. Tom prigodom održao je predavanje u Gradskom poglavarstvu i predložio izgradnju hidroelektrana. Ponudio je Zagrebu svu pomoć kao «rođeni sin svoje zemlje».

Spomen-ploča na Starogradskoj vjećnici postavljena povodom posjeta Nikole Tesle Zagrebu

Nakon predavanja u Londonu i Parizu 1892. Tesla je dobio obavijest da mu je majka teško bolesna. Odmah je otputovao u Gospić, gdje je zatekao majku na umoru. Umrla je 16. travnja 1892., na sam Uskrs. Nakon njezine smrti Tesla se razbolio, pa je morao neko vrijeme ostati u Gospiću, a potom se, po nekim biografima, zadržao dva tjedna u Plaškom kod svoje sestre Mandice Kosanović. Teslin boravak u Hrvatskoj ponukao je zagrebačkog gradonačelnika **dr. Milana Amruša** i on je Teslu pozvao u Zagreb da govori u proizvodnji električne struje. Tesla je u Zagreb došao 24. svibnja 1892. O njegovu boravku u Zagrebu nisu sačuvani nikakvi službeni podatci, već se o tome može saznati iz ondašnjih novina. Vijest o Teslinu predava-

nju u Zagrebu isto su popodne objavile tadašnje novine na njemačkom jeziku *Agramer politische Zeitung*, a sutradan su opširan prikaz Teslina predavanja donjele *Narodne novine* i *Obzor* pod naslovom *Nikola Tesla o električnoj rasvjeti u Zagrebu*, i to posve identičnim tekstovima, što znači da ih je napisao isti autor. U tom izvještaju između ostaloga piše:

"Čuveni elektrotehnički strukovnjak, naš zemljak Nikola Tesla, koji je na poziv gradskog načelnika dr. Amruša došao u Zagreb da svojim savjetom podupre Gradsko poglavarstvo u predmetu uvođenja električne rasvjete, razlagao je jučer do podne u prisustvu gradskog načelnika i podnačelnika, gradskih vijećnika Mallina i Hudovskoga i gradskog mjer-

nika Lanucija svoje nazore o načelnim pitanjima toga poduzeća" - pisale su dan kasnije *Narodne novine*. "Gosp. Tesla, čovjek od po prilici 35 godina, visok, tanak kao jela rodnog kraja, crnih kosah i očiju, koji na svom širokom čelu nosi pečat genija, držao je dulji ekspozé..." Tesla je tada rekao da "električna rasvjeta donosi i dohodak i da je izašla iz eksperimentalnog stadija, i da grad Zagreb kao glavni grad ove zemlje ima, čak je i dužnost, da uvede tu novost, jer to nije samo korist za grad sam nego i za cijelu zemlju, čak bi bila i sramota za Zagreb da ne bude predvodnik u pogledu uvođenja električne rasvjete." Predložio je općini da si priskrbi "mlađu tehničku silu", koju valja uputiti u sve tvornice električnih strojeva, da na licu mjesta prouči i ispita strojeve i njihov učinak, pa da se zatim na temelju toga donese odluka o izboru strojeva. U tom pogledu Tesla je toplo preporučio dva mlada zemljaka, izučena tehničara, koji bi za taj posao bili sasvim sposobni. Tada je Tesla zamolio da mu se grad obrati ako nastanu bilo kakve tehničke poteškoće, a on će dati najbolji mogući savjet, ne tražeći nikakve odštete.

- Smatram svojom dužnošću da kao rođeni sin svoje zemlje pomognem gradu Zagrebu u svakom pogledu i savjetom i činom - izjavio je Nikola Tesla u zagrebačkoj Gradskoj vijećnici, obrazlažući predstavnicima grada Zagreba svoj projekt elektrifikacije Zagreba, utemeljen na iskorištavanju hidroenergije ličkih rijeka.

Iz Zagreba Tesla je otputovao u Varaždin i Budimpeštu, odakle je nakratko posjetio Beograd, nakon čega se vratio u Ameriku.

Teslin utemeljeni i potanko obrazloženi prijedlog, a vjerojatno i uvjerljivost kojom ga je izlagao, bio je poticaj Grad-

Tvornica Nikola Tesla nekad: Ispitivanje releja 1953. godine

skom poglavarstvu da raspíše natječaj za gradnju hidroelektrane izmjenične struje. Izabrana je rijeka Kupa kraj Ozlja, jer je procijenjeno da ima dovoljno energije za pokretanje elektrane. Dijelom zbog sporenja s Karlovcem oko iskorištenja rijeke Kupe, a dijelom što je u Zagrebu još trajala koncesija za plinsku rasvjetu, taj je natječaj propao. Karlovački *Glasonoša* u to doba piše kako "Zagreb želi oteti Karlovcu 8.000 konjskih sila."

U Zagrebu su prve žarulje zasjale 17. listopada, a osvijetljen je električnom rasvjetom 5. studenoga 1907., 15 godina nakon Teslina prijedloga za elektrifikaciju. O tome pišu *Narodne novine*: "Bijeli naš Zagreb zasjao je kao preporođen. Tko je sinoć banuo na Jelačić plac, pričiniilo mu se da su palače što ga okružuju zidovi, tlo, parketirano i ulašteno. Sve je odsijavalo. Izgledalo je kao velika krasna dvorana. Samo je trebala još svirati glazba, pa bi mnogi šetajući parovi i zaplesali."

Tek kao podsjetnik recimo da su prve elektroprivredne instalacije iz malih generatora s pogonom na paru postojale u Županji već 1880., Zagrebu 1882, a u Rijeci 1885. Prva hidroelektrana sagrađena je 1895. na Krki, na Skradinskom buku i proizvodila je struju za Šibenik (prva hidroelektrana u Hrvatskoj i sedma u Europi).

U vrijeme Teslina posjeta Zagreb je imao 50-ak tisuća stanovnika, gradski vodovod, plinaru i plinsku javnu rasvjetu, tvornice i obrtničke radionice s pogonom na parni stroj, već godinu dana tramvaj s

konjskom vučom, nepopločane ulice. Zagreb je već četiri desetljeća bio spojen sa svijetom brzojavom, a tri desetljeća željeznicom. Već desetljeće Zagreb ima telefon, a šestu godinu i telefonsku centralu sa stotinu brojeva. Takvom je Zagrebu Tesla predlagao elektrifikaciju kao put u gospodarski i kulturni razvoj.

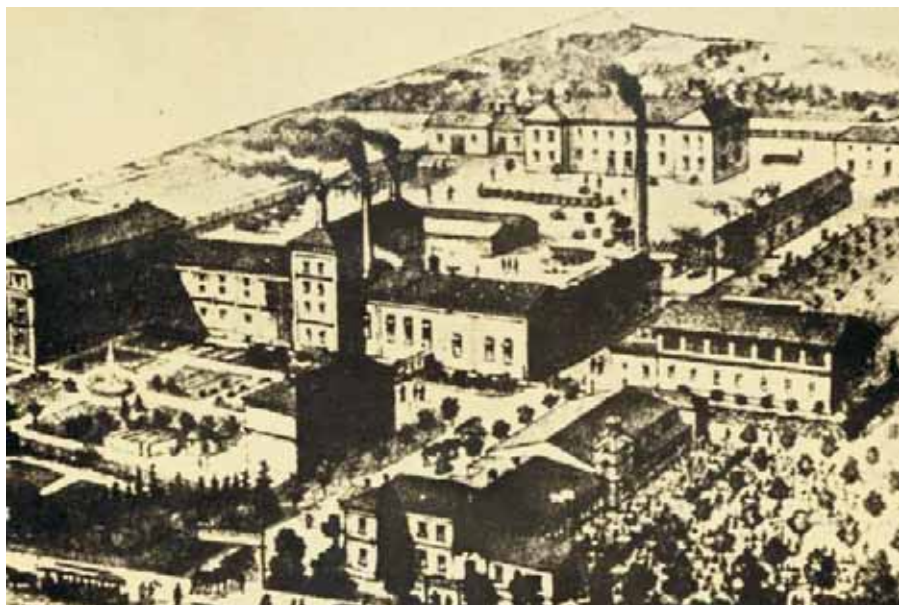
Tesla je u Zagreb stigao iz pravca Gospića, vjerojatno vlakom, na *Južni kolodvor* (danas *Zapadni kolodvor*) koji je povezivao Zagreb sa svijetom. Taj je kolodvor izgrađen 1862. godine, kada je izgrađena pruga Zidani Most-Zagreb-Sisak za Ugarske *Južne željeznice*, pa je po tome i nazvan. Zagreb je povezan željeznič-

kom prugom s Karlovcem još od 1865. (tzv. lička pruga izgrađena je tek početkom 20. stoljeća), a s Rijekom od 1873. godine.

Tesla je mogao vidjeti i novi *Državni kolodvor* (današnji *Glavni kolodvor*), koji je bio u gradnji i dovršen dva mjeseca poslije njegova boravka u Zagrebu. Iz Zagreba je otputovao prema Budimpešti preko Varaždina, s kojim je Zagreb bio povezan željezničkom prugom preko Zaprešića još od 1886.. Teslu je u Zagrebu zatekla plinska rasvjeta po ulicama i po većim kućama. Plinom se opskrbljivalo iz Gradske plinare, smještene na mjestu današnje zgrade *Elektre Zagreb*, između Gundulićeve ulice i Mažuranićeva trga. Upravo u godini kad je Tesla posjetio Zagreb izgrađena je zagrebačka *Pivovara*. Bilo je to vrijeme Hartmannove tiskare. Još se gradila današnja prvostolnica jer je stara srušena u velikom potresu 1880. godine. Okruženi skelama, njezini su tornjevi tek nastajali.

Godinu dana prije Teslina dolaska u Zagreb piše Oton Kučera u *Crtama o magnetizmu i elektricitetu* (MH, Zagreb 1891.): "...stalo se električno svjetlo silno širiti po čitavom svijetu: radionice i tvornice, luke i kolodvori, željeznice i brodovi, kazališta i dvorane, ulice i trgovine, svjetionici na moru i čitave četvrti gradova, pače i privatni stanovi zasjaše u električnom svjetlu." Tu je najavu Tesla očito podupro, a ostvarila se kad je za to došlo vrijeme.

Mirko Kalanj

Zagrebačka pivovara u Ilici, crtež iz 1895. godine

Tehnički muzej u Zagrebu organizira izložbe

Predstavljanje Teslihnih izuma

Zamišljeno je kao da Tesla u Smiljanu «sam pripovijeda» o svome životu.

Božica Škulj, ravnateljica muzeja

Tehnički muzej i Povijesni muzej u Zagrebu zajednički su osmislili izložbeni prostor **Multimedij-skog centra Nikola Tesla** u Smiljanu. Svečano otvorenje bit će 10. srpnja u povodu obljetnice rođenja poznatog znanstvenika.

Božica Škulj, ravnateljica Tehničkog muzeja i **Renato Filipin**, kustos odjela **Izumi Nikole Tesle** sudjeluju na otvorenju s prezentacijom Teslihnih izuma - eksponatima Tehničkog muzeja. Renato Filipin objasnio je za «Vilu Velebita» njihovu ulogu u cijelome projektu.

Od kada postoji Odjel Izumi Nikole Tesle?

Postoji već punih trideset godina. Trenutno, adaptiramo cijeli odjel, a većinu eksponata smo sklonili u muzejske depoe.

Kako teku radovi u muzejskom prostoru?

Radove u samome Odjelu započeli smo poslije uskršnjih blagdana i još su u punom zamahu. Dio starih eksponata restaurirali smo u našoj radionici, a neki novi eksponati, poput turbine, bit će predstavljeni javnosti na otvorenju Odjela u rujnu. Staru gipsanu bistu Nikole Tesle zamijenili smo novom, odljevenom u bronci, a ova gipsana će, najvjerojatnije, biti pohranjena u Gliptoteci.

Uspješnu suradnju ostvarili smo s Fakultetom za strojarstvo i brodogradnju, koji

će nam konstruirati pokretna kolica za ekspanate na daljinsko upravljanje, kako bi prenter mogao izvoditi Tesline pokuse. Idejno rješenje samog interijera potpisuje arhitekt Željko Kovačić, a osmišljen je modernistički, s videoprojkcijama i slikovnim postavom. Napraviti ćemo tribinu za devedestak posjetitelja, jer ovo što smo imali do sada nije u potpunosti zadovoljavalo.

Kako se Tehnički muzej pripremio za obilježavanje Tesline obljetnice?

U Gradskoj skuštini imali smo 24. svibnja prezentaciju naprave za okretno magnetsko polje, poklon tvrtke Končar, kao evokaciju na dan kad je Tesla 1892. posjetio zagrebačku Gradsku skupštinu. Doktorska disertacija prof. Vladimira Muljevića, vrsnog Teslina biografa, prezentirana je 19. lipnja u Tehničkom muzeju i, u suradnji s Maticom hrvatskom, pripremano je za tisak. Naš muzej je suautor stalnog postava u budućem Multimedijском centru «Nikola Tesla» u Smiljanu. Tijekom rujna, skupa s Povijesnim muzejom, sudjelujemo u UNESCO-vom projektu o Nikoli Tesli u Parizu. Idejno

rješenje rad je arhitektice Nikoline Jelavić-Mitrović.

Planiramo održati predavanja o Nikoli Tesli tijekom listopada i studenoga u knjižnicama. Naravno, pripremamo se i za otvorenje našega novog/starog Odjela, što svi s nestrpljivo očekujemo.

Kako je osmišljen postav tematske izložbe u Smiljanu?

Imi i Povijesni muzej od početka srpnja pripremamo prostor za svečano otvaranje 10. srpnja. Koncept izložbe zamišljen je kao da Nikola Tesla osobno pripovijeda o svojem životu u kontekstu prostora i vremena. Nikola Tesla je sinonim svjetlosti i cijela izložba je u tome ozračju, uz potporu audio i videosimulacija. Postav izložbe je na dvije razine. Na donjoj razini je upravo ovo o čemu sam govorio, a na gornjoj su izloženi Teslini izumi - turbina, transformator, elektromotor i naprava za okretno magnetsko polje s bakrenim jaketom. To su, inače, eksponati našeg muzeja.

Tekst: Avenka Butković

Snimci: Tihomir Marjanović

Kustos Renato Filipin u Odjelu Teslihnih izuma

U Osnovnoj školi Nikole Tesle u Zagrebu

Međunarodni uspjesi u toleranciji i ekologiji

Škola obilježava dvije obljetnice: 150. obljetnicu rođenja slavnog izumitelja čije ime nosi i 30. obljetnicu vlastitog osnutka. Dobitnica je prestižne Nagrade Grada Zagreba.

Osnovna škola Nikole Tesle iz zagrebačkog naselja Prečko njeguje tradiciju promicanja postignuća slavnog izumitelja, šireći duh znanja iz različitih područja, njegujući kulturni identitet i poštujući različitosti. Zahvaljujući izvrsnim mentorima s područja povijesti, zemljopisa, športa i kulture, koji su pripremali učenike za UNESCO-vo natjecanje u projektu «This is our Time», koji se održava svake godine u povodu Međunarodnog dana tolerancije, učenici Osnovne škole Nikole Tesle osvojili su 16. studenoga 2005. prvo mjesto među tristotinjak, uglavnom srednjih škola, iz sedamdesetak zemalja.

Ove godine škola slavi i tridesetu obljetnicu osnutka, u kojem povodu je dobila i uglednu Nagradu Grada Zagreba. Zamolili smo ravnatelja **Miroljuba Udiljka** za kratak razgovor.

Vaša škola dobila je ovogodišnju Nagradu Grada Zagreba. U čemu je tajna vašega uspjeha?

Nagrada Grada Zagreba veliko je prizna-

nje na koje smo jako ponosni, a dodijeljeno je zbog naših iznimnih rezultata tijekom trideset godina. Moji prethodnici i ja, a ravnatelj sam posljednjih desetak godina, godinama smo svjedočili o nadarenosti i zalaganju naših učenika. Mnogobrojna priznanja, pohvale i osvojena visoka mjesta na natjecanjima iz područja kulture, zaštite okoliša i športa potakla su nas da se prijavimo za ovu značajnu nagradu.

Koji su se kriteriji primjenjivali u odabiru najbolje osnovne škole?

Na Međunarodnom danu tolerancije 16.

studenoga 2005., u konkurenciji tristotinjak, uglavnom, srednjih škola iz cijeloga svijeta osvojili smo prvo mjesto, što je veliki međunarodni uspjeh. Na Drugoj GLOBE konferenciji, održanoj u Šibeniku 29. lipnja 2003. o hidrološkim mjerenjima vode Jaruna, projekt naše škole bio je među najboljima. Mnoge zemlje pokazale su zanimanje za primjenu našeg projekta, a od GLOBE centra u Washingtonu dobili smo petnaestak priznanja. Brojna priznanja u očuvanju okoliša dobili smo i od Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja i Grada Zagreba. Škola je zaslužno dobila mjesto u europskoj i hrvatskoj mreži škola koje promiču zdravlje. To su samo neki od naših međunarodno priznatih uspjeha.

U čemu se sastoji natjecanje u povodu Međunarodnog dana tolerancije?

Naša škola sudjeluje na tom natjecanju od 1999. To je projekt UNESCO-a, zamišljen tako da se mladi iz cijeloga svijeta u različitim aktivnostima međusobno upoznaju, njeguju osobni identitet i poštuju različitosti. Naša škola u razdoblju od 1999. do 2004. postizala je izvrsne rezultate (uvijek među četiri prva mjesta), a 2005. ostvarili smo svoj san - prvo mjesto. Ovim smo i Hrvatsku promovirali kao zemlju znanja i mladosti.

Koji su Vam najveći problemi u radu?

Najveći problem proizlaze iz prezapos-

lenosti roditelja te prepuštenosti djece računala i ulici. Nastojimo slobodnim školskim aktivnostima to ublažiti.

Pripremate li kakve nove projekte?

Želim izdvojiti naše kreativne radionice. Plesne radionice Break dance i Hip hop, filmske radionice s dokumentarnim filmovima «Genij s kamenjara» i «Priroda u školi», koji su se mogli vidjeti na upravo održanoj državnoj smotri u Čakovcu od 8. do 11. lipnja, a zanimljivo je da su rađeni isključivo u digitalnoj tehnici, što možemo zahvaliti suradnji s CARNET-om. «Novi svijet» je naš rock band, uglavnom sviraju i pjevaju sedmaši i osmaši.

Proveli smo među učenicima anketu s kratkim pitanjem: Što znate o Nikoli Tesli? Evo odgovora učenika prvih i trećih razreda:

Razred: 1.a, učiteljica Vesna Đermanović (starost učenika 7-8 godina)

Pavao: Nikola Tesla je veliki izumitelj. Rođen je u malom selu Smiljanu.

Dario: Nikola Tesla je izumio struju.

Luka: Nikola Tesla je umro u New Yorku. Izumio je brod na daljinu.

Mia: Nikola Tesla je izumitelj.

Marino: Ne znam je li imao djecu, ali da je izumio struju, to znam sigurno.

Filip: Izumio je struju. Rođen je u Lici.

Luka: Živio je u Americi, rođen je u Lici, izumio je struju. Umro je prije stopedeset godina.

Ivan: Obljetnica je stotrideset godina Tesle i trideset godina škole.

Razred: 1.c, učiteljica Željana Đevonica

Matea: Naša škola se zove Nikola Tesla. Dobila je ime po znanstveniku Nikoli Tesli.

Dario: Nikola Tesla se rodio u Smiljanu u Lici. Bio je fizičar. Nije imao svoju obitelj. Volio je ptice.

Filip: Neki ljudi su mu htjeli uzeti ideje.

Dominik: Nikoli Tesli ideje su došle iz glave. On je stvorio struju. Da nije bilo njega, mi ne bismo imali svjetla.

Damir: Bio je izumitelj. Izum je neki stroj.

Fran: Teleportacija je kad se s jednog mjesta stvori na drugome.

Sara: Zločesti ljudi su mu uzeli ideje.

Marko: Kad se rodio, bio je mudar, kad je bio mlad bio je vrlo mudar, i zato je izumio struju kad je odrastao. Sad nas gleda s neba kako dobro učimo u njegovoj školi.

Alan: Rodio se u Smiljaniću, selu u Lici. Izumio je izum za izazivanje potresa. Izumio je brod koji se pravi na daljinski, kameru za snimanje duhova i stroj za nevidljive stvari.

Pamela: Radio je s jednim čovjekom, on mu je dosadio jer je puno pričao. Izumio je toranj.

Izabela: Malo je volio životinje i tak'. Pisao je priče za nas, a lopovi su mu ukrali ideje. Bavio se sportom.

Antonio: Nikola Tesla je hranio golubove. Rekao je jedanput da ne žali što su drugi krali njegove ideje nego zato što nisu imali svoje.

Robert: Izumio je sedamsto izuma. Naučio je umjetnu struju.

Razredi: 3.b i 3.c, učiteljica Koraljka Mauhar (starost učenika 9-10 godina)

Irk: Nikola Tesla je slao struju bez žica iz Amerike u Hrvatsku, to mi je pričao moj deda. Nikola Tesla je jako star. Ima oko

Brončana bista Nikole Tesle izložena u predvorju škole

sto pedeset godina. Volio je životinje, osobito Pikaču.

Leon: Radio je pokuse. Nije imao curu, tako veli Irk. Imao je preko sedamsto pokusa u tvornici.

Daniel: Izumio je prijenosnu struju. Volio je strujne jegulje.

Karlo: Da nije bilo Nikole Tesle, ne bi bilo ni naše škole. Rodio se 1856.

Domagoj: Izumio je oko sedamsto izuma. Umro je prije trideset godina u Parizu.

Veronika D.: Njegovi roditelji su željeli da bude isto što i oni, mislim doktori. Bio je veliki izumitelj. Izumio je kompjutor, televiziju, struju. Imao je elektranu na slapovima Niagare. Umro je 1945.

Veronika G.: Izumio je radio-val. Živio je u New Yorku.

Lara: Živio je u Smiljanu. Rodio se u Lici. Umro je u New Yorku.

Ana: Drugi su krali njegove izume.

Lucija: Imao je hidroelektranu i radio je pokuse.

Dominik: Njegovo rodno mjesto je Lika i živio je u maloj bijeloj kućici. Mnogi ljudi su mu krali izume. On ih je žalio što nisu imali svoje izume.

Marta: Imao je spomenik u Americi. Kad se rodio, zasnivjetlio je grom, tako sam čula.

Tea i Patricija: Kad je bio mali, bio je na vodi i nešto radio.

Mirosljub Udiljak, ravnatelj OŠ "Nikola Tesla" u Zagrebu

Tekst: Avenka Butković

Snimio: Tihomir Marjanović

I. tehnička škola TESLA, Zagreb

Međunarodna Zlatna medalja za izum «Teslina ruka»

Rad su izradili maturanti Mirela Lukšić i Matija Pavičević, a mentor im je prof. Zvonimir Vađon

Titan među znanstvenicima, Nikola Tesla izumio je elektromotor na izmjeničnu struju i tako oslobodio uspavanog diva električne energije. Ukrotio je divlju snagu Nijagarinih slapova te izumio telefonsko pojačalo, lučnu svjetiljku, Teslin svitak-transformator. Od 212 službeno priznatih Teslinih patenata, njih 110 se danas široko primjenjuje.

Napredak i razvitak čovjeka bitno ovise o invenciji. Najvažniji produkt stvaralačkog uma je IZUM. Njegov je krajnji cilj potpuno ovladavanje uma prirodom i iskorištavanje njezinih sila za potrebe čovječanstva. To je težak zadatak izumitelja, koji se često pogrešno shvaća i nedovoljno nagrađuje. On, međutim, nalazi golemu naknadu u zadovoljstvu koje mu

pruža njegov rad i u spoznaji da je on jedinka iznimne sposobnosti bez koje bi ljudska vrsta već odavno propala u teškoj borbi protiv nemilosrdnih elemenata. (Nikola Tesla, Moji pronalasci).

150. obljetnicu rođenja Nikole Tesle I. tehnička škola TESLA u Zagrebu, Klaićeva 7, primjereno je obilježila nešto ranije, ponukana velikim međunarodnim uspjehom na INTERNACIONALNOJ IZLOŽBI INOVACIJA GENEVA 2006. s našim radom TESLINA RUKA, koja predstavlja protezu šake s prirodnim pokretima prstiju. Ta inovacija dobila je ZLATNU medalju odlukom žirija te Diplomom saveza astronauta Rusije JURIJ GAGARIN. Rad je, pod vodstvom mentora škole ing. **Zvonimira Vađona** izradilo dvoje maturanata 4A razreda:

Mirela Lukšić i Matija Pavičević.

Učenici I. tehničke škole Tesla također su aktivno sudjelovali i bili tehnička potpora proslavi 62. obljetnice proglašenja 6. ličke divizije Nikola Tesla i 150. obljetnice rođenja Nikole Tesle uz redateljstvo profesorice **Tatjane Antić**.

Istim povodom naši su učenici, uz mentorstvo profesora **Damira Martića**, izradili prigodan plakat, a kao stalnu postavu panoa naše škole na temu Nikola Tesla uredili su učenici Literarne i Dramsko-recitatorske družine (voditeljice: profesorica **Ljerka Tojčić** i profesorica **Ivana Klarić**).

(Tekst iz I. tehničke škole «Tesla» za «Vilu Velebita»)

Znanstveni skup "Život i djelo Nikole Tesle"u Zagrebu

Svaki električni stup Teslin je spomenik

Na skupu su Stjepan Mesić, Vladimir Šeks, Ivo Sanader, Dragan Primorac te brojni znanstvenici

U organizaciji Akademije tehničkih znanosti Hrvatske i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, a pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora, 28. i 29. lipnja 2006. godine održa je međunarodni znanstveno-stručni skup "Život i djelo Nikole Tesle".

Otvaranju skupa prisustvovali su predsjednik Hrvatskog sabora **Vladimir Šeks**, premijer **Ivo Sanader**, ministri, zagrebački gradonačelnik **Milan Bandić**, veleposlanici akreditirani u Hrvatskoj, brojni znanstvenici iz Hrvatske i inozemstva te predsjednik Akademije tehničkih znanosti Hrvatske **Zlatko Kniewald**.

Predsjednik **Stjepan Mesić** u obraćanju okupljenima istaknuo je da je Tesla svojim pronalascima obilježio XX. stoljeće: "Bio je znanstvenik čija je genijalnost bila i ostala na dobrobit čovječanstva. Ponosio se svojim srpskim rodom i hrvatskom domovinom", rekao je Mesić te istaknuo da je Tesla uz genijalnost imao i niz drugih ljudskih vrlina kao marljivost, strpljivost, požrtvovnost. Bio je moralna osoba, a u momentima kada je i doživio slavu nije se uzvisio. Bio je veliki pacifist i smatrao da su njegovi izumi za napredak ljudskog društva i mir. «Suživot, čovječnost, poštenje, način kako se služi domovini i kada se živi izvan nje, sve se to može naći u liku Nikole Tesle. Nikad nije dobio Nobelovu nagradu, ali kako je netko dobro rekao: svaki električni stup "bandera" njegov je spomenik. Hrvatska je sretna da se u njenom krilu rodio čovjek koji je zadužio čitav svijet.»

Premijer Ivo Sanader zapitao se kakav bi danas svijet bio da nije bilo Tesle.

«Tesla je svjetski velikan. Ponosni smo na ono što Tesla znači: napredak, inovacija, novi prostori za svijet i čovjeka. Tesla nije bio priznat za života, ali ga to nije omelo da do kraja sagori u ispunjenju svoje ljubavi prema znanosti. Sanader je istaknuo da se 10. srpnja 2006. u Smiljanu otvara znanstveni park, obnovljena je Teslina rodna kuća i cijeli okoliš. Park je namijenjen prvenstveno učenicima i studentima, ali i svima ostalim zainteresiranim za život i rad Nikole Tesle. "Nastavit ćemo istraživati Teslino djelo, hrvatska

Vlada još će više nastojati da hrvatsko društvo bude društvo znanja na kojemu će se temeljiti naša budućnost", izjavio je Sanader, poželivši da Tesla bude uzor mladim hrvatskim znanstvenicima.

U ime Hrvatskog sabora, pokrovitelja obilježavanja 150. obljetnice rođenja Nikole Tesle, njegov predsjednik Vladimir Šeks istaknuo je da je Tesla, uz velika znanstvena otkrića koja su pokrenula svijet, bio veliki humanist i borac za mir.

«Najuspješniji čovjek je onaj koji na kraju dana može reći da je napravio nešto dobro za svog bližnjeg. Takav je bio Tesla koji je na spletku odgovarao: Sadašnjost je vaša. Ja radim za budućnost i ona pripada meni.» U nastavku je opisao Teslu kao velikog čovjeka, genija, vizionara legendarnog pamćenja (recitirao je napamet cijela književna djela, npr. Goetheov Faust. Na kraju je konstatirao da Tesli Hrvatska odaje počast proglašenjem 2006. godine - Godinom Nikole Tesle, te zaključio: «Mladi čovjek treba naporno raditi za ostvarenja svojih ciljeva bez obzira na materijalna dobra. Tesla može biti primjer koji treba predložiti danas u doba potrošačkog društva današnjim mladima.»

Skupu se obratio i ministar znanosti obrazovanja i športa **Dragan Primorac** koji je istaknuo neke od Teslinih izuma koji su danas općeprisutni, kao npr. prijenos slike na daljinu - preteča TV, ideja teleko-

munikacijske infrastrukture - preteča interneta te radarski sustav. Isto tako naglasio je neke izume za koje se smatra da su njegovi iako ih se mnogo pripisuje nekom drugom (X-zrake, laser, nuklearni ilinearni akcelerator) te je opisao Teslu kao čovjeka duha koji je pokazao da se isplati ulagati u istraživanja i znanost. U tom smislu je spomenuo da Vlada radi na vraćanju znanstvenika hrvatskog porijekla u domovinu (20 ih je već vraćeno) te da su hrvatski znanstvenici prvi po povlačenju sredstava iz 6. okvirnog programa Europske unije.

Suorganizatori skupa su Fakultet elektrotehnike i računarstva u Zagrebu, HEP, Ericsson Nikola Tesla, Energetski institut «Hrvoje Požar», «Končar Grupa» i Tehnički muzej Zagreb, a tehničko supokroviteljstvo prihvatili su i IEEE, vodeća svjetska institucija u području elektrotehnike koja je još 1976. utemeljila godišnju nagradu Nikola Tesla, te Euro-CASE i CAETS.

Jedan od glavnih predavača na skupu bio je **Carl - Henric Svanberg**, predsjednik svjetske telekomunikacijske korporacije Ericsson, koji je kazao da duh i vizija velikog izumitelja Nikole Tesle i osnivača kompanije Lars-Magnus Ericssona i nadalje živi u kompaniji koja je globalna a djeluje i u Hrvatskoj pod imenom Ericsson- Nikola Tesla.

Jure Murgić

Pitanje zagrebačkom poduzeću Ericsson Nikola Tesla d.d.

Je li Teslino ime doista zaštićeno?

Na naš upit o zaštićenosti i uporabi Teslina imena u znaku poduzeća nitko nije htio dati bilo kakav odgovor, a kamo li objašnjenje i dokumentaciju.

Ime Nikole Tesle, osim nekoliko škola, nose i dva trgovačka društva registrirana u Republici Hrvatskoj, sa sjedištem u Zagrebu. To su Ericsson Nikola Tesla, dioničko društvo za proizvodnju telekomunikacijskih sustava i uređaja (skraćena tvrtka Ericsson Nikola Tesla d.d.) te Ericsson Tesla Softlab, društvo s ograničenom odgovornošću za razvoj telekomunikacijskih sustava i uređaja (skraćena tvrtka Ericsson Tesla Softlab d.o.o.). Sjedište oba društava je na istoj adresi: Zagreb, Krapinska 45. Dionička su društva pravni slijednik tvornice telefonskih uređaja „Nikola Tesla“, osnovane 31. listopada 1949.

Tvornica telefonskih uređaja „Nikola Tesla“ nastala je od „Servisnog poduzeća za montažu i održavanje telegrafskih i telefonskih uređaja“. Bila je smještena u Palmotičevoj ulici broj 82 (današnji Hrvatski Telekom) na svega 2800 četvornih metara i zapošljavala 113 zaposlenika. Njeno osnivanje bio je svojevrsan odgovor na Informbiroovu zabranu uvoza telefonske opreme i uređaja iz zemalja Istočne Europe u Jugoslaviju 1948. Tada je u cijeloj bivšoj Jugoslaviji na 100 stanovnika bilo manje od jednog telefona.

Od 1948. do ratnih razaranja i pretvorbe za vrijeme Domovinskog rata razvoj poduzeća bio je uglavnom uzlazan. Privatizacija je provedena tako što je Radnički savjet 25. lipnja 1992. donio odluku o pretvorbi društvenog poduzeća „Nikola Tesla“ u dioničko društvo te usvojio pro-

gram pretvorbe. Radnički savjet je ukinut nakon više od 40 godina rada, a Agencija za restrukturiranje i razvoj Republike Hrvatske imenovala je Upravni odbor. Rješenjem o pretvorbi iz studenog 1993., koje je donio Hrvatski fond za privatizaciju, društvo je procijenjeno na 133,165 milijuna DEM te je odlučeno da se radnicima proda polovica poduzeća. Nepune dvije godine nakon toga, u ožujku 1995., Hrvatski fond za privatizaciju i Ericsson potpisali su ugovor o prodaji 49,07 % dionica „Nikole Tesle“, čime je Ericsson postao najveći vlasnik društva.

Danas je Ericsson Nikola Tesla d.d. Zagreb (ETK) jedna u nizu kompanija švedske korporacije Ericsson. Da je tome tako, svjedoči i registrirani zaštitni znak društva - Ericsson, koji je zaštitni znak za cijeli Telefonaktiebolaget LM Ericsson. Iako se u podacima Ericsson Nikola Tesla d.d. Zagreb, pronađenim na internet stranicama društva, između ostalih podataka, ističe da je „ime ovog velikana na području prijenosa energije i telekomunikacija s ponosom ugrađeno i u naziv kompanije“, to je vješto izbjegnuto u zaštitnom znaku.

U pripremanju ovog broja o Tesli smatrali smo potrebnim obratiti se i Upravi društva Ericsson Nikola Tesla d.d. te od njih dobiti odgovore na neke nejasnoće u vezi sa zaštitom Teslina imena u imenu poduzeća. Željeli smo dobiti i dokumentaciju o tome i komentar ovlaštenih osoba u vezi s izborom registriranog zaštitnog

znaka te pojašnjavanje odredbi sklopljenog Ugovora o prodaji dionica 1995. koji se odnose na zadržavanja tvrtke «Nikola Tesla». Kontaktirali smo s ovlaštenim osobama u odjelu za komunikacije društva Ericsson Nikola Tesla d.d. Iako obećana, pomoć nam je na kraju uskraćena uz obrazloženje da je Uprava društva spremna dati svu dokumentaciju o obilježavanju Tesline godine, ali odgovor na pitanja oko tvrtke društva i odabira zaštitnog znaka izričito odbija dati.

Iako nismo željeli polemizirati o zaštiti Teslina imena u tvrtki, niti o zaštiti intelektualnog vlasništva, nego samo dati prigodnu informaciju, nakon uskraćivanja obavijesti o tome treba javno postaviti pitanje na koji je način uistinu Teslino ime zaštićeno u Ericssonu. Ako u zaštitnom znaku za Telefonaktiebolaget LM Ericsson, koji se nalazi i na samom pročelju zgrade sjedišta društva Ericsson Nikola Tesla d.d. na zagrebačkoj Trešnjevci, znak švedske korporacije ima definitivni primat, nije li nužno i pitanje: Pripisuje li se to zapravo tvrtka Ericsson Nikola Tesla polako većinskom vlasniku, baš onako kao što su nekoć mnogobrojna Teslina otkrića često pripisivana drugim autorima?

Josipa Dasović

Osnovna škola "NIKOLA TESLA", Rijeka Spomen-ploča i bista

Dana 18. svibnja u školi smo obilježili 150. godišnjicu rođenja Nikole Tesle. Pokrovitelji svečanosti bili su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Grad Rijeka (Odjel gradske uprave za odgoj i školstvo), Ericsson-Tesla, HEP i Visoka učiteljska škola u Rijeci. Osnovna škola «Nikola Tesla» u Rijeci preuzela je organizaciju

proslave za grad. Već više od 50 godina naša škola nosi ime velikog izumitelja.

Program svečanosti započeo je pozdravnim riječima ravnateljice škole Nade Šubić-Bedenicki, gradonačelnika Rijeke mr. sc. Vojka Obersnela, predsjednice kompanije Ericsson Nikola, Tesla Gordane Kovačević i predstavnika HEP-a Elektroprimorje Rijeka Josipa Antića.

Slijedila su ova zbivanja: radionica «Život i rad Nikole Tesle - škola otvorenih vrata (projektni dan), izložba «Teslini pokusi», koju je postavio učitelj fizike Ivan Grgurić, otkrivanje spomen-ploče Nikole Tesle, rad akademskog kipara Zvonimira Kamenara, otkrivanje biste Nikole Tesle, dar HEP-a te teoretski dio.

Nada Šubić-Bedenicki, prof.

Zavrijedio je više...

U Karlobagu prikupio M. Kukina

Verica Jelinić

Verica Jelinić (učiteljica u osnovnoj školi) - ove godine slavimo 150 godišnjicu rođenja Nikole Tesle, dakle jednog velikog svjetski poznatog znanstvenika. Svi oni njegovi izumi o kojima smo učili tijekom školovanja sada su opet izišli na vidjelo, mi se sa njim ponosimo!

Sanjin Doričić

Inž. Sanjin Doričić (član općinskog Poglavarstva) - nažalost do sada je Nikola Tesla bio zapostavljen. Bio je cjenjeniji vani nego kod nas. Smeta me da ga cijeli svijet slavi i prizna a mi ne, od njegove rodne kuće kako je uređena pa nadalje. Država je tek sada stvari uzela u svoje ruke, davno prije je to trebala napraviti, jer znanstvenik kalibra Nikole Tesle mnogo je više zavrijedio.

Draga Vrban

Draga Vrban (konobarica) - Nikola Tesla je bio veliki znanstvenik, priznat u cijelom svijetu a najviše u Americi gdje je živio 60 godina. Rodio se u Smiljanu gdje sam i ja rođena pa sam i iz toga razloga ponosna na njegovo djelo.

Benito Matković

Benito Matković (učitelj fizike u osnovnoj školi) - Tesla je jedan od znanstvenika koji je razvio nauku do takvog nivoa da je slijedećim generacijama omogućio prodor u svemir. On je toliko zaslužan vezano za civilizaciju, što se tiče rasvjete, elektro pogona i dovođenja struje na daljinu sve do najmanjeg kutka zemljine kugle, da će mu još mnoge buduće generacije zahvaljivati na tomu.

Tomislav Jagar

Tomislav Jagar (vlasnik pekara "Zrin" i menadžer hotela "Zagreb" u Karlobagu) - U svakom slučaju veliki čovjek, čovjek ispred svoga vremena. Mi smo generacija koja još uvijek nije uspjela sagledati sve ono što je on stvorio. Budući sam i ja rođen u Smiljanu kao i veliki naučnik, naravno da sam posebno senzibiliziran za to ime.

Mile Kosović

Mile Kosović (umirovljeni časnik HV) - Tesla je doista svjetski znanstvenik, svi smo mi ponosni što imamo takvog čovjeka. Tesla je prije svega i Ličanin kao i drugi naši poznati Ličani, kao na pr. Otac domovine Ante Starčević, pa veliki snagator Marijan Matijević i

Davor Brener

Davor Brener (umirovljeni tehničar) - Tesla je svjetski čovjek koga nismo u nekim prostorima i vremenima znali cijeniti. On puno vrijedi za našu županiju da se o njemu misli i razmislija.

Tesla u Beogradu

Tesla je Beograd posjetio 1. lipnja 1892., nakon posjeta Zagrebu i Budimpešti. O tome su zabilježeni oprečni izvještaji, pa je još jedna tajna o Tesli i to zašto mu se Beograd zamjerio, kako u svojim sjećanjima na Teslu svjedoči Ivan Meštrović.

Nakon posjeta Zagrebu 24. svibnja 1892. Tesla je produžio za Budimpeštu, grad uz kojeg su ga vezale uspomene na prvi posao, kao i ujaka Pavla (Paju) kojega je osobito poštovao. Iz Budimpešte je Tesla, vjerojatno 1. lipnja 1892., stigao u Beograd. Taj njegov posjet pun je tajnovitosti i kontradikcija. List "Srbobran" od 30. svibnja po Julijanskom, odnosno 11. lipnja po Gregorijanskom kalendaru, opisao je Teslin boravak kićenim izvještajem, potpisanim pseudonimom "Šumadinac", pod naslovom "Naročit izvještaj".

Za razliku od izvješća u zagrebačkom "Obzoru", koje dokumentarno prepričava jedan konkretan i stručan razgovor o elektrifikaciji Hrvatske za vrijeme Teslina boravka u Zagrebu, ova «Srbobranova» priča puna je neke "balkanske patetike". Od samog početka opisuju se ugođaj na beogradskom željezničkom kolodvoru, koji je bio okićen "zelenilom, zastavama i raznim srpskim grbovima". Autor spominje nazočnost uglednih ljudi, obilje banketa, uzvika "Živio Tesla" te srbovanja koje se pripisuje izumitelju. Evo samo nekih primjera Teslinih navodnih izjava:

Znanstvene počasti Tesli u Srbiji

Po navodima Teslina biografa Ćirila Petešića, u Srbiji je Tesla dobio više počasti, iako nije osobno pribivao. Tako je 1896. postao dopisnim članom Srpske akademije nauka (iste godine u Zagrebu je postao počasni član JAZU). Dana 15. lipnja 1926. postao je počasni doktor Tehničkog fakulteta u Beogradu (nešto prije proglašen je počasnim doktorom Sveučilišta u Zagrebu), a 7. ožujka 1937. postao je počasnim članom Akademije prirodnih nauka u Beogradu. Objavljen je i podatak da je 1936. proglašen redovitim članom Srpske kraljevske akademije. (b)

Matica srpska odbila Tesline molbe za stipendiju

Više Teslinih biografa navodi da je Tesla za druge godine boravka na studiju u Grazu (1876) uvjetno upisao studij i ostao bez prihoda za život. Dva puta je pisao Matici srpskoj u Novi Sad moleći stipendiju (1876. i 1878.), ali je oba puta odbijen. Odao se kavanskom životu, kartanju i piću te je na kraju napustio Graz i našao se u Mariboru, kamo je po njega došao otac i odveo ga u Gospić. To je na oca porazno djelovalo te je uskoro potom umro (17. travnja 1876.) (b)

"Gospodo i braćo! Ne bih bio Srbin, i ne bih srpski osećao, kad večerašnje večer ne bi računao u najsretnije i najdragocenije časove u životu.

"U svima tim trenucima i uspjeha i neuspjeha vazda me je krijepila nada da će moj rad biti od koristi za Srpstvo, za moj mili narod, u kome sam rođen".

"Ako se te moje nade ispune, najslađa misao biće mi tada da je to djelo jednoga Srbina. Živelo Srpstvo!"

Autor, skriven iza pseudonima, zatim izvješćuje da je Teslu primio kralj, koji je s njim "razgovarao preko sat vremena". Zapravo je umjesto 16-godišnjega kralja vladalo namjesničko vijeće. Osobito maštovito autor je ispričao da je kralj želio Teslu odlikovati ordenom Sv. Save prvog stepena, ali da to nije bilo moguće jer to zabranjuju američki zakoni koji obvezuju Teslu kao američkog državljanina, te bi izgubio državljanstvo kada bi primio takvo odlikovanje. Dvije godine kasnije Tesla je u Americi ipak dobio orden sv. Save, ali trećeg stupnja. Naravno, američki zakoni nisu imali ništa protiv.

Zatim se opširno opisuju dirljiv susret Tesle i pjesnika Zmaja Jovana Jovanovića koji mu je recitirao svoju prigodnu pjesmu. Tu se sam izvjestitelj zapliće o svoje misli. Najprije tvrdi da je Zmaj od silnog uzbuđenja jedva dočitao pjesmu do kraja, a odmah zatim da je u pola čitanja Tesla ustao, uhvatio Zmajevu ruku, privukao je k sebi i obasipao poljupcima, zbog čega je većina nazočnih zaplakala od ganuća. Je li to učinio čovjek koji, gdje god može, izbjegava rukovanje zbog patološkog straha od mikroba?

Po tom autoru, Tesla je obećao sljedeće godine ponovo doći, a u međuvremenu da će svoje izume objavljivati najprije na srpskom jeziku s kojeg će se kasnije prevesti na ostale jezike.

Ovaj opis kasnije su citirali mnogi autori u svojim knjigama, a neki njegovi dijelovi, osobito Teslin govor studentima, prikazan je i u TV seriji o Tesli.

Na taj članak u "Srbobranu" reagirala je Teslina sestra Marica u mjesecu studenome pismom u kojem mu dirljivo piše da taj članak zna napamet.

Jedan drugi čovjek je još 1952. godine tvrdio da je bio svjedok Teslina posjeta Beogradu 1892. Bio je to Vladislav Savić. Njegova sjećanja su sasvim drukčija od izvješća "Šumadinca":

"...On je između ostalog izrično rekao, da je uveren da u našem narodu ima i danas veliki broj obdarenih mladića, koji bi mogli po svojim prirodnim darovima dati i veće stvari, nego što su njegovi pronalasci ili pronalasci drugih velikih naučnika u svetu, ali im je sve od Kosova do danas stajala na putu siromaština i robovanje pod tuđinom..."

Također sasvim drukčiju i nimalo patetičnu priču o Teslinom boravku u Beogradu ispričao je sam Tesla hrvatskom kiparu Ivanu Meštroviću s kojim se družio u 20-im godinama 20. stoljeća u New Yorku. Slavni kipar je Tesline riječi dugo držao u sebi, a progovorio je tek 1960., samo dvije godine prije smrti, u svom domu u američkom gradu South Bendu u kojem je živio i radio do kraja života. Tada su ga posjetili znameniti hrvatski

znanstvenici, arhitekt Stjepan Demeter i arheolog Leo Rendić. U svojoj knjizi "Nikola Tesla - slavni izumitelj" zagrebački profesor Vladimir Muljević opisao je, citirajući Rendića, taj vrlo važan detalj.

U Beogradu su nakon Drugoga svjetskog rata željeli postaviti Teslin spomenik, pa je Teslin nećak Sava Kosanović za boravka u USA posjetio Meštrovića i zamolio ga da pristane da se u Beogradu postavi njegov spomenik Tesli. Na tu zamolbu Meštrović mu je odgovorio da on to ne može učiniti jer kao Teslin prijatelj ne bi njegov kip mogao poslati u grad za koji mu je Tesla izričito rekao: "Moja noga više ne će stupiti u taj grad." Rendić zatim svjedoči da je za vrijeme proslave jubileja Nikole Tesle u Smiljanu 1976. iskoristio priliku da pažljivo pogleda izložene podatke o Teslinu boravku u Beogradu. Tamo je bilo točno navedeno da je došao popodne i drugi dan ujutro otišao. To je bila potvrda onoga što je čuo od Meštrovića.

Da je Meštrović govorio istinu, dokazuje činjenica kako njegov spomenik Tesli doista nikada nije stigao u Beograd, nego je u pedesetim godinama postavljen u zagrebačkom Institutu "Ruđer Bošković", gdje stoji i danas, a njegov gipsani odljev nalazi se u depou zagrebačke Gliptoteke. U Beogradu se doduše nalazi Meštrovićeva bista Nikole Tesle, a njezinih replika ima mnogo i lijevale su se bez nadzora i odobrenja autora.

Sudeći po tim vrlo konkretnim svjedočanstvima, Teslin posjet Beogradu nije bio osobito uspješan, a jedna Marica naučila je napamet lijepu bajku u kojoj po svoj prilici nema mnogo istine. I tu dolazimo do još jedne od bezbrojnih zagonetki iz izumiteljevog života. Što su tako opako učinili Beograđani Tesli da im do smrti nije oprostio?

Mario Filipi

Spomenik iz Beograda u Gospić

Spomenik Nikoli Tesli u Gospiću zapravo je replika spomenika koji se nalazi ispred Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu. S njega su početkom travnja stručnjaci iz Hrvatske i Srbije "skinuli negativ". Naime, Ministarstvo kulture Hrvatske uputilo je zahtjev resornom ministarstvu Srbije da im se omogući kopiranje ovog spomenika kako bio on bio postavljen u Gospiću u srpnju, kad se održava središnja manifestacija proslave 150. obljetnice Teslinog rođenja. Kopiranje spomenika iz srbijanske prijestolnice zajednička je akcija Srbije i Hrvatske na kulturnom planu, a osim nje organiziraju se i "putujuće izložbe" iz Muzeja u Beogradu. Autor spomenika ispred Elektrotehničkog fakulteta je, inače, kipar Frano Kršinić. (boj)

Muzej Nikole Tesle u Beogradu

Muzej Nikole Tesle u Beogradu

U ostavštini 156 tisuća dokumenata i 1101 predmet

Vladimir Jelenković, direktor Muzeja

Vladimir Jelenković, direktor Muzeja Nikole Tesle u Beogradu, objašnjava za «Vilu Velebita» stvarne okolnosti oko glasovite i mnogo citirane Tesline izjave da se ponosi svojom srpskim rodom i hrvatskom domovinom.

Obilježavajući 150. obljetnicu rođenja Nikole Tesle, mnogi se pitaju - što bi se dogodilo da svijet i danas ima jedan takav um i kojim bi tijekom išao razvoj civilizacijskih i znanstvenih postignuća u 20. i početkom 21. stoljeća, od osvajanja kozmosa do stvaranja suvremenih telekomunikacijskih sustava. I dok znanstvenici nabrajaju što sve u suvremenim tehnologijama ne bi moglo funkcionirati da nije bilo Tesle, spomenik Nikoli Tesli ispred Elektrotehničkog fakulteta u Beo-

gradu već je desetljećima zaštitni znak studentima i profesorima ove ustanove, a samo nekoliko stotina metara dalje je Muzej Nikole Tesle, jedinstvena institucija u svijetu pod čijim se krovom čuva originalna Teslina ostavština - oko 156.000 raznih dokumenata, arhivske građe s oko tisuću fotografija, više od 270 fotografskih ploča, 1.101 predmet među

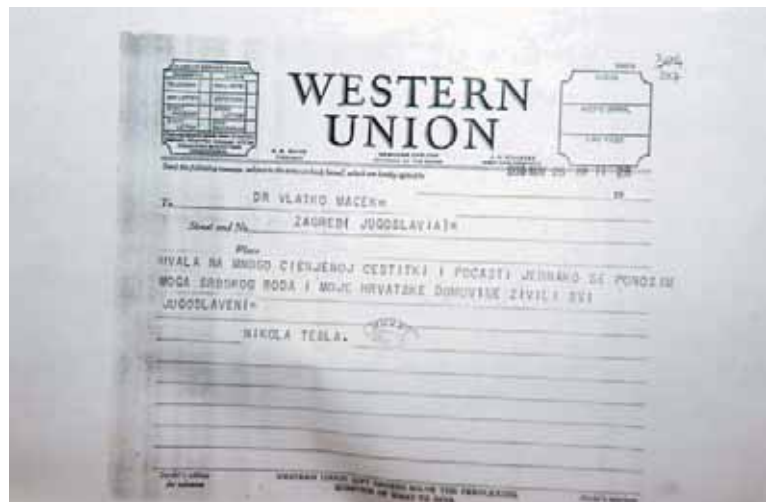
kojima je i veliki broj osobnih Teslinih stvari, njegova biblioteka, knjige s posvetom koje je osobno dobio, magazini u kojima su njegovi članci ili je o njemu pisano, modeli njegovih izuma, makete, diplome i odličja... Sva ta dokumentacija stigla je u Beograd zahvaljujući Savi Kosanoviću, Teslinom nećaku, sinu njegove naj-mlađe sestre Marice Kosanović.

Neke Tesline osobne stvari izložene u muzeju

Brzjav Vladka Mačeka Tesli povodom Teslinog 80. rođendana

Teslin brzjav odgovora Vladku Mačeku

Tko se želi bolje uputiti u Teslin znanstveni opus, puno će toga naći na internetu, ali najbolji mu je putokaz upravo ovaj muzej koji vodi direktor Vladimir Jelenković. Nesumnjivo najbolji poznavalac Teslina života i rada, Jelenković sugovornika zna iznenaditi i s detaljima iz Teslina privatnog života o kojima se zna malo, ni malo, a puno toga čak i pogrešno.

«Nikola Tesla je američki izumitelj i naučnik, srpskog podrijetla, rođen u Smiljanu, nedaleko od Gospića, u mjestu u tadašnjoj austrijskoj carevini, a danas u Republici Hrvatskoj». Upravo tu formulaciju u Muzeju «Nikola Tesla» smatraju rješenjem navodnih nedoumica - koju nacionalnost pripisati uz ime Nikole Tesle i

čiji je on - srpski, hrvatski, američki... Za moguće dodatne dvojbe direktor Muzeja, inače i član srbijanskog Republičkog odbora za obilježavanje 150. obljetnice Teslina rođenja, Vladimir Jelenković nudi i dodatne činjenice - Tesla nikad nije imao državljanstvo koje bi ga, na radost nacionalromantičara, «svrstalo» uz Srbe ili Hrvate. Jer, neznanje onih koji Teslu izričito smatraju «svojim» ukazuje i na česte previde u čitanju i tumačenju biografije glasovitog svjetskog izumitelja.

- Uglavnom se tvrdi da je Tesla rođen u tadašnjoj Austrougarskoj koja je formirana 1867. a zapravo je rođen u Austrijskoj Carevini 11 godina ranije, u kojoj je Hrvatska postojala kao poseban entitet. Što se tiče državljanstva, imao ih je tri: aus-

trijsko, potom austrougarsko i američko od 1891. to jest sedam godina nakon što je stigao u SAD. I to je to, a sve ostalo su nepotrebna svojatanja, ističe Jelenković.

- Po svemu kako je Tesla živio i kako je stvarao on je apsolutno građanin svijeta, kozmopolit, čovjek koji se cijelim svojim opusom prije svega borio ukrotiti sile prirode i učiniti da služe na dobrobit čovječanstvu. Njegovo djelo najbolje pokazuje tko je i gdje bio i ostao, veli Jelenković.

On faktografski razjašnjava i enigmno često rabljenog Teslina citata da se «ponosi svojim srpskim rodom i hrvatskom domovinom». Tesla je to zaista napisao u brzojavu 26. svibnja 1936. godine. No, u tim se podacima izostavlja brzojav koji

U Beogradu bio 31 sat

U Skupštini Beograda otvorena je nova izložba «Tesla u Beogradu» kao rekonstrukcija jedinog boravka Tesle u srpskoj prijestolnici, gdje je proveo samo 31 sat i kad ga je primio kralj Aleksandar Prvi. Pored ostalog, prikazana su njegova originalna odjela, cipele, cilindar i štap. Za širu publiku predviđene su manifestacije u središtu Beograda, na primjer, s blaster računarima uz trodimenzionalne projekcije koje su bukvalno tako realne da oko zgrada stvaraju dojam da je ona sva u šumi i žbunju, a sve riješeno na principima koje je postavio upravo - Tesla.)

Ploča s prve hidroelektrane na Slapovima Niagare koju je konstruirao Nikola Tesla

Pano sa brojnim novinskim isječcima iz života slavnog znanstvenika

je Tesli samo dan prije uputio dr. Vlatko Maček, tadašnji predsjednik Hrvatske seljačke stranke, u povodu 80. rođendana: «VELIKOM SINU NARODA SRBSKOGA A DOMOVINE HRVATSKE, VODJI ČOVJEČANSTVA U BORBI SA PRIRODOM, ČESTITA U IME HRVATSKOGA NARODA DR. VLATKO MAČEK».

Po Jelenkovićevom tumačenju, Tesla je tada uzvratio manicom pravog Anglosaksonaca, koji, kulturno odgovarajući, parafrazira ono što ste mu rekli ili napisali, pa je Mačeku odgovorio doslovce:

«HVALA NA MNOGO CIENJENOJ

ČESTITKI I POČASTI. JEDNAKO SE PONOSIM MOGA SRBSKOGA RODA I MOJE HRVATSKE DOMOVINE. ŽIVILI SVI JUGOSLAVENI».

Te su rečenice bile povodom da se za Titove Jugoslavije Tesli pripisuje i jugoslavništvo te potpora bratstvu i jedinstvu. Fakti su, zapravo, da te 1936, nije ni mogao tako nešto napisati u ime «Titovog bratstva i jedinstva», koje datira od Drugog svjetskog rata. A ti brzogovi danas su samo jedan znamenit dio bogate muzejske riznice.

U Srbiji, inače, skoro da nema tv ili radio stanice, dnevnih listova i tjednika koji

svakondnevno objavljuju dokumentarce, feljtone, sjećanja, kvizove... Veliki interes za Teslu i njegovo djelo pokazuje i činjenica da su u posljednjih nekoliko mjeseci posjete Muzeju rekordne. Primjerice, godišnje je Muzej posjećivalo 12 do 14 tisuća ljudi, a samo u svibnju ove godine bilo je više od 5.000 posjetitelja. Uz to, programom obilježavanja obljetnice predviđeni su i brojni znanstveni skupovi, izložbe, predavanja, publikacije, pa čak i jedna opera u američko-srpskoj produkciji čija će premijera biti 9. srpnja u Narodnom pozorištu u Beogradu.

Bojana Oprijan - Ilić

Teslin Indukcijski motor i elektromagnetno jaje

Urna sa posmrtnim ostacima Nikole Tesle

Novčanica od 100 dinara sa likom Nikole Tesle

Smiljan u prošlosti i danas

Od Japoda do gospićkog predgrađa

Pogled s Krčmara na središnji dio Smiljana

Selo Smiljan prostire se na podvelebitskom dijelu Smiljanskog polja, na nadmorskoj visini oko 650 m, sjeverno od Gospića, od kojega je udaljeno 5-7 km, a sastoji se od zaselaka uglavnom razbacanih na rubovima Smiljanskog polja, u podnožjima brda. Na burnu povijest ovog kraja podsjećaju mnogi ostatci, sačuvani dokumenti i toponimi. Tu su tragovi ilirskog plemena Japoda, Rimljana, hrvatskih srednjovjekovnih plemićkih gradina Bogdanića, Krčmara i Smiljana, a na karavanskom trgovačkom putu, koji je povezivao Karlobag s ličkim zaleđem, postojao je često spominjani gostinjac (hospitium) sv. Marije Magdalene.

Smiljan se prvi put spominje 6. prosinca 1604. kao castrum Smoylan u kojem je crkva posvećena svetoj „Dominici“ (Sv. Nedjelji“, Gospi). Te nazive spominju i turski izvori iz čega proizlazi da je ime samog Gospića izvedeno iz riječi Gospođa - Gospojina Gospa - Gospin grad - Gospić.

Nakon što je Lika pala u turske ruke 1527./1528. godine, Smiljan je pedesetak

godina kasnije naseljen novim stanovništvom, pristiglim iz unutrašnjosti Balkana: muslimanima i pravoslavnim Vlasiima. Ovo i susjedna sela postali su najvećim dijelom vlasništvo Rizvanage Senkovića, čije je sjedište bilo u Ličkom Novom. Prilikom turskog sloma 1689., muslimani i većina Vlaha otišli su s Turcima u Bosnu. God. 1686. Smiljan je počelo naseljavati novo stanovništvo, Hrvati - Bunjevci, koji su stizali iz Podgorja.

Nakon doseljavanja Bunjevaca 1686. u Smiljanu, pod brdom Krčmarom, počelo se stvarati središte šireg područja. Tu je 1691. godine sagrađena prva (drvena) katolička crkva u kojoj je prvu sv. misu služio pop Marko Mesić, 1707. godine prva župna crkva posvećena Bl. Dj. Mariji od Karmela, 1708. osnovana je katolička župa, 1713. upostavljeno vojno zapovjedništvo (porkulabija), 1746. sjedište 11. smiljanske satnije, koja je potpadala pod Ličku pukovnicu sa sjedištem u Gospiću., 1830. sagrađena je prva škola „trivijalka“, 1863. kapelica posvećena Bezgrešnom začecu Blažene Djevice

Marije na smiljanskom groblju, a 1864. sadašnja župna crkva, također posvećena Gospi od Karmela, koja se slavi 16. srpnja.

Nije poznato kada je sagrađena prva pravoslavna crkva na smiljanskom području, jer se grčkonesjedinjena crkva u Selištu spominje 1837./1838., a tu je živjelo i najviše pravoslavnih vjernika. Crkva sv. Petra i Pavla pod Bogdanićem spominje se 1939., pa se može pretpostaviti da je te godine posvećena i da je istodobno sagrađena i parohijska kuća. Prema tvrdnji Milana Radeke, prije odlaska paroha Milutina Tesle 1863. iz Smiljana u Gospić ovdje je bila parohija, a onda je u Smiljanu ostala kapelanija u okviru gospićke parohije. To upućuje na smanjeni broj vjernika zbog iseljavanja. Blagdan sv. Petra i Pavla pravoslavni slave 12. srpnja.

U poslijeturskoj Lici Smiljan je zauzimao značajniji položaj od Gospića, a gospićka župa bila je područna župa smiljanske župe. Kasnije utemeljenoj općini Smiljan pripadat će Brušane, Trnovac, Bužim sve do njenog nasilnog ukidanja 1942., kada su partizani spalili općinu i cjelokupnu dokumentaciju.

Katolici i pravoslavci (stariji naziv: grčkonesjedinjeni) u Smiljanu stoljećima su zajedno dijelili iste brige; zajedno su pod vodstvom Jurline Tomljenovića 1732. podigli tzv. Smiljansku ili Bunjevačku bunu protiv zlorabe krajiških vlasti, molili su Boga da padne kiša ili da im tuča ili mraz ne unište usjeve, da im se sinovi i muževi sretno vrte iz mnogobrojnih ratova austrijske carevine, da teške bolesti zaobiđu njihov kraj, pogadale su ih iste nevolje: suše, povodnji, glad, epidemije, skakavci... Njihova djeca išla su u istu školu, a vjeronauk su im predavali katolički i pravoslavni kateheta.

Izgleda da se od 1856., kada je rođen Nikola Tesla, pa do 1862. kada je s obitelji napustio rodni dom, u Smiljanu i Lici živjelo uobičajeno, teškim seljačkim životom To sudimo po sačuvanim bilješkama

Obnovljena crkva Sv. Petra i Pavla u Smiljanu

dugogodišnjeg smiljanskog kroničara, načelnika Frane Šarića.

U takav, činilo se, miran život (česti odlasci u ratove dio su života krajišnika) u drugoj polovini 19. st. uznemirenost je sve više unosila politika (ban Khuen Hedervary: Podijeli pa vladaj!). Otrov u čašu nepovjerenja ulijevali su i neki lički pravoslavni svećenici, poput Nikole Krajnovića, prote iz Široke Kule, koji je u Gospiću izdavao list „Narodno jedinstvo“.

U I. svjetskom ratu mnogi su lički Srbi prebjegli na srpsku stranu, što su poslije rata iskoristili srpski kralj Aleksandar Karađorđević i velikosrbi, potpirujući u Lici netrpeljivost, koja je postupno prelazila u teror i političke zločine nad Hrvatima. U takvu, zabačenu Liku s lošim cestama, kralj Aleksandar dolazio je čak tri puta.

Nakon ubojstva zastupnika HSS-a u beogradskoj skupštini i smrti Stjepana Radića 1928. i niza političkih zločina nad Hrvatima, pa i ličkim, žestoko su reagirali ugledni Ličani: Sava Kosanović, nećak Nikole Tesle, i Srđan Budisavljević. Kasnije je te zločine osudio i Svetozar Pribičević, jedan od stvaratelja Jugoslavije. Ipak su teror i ubojstva nastavljeni i zbog toga će za nekoliko godina nastradati tisuće nevinih ljudi, Srba i Hrvata. Probuđit će se osvetnički atavizmi: oko za oko zub za zub. S područja pravoslavne crkvene općine Smiljan, koja je uključivala Bužim i Smiljansko polje, prema podacima sa spomenika žrtvama, ustaše su ubile 530 ljudi iz 126 obitelji. U samom Smiljanu 1940. godine živjelo je oko 2.200 žitelja, od kojih 91% Hrvata i oko 9% Srba, odnosno, manje od 220 žitelja.

Osim članova četničke organizacije, ubijene su mnoge nedužne obitelji, a spasilo se oko 100 ljudi. Zločin je počinjen i organiziran izvana, a izvana je bila i većina izvršitelja. Rat je uvijek prilika da se „poravnaju“ neki osobni računi, a toga je bilo i u Smiljanu. Zločine su činili i partizani tijekom rata i poslije njega, a na političkim skupovima, čestim poratnih godina, nametali su „govor mržnje“, nezamisliv u današnje vrijeme. Za njihove zločine nitko nije odgovarao.

Poslije drugog svjetskog rata ovdje se živjelo teško: ratne traume, izginuli, oskudica (hrane, odjeće, obuće), obvezne isporuke poljoprivrednih proizvoda, nije bilo dodatnih zarada. Stoga su Hrvati odlazili iz Smiljana po svaku cijenu. Od preživjelih Srba malo ih se vratilo u Smiljan, bilo zbog proživljenih trauma ili zbog toga što su se snašli u Gospiću ili drugdje.

Smiljančani su oko 1950. odlučili sagraditi društveni dom, dovesti električnu rasvjetu, a u zgradi bivše parohije urediti Teslin spomen-muzej. Najprije, 1953. sagrađen je Dom kulture „Nikola“ Tesla od kamenja u ratu spaljenih zgrada.

U ratu, po noći, spaljene su parohija i crkva sv. Petra i Pavla, njihova obnova počela je 1953. Nisu obnovljene ni do Teslinog rođendana 1956., iako je obnovu vodio Državni odbor za proslavu 100-godišnjice rođenja Nikole Tesle iz Beograda. Prigodna svečanost je ipak održana 24. studenog 1956., a na obnovljenu kuću postavljena je spomen-ploča i plaketa s Teslinim likom, rad akademskog kipara Grge Antunca. Međutim, u Smiljanu električne struje još nije bilo! To je bila velika sramota za rodno mjesto Nikole Tesle. Tek 29. studenoga 1958. zasvijetlile su žarulje, i to zahvaljujući samodoprinusu. Istog dana u obnovljenoj Teslinoj rodnoj kući otvoren je Zavičajni muzej, čija je obnova počela još 1953. go-

dine. Rastoka i Smiljansko polje rasvjetu će dobiti iz samodoprinosa tek 1973., odnosno 1974. Asfaltna cesta (6 km) spojila je Smiljan i Gospić 1969.

Prepušten sam sebi, Smiljan sve je više propadao. Oživio bi samo povremeno zahvaljujući nekoj Teslinoj ili partizanskoj obljetnici, a onda opet šutnja.

Dvije svečanosti zbile su se u Smiljanu 1975. godine. U svibnju je povodom Dana mladosti i Titovog rođendana iz Smiljana u Beograd krenula „štafeta mladosti“. Druga, velika svečanost održana je 10. srpnja 1976. u povodu 120. obljetnice rođenja Nikole Tesle, uz sudjelovanje Josipa Broza Tita, predsjednika Jugoslavije i nazočnost oko 10.000 ljudi. Iako se 12. srpnja slavi pravoslavni blagdan sv. Petra i Pavla, kojima je posvećena pravoslavna crkva i u kojoj je kršten Nikola Tesla a njegov otac Milutin bio paroh, ateistički režim i komunisti za vjerske svečanosti nisu marili.

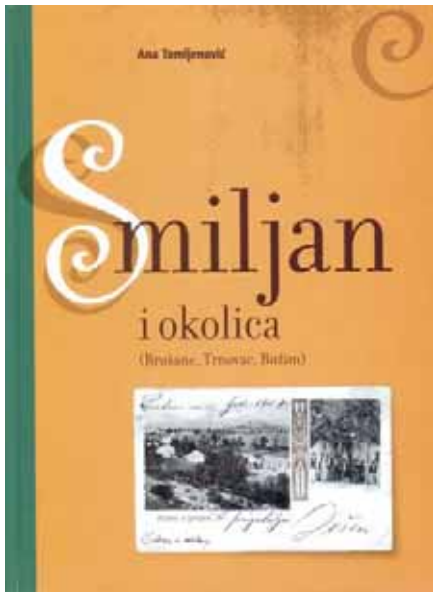
Za vrijeme hrvatskog domovinskog rata, u kojem je Gospić bio okupiran i razaran s tri strane, u Smiljanu su bile smještene najvažnije institucije: krizni stožeri za obranu Like i Gospića, logistika, upravne, komunalne i druge službe. Inventar Teslinog muzeja bio je pohranjen na sigurno mjesto a o muzeju i crkvi skrbrila je Hrvatska vojska. Znajući za to, pobunjeničko topništvo gađalo je muzej, ali je pogodilo samo staju, koja je izgorjela, dok je požarom zahvaćeni ugao krova muzeja brzo ugašen. Rasuti „zvončići“ donijeli su dvije smrti i ranjavanje.

Iako bez većine starosjedilačkih obitelji, Smiljan ipak ne umire. Postao je predgrađe Gospića, s kojim ga povezuje niz kuća, a dijelom je naseljen žiteljima iz Pazarišta i zapadnijih podvelebitskih naselja.

Ana Tomljenović

Rodna kuća Nikole Tesle pod brdom Bogdanićen i parohijalna crkva (prije II. svjetskog rata)

Knjiga o Smiljanu; Ana Tomljenović Smiljan i okolica (Brušane, Trnovac, Bužim)

Mjesta: Brušane (i Rizvanuša), Trnovac i Bužim prikazana su na isti način kao Smiljan samo manje opsežno. Autorica je i tu pronašla niz zanimljivih osoba i iznijela čitav niz zanimljivih podataka. U knjigu su uvršteni književni prilozi smiljanskih književnika i onih poteklih iz spomenutih sela. (jd)

1953.), odvjetnik, pisac i političar (ministar šuma i ruda); Ferdinand Kovačević (1838. - 1913.), izumitelj (pionir hrvatske telegrafije) i stručni pisac, otac je Ferde Kovačevića (1870.-1927.), slikara; Edo Kovačević (1906.-1993.), slikar; Ante Milković (1917.-1999.) gospodarstvenik, utemeljitelj INA-e; dr. Mile Miškulin (1879.-1952.), odvjetnik, publicist i političar (nar. zastupnik, ministar pravde); dr. sc. Jurica Pavelić (1947.), gospodarstvenik (nar. zastupnik, potpredsjednik Vlade RH); Karlo Pavičić (1934.), gospodarstvenik; Grga Pejnović (1915.-2002.), profesor i publicist; Kata Pejnović (1899.-1966.), revolucionarka i političarka; Katica Prpić, ing. građ. i političarka (1966.), Vjekoslav Prpić (1918.-1989.), novinar, političar i diplomat; Grga Rupčić (1932.), profesor i književnik; Luka Rupčić (1894.-1980.), profesor i slikar; Ivan Stipac (1857.-1918.), učitelj, pjesnik, stručni pisac; Ivan Šarić (1943.), arheolog; Nikola Tesla (1856.-1943.), genijalni izumitelj; Ana Tomljenović (1938.), gospodarstvenik i publicist, Ante Uzelac (1943.), gospodarstvenik; Blaž Uzelac (1906.-1985.), ing. elektrostrojstva i znanstvenik; Milivoj Uzelac (1897.-1977.), slikar; dr. sc. Marija Vratarić r. Milković (1939.), ing. agronomije i drugi.

U knjizi Smiljan i okolica, koju su izdali zagrebački Meridijani 2003., prikazana je bivša općina Smiljan (ukinuta prije više od 60 godina) u kojoj su bila sela Smiljan, Brušane, Rizvanuša, Trnovac i Bužim, a predstavljala je zemljopisnu i društveno-povijesnu cjelinu. Razumije se, Smiljan zauzima u knjizi najviše prostora. Nakon predgovora i uvoda u kojem nalazimo vrijedne podatke kao što je *Opći pregled stanovništva*, slijedi monografija o Smiljanu koja sadrži deset dijelova: *Zemljopisne i druge odrednice, Stanovnici Smiljana tijekom povijesti, Povijesni pregled, Vjere i crkve, Pismenost i školstvo, Kulturno-prosvjetiteljski rad, Gospodarstvo, Poštanska služba, Značajni i ugledni Smiljančani i Crctice iz života u Smiljanu tijekom 19. i 20. st.* Gradivo je izneseno na zanimljiv način bez znanstvene suhoparnosti, ali je ipak znanstveno utemeljeno i potvrđeno izvorima. Navode se i svjedočanstva sudionika za pojedina prikazana razdoblja.

U povijesnom pregledu posebno treba istaknuti najnovije povijesno razdoblje pod naslovom Smiljan u Domovinskom ratu i neovisnoj Hrvatskoj, od slavlja u čast osamostaljenja Hrvatske do teških trenutaka i žrtava, a dobro je osvjetljena je uloga Smiljana u tom ratu.

Posebno se ističe dio s naslovom Značajni i ugledni Smiljančani (uz Nikolu Teslu još 33 Smiljančana), koji su pridonijeli hrvatskoj znanosti, kulturi ili su bili istaknuti umjetnici, znanstvenici, političari, gospodarstvenici, športaši, novinari i dr, neki među njima svjetskog ugleda.

Značajni Smiljančani

Iz Smiljana i okolnih sela potekao je veliki broj značajnih i uglednih ličnosti. To su ljudi raznih zvanja: pedagozi, povjesničari, političari, izumitelji, znanstvenici, slikari, ratnici, gospodarstvenici, publicisti, sportaši i dr. Neki od njih nisu rođeni u Smiljanu, ali su nedvojbeno iskazivali vezanost za obiteljske smiljanske korijene. Spominjemo najpoznatije:

Josip Čorak (1943.), hrvac; Ivan Devčić (1857.-1908.), učitelj i povijesni pisac, Dragutin Franić (1864.-1924.), profesor i stručni pisac; Filip Franić (1856.-1937.), general; Ante Kovačević (1894.-1975.), učitelj i književnik; David Kovačević (19. st.), časnik, gospički načelnik, narodni zastupnik i dobrotvor, David Kovačević ml. (1864.-1937.), profesor i stručni pisac; dr. Ivica Kovačević (1873.-

Smiljan danas

Smiljan sada ima oko 150 domaćinstava, razbacanih u petnaestak zaselaka. Broj žitelja zadnjih dvadesetak godina drastično opada. Osamdesetih godina prošlog stoljeća ovdje je živjelo oko 1.100 žitelja, a sada ih je oko 600. To je samo po sebi dovoljan pokazatelj sadašnje demografske slike sela koje ima oko 30% starijih domaćinstava, nesposobnih za bilo kakvu značajniju proizvodnju.

Srećom, nije sve tako crno, oko 25% žitelja su mladi ljudi, a oko 15% su zrele dobi. Školske djece osnovnoškolske dobi (od I. do VIII. razreda) ima 43, od kojih područnu školu Smiljan pohađa jedanaest (11) učenika, a ostali pohađaju školu u Gospiću.

Dosta Smiljančana (muškaraca) radi u gradskim, županijskim i državnim službama u Gospiću, ostali radno sposobni žitelji (oko 40-ak obitelji) intenzivnije se bave poljodjelstvom, stočarstvom, mljekarstvom (proizvodnja sira i base). Oni, uglavnom, imaju mini farme krava i ovaca (5 - 20 krava i 30 - 180 ovaca), što je ukupno oko 250 krava i oko 1.000 ovaca. Za ličke usitnjene posjede taj broj i nije malen. Svakako bi se moralo pristupiti okrupnjavanju posjeda kako bi proizvodnja postala što konkurentnija.

U Smiljanu osim državnih službenika, učitelja i lugara, ima zanatlija raznih profila: kovača, tokara, električara, bravara, limara, autolimara, automehaničara, autoelektričara, prijevoznika, stolara, vučne službe, vulkanizera i drugih.

Smiljan je jedno od rijetkih sela u Hrvatskoj koje ima pet gostionica, što će dobro doći kod priliva turista i potražnje turističkih usluga nakon izgradnje spomen-kompleksa oko rodne kuće velikana Nikole Tesle.

Ivica Franić

Cijeli Smiljan - spomen-područje!

U Teslino spomen-područje moglo bi se uključiti središte Smiljana, gdje su ostatci škole koju je pohađao Tesla. U selu bi se mogle osnovati i etnografska zbirka te urediti biciklističke staze.

Predstavnici Ličko-senjske županije zimom su u austrijskoj pokrajini Vulkanija vidjeli ostvareni turistički projekt Eurovillage (Europsko selo), kakvi su, osim u Austriji, već zaživjeli u Grčkoj i Cipru. Riječ je o izgradnji tipiziranih seoskih domaćinstava s udobnim smještajem u planinskim selima, kao vrhunskim turističkim destinacijama. Smiljan, zbog raskošne i raznolike, a sačuvane (ekološki čiste) prirode, prometne povezanosti, blizine mora i vrlo bogate prošlosti, turistima može pružiti neusporedivo više od nekih drugih planinskih sela.

Podsjećamo da je mali Nikola Tesla pohađao prvi razred osnovne škole (trivijalku) koja se nalazila u bivšem središtu Smiljana, blizu sjedišta tadašnje 11. smiljanske satnije, katoličke crkve Bl. Dj. Marije od Karmela, općine, pošte i trgovine. Prema katastarskoj karti središta Smiljana, nastaloj oko 1870., škola se nalazila na čestici 32, u kasnijoj „kotarini“ obitelji Tomljenović, kbr. 7, (kasnije kbr. 125). Sagrađena je 1830., o čemu postoji zapis o izgradnji. Na istoj čestici uz prvu školu još stoji kamena zgrada čija je fasada neizmijenjenog izgleda od Teslina vremena, samo je otraga dograđiva-

na oko 1920. godine. U kući, koja je imala samo dvije prostorije, vjerojatno je stanovao učitelj. Kraj kuće je i danas bunar s kojega su školska djeca, pa i mali Nikola, pila vodu.

S vremenom je škola zbog nekog razloga postala nepodobna. Napuštenu prvu školu, kuću do nje i okućnicu s vrtom otkupio je Mijat Tomljenović (pradjed potpisane) i u nju uselio. Kamenje stare škole poslužilo je za gradnju štale (zapaljene oko 1968.), a kasnije dogradnju kuće.

Obje kasnije školske zgrade i općinsku zgradu s općinskom štalom, „sušom“ i kolnicom spalili su smiljanski partizani 1942., a od njihova kamenja 1953. sagrađen je Dom kulture „Nikola Tesla“ na križanju cesta Smiljan - Gospić i Krlobag - Debelo Brdo - Klanac - Pazarišta.

Zbog brojnih turista koji će posjećivati Teslino spomen-područje, ili će se u njemu zadržavati radi raznih programa, turistički bi bilo zanimljivo revitalizirati i obnoviti taj najstariji dio sela, koji je svojim položajem najatraktivniji i najslikovitiji. U obnovljenim seoskim kućama i vojnim zgradama mogli bi pak biti pansioni, etnografska zbirka i sl.

No, osim priče o djetinjstvu i školovanju Nikole Tesle, pa i izumiteljskom životu, Smiljan bi mogao posjetiteljima ispričati niz istinitih priča iz starije povijesti. Ponačajnije je tu priča o ilirskom plemenu Japodi čija je gradina bila na brdu Miljača, a dva njihova groblja (nekropole) pokraj nje. Na Rimljane podsjeća kamena žara u kojoj se čuvao prah pokojnika, a nalazi se na ulazu u smiljansko katoličko groblje, i kamena ploča s latinskim natpisom koja viri iz temelja kapelice Bezgrešnog Začeca Marijina na istom groblju. Na rubu Smiljana, kraj Otešice i vrela Mandinac, nalazila se crkva Bl. Dj. Marije (arheološka iskapanja), benediktinski samostan i gostinjac Sv. Marije Magdalene. Iz crkve su fragmenti starohrvatskog pletera koji se sada nalaze u Muzeju Like u Gospiću. O Smiljanu bi se moglo ispričati još niz priča, npr. o srednjovjekovnim gradinama Bogdaniću, Krčmaru i Smiljanu, čije je ostatke nacrtao povjesničar Ivan Kukuljević Sakcinski 1857. godine.

Mogli bismo ispričati i „ekološke“ priče o planinarima: o planinarskim legendama prof. Dragutinu Hiru, dr. Radivoju Simonoviću i prof. Dragutinu Franiću, koji su tu pod Krčmarom posjećivali prijatelja Ivana Stipca, smiljanskog učitelja i planinara. Planinari su ljubitelji i čuvari prirode, pa zašto ne bismo popularizirali i omogućili planinarenje po Krčmaru i ostalim ograncima Velebita (npr. Bužimsko bilo) koristeći sada zarasle pastirske staze?

Istru su ispreplele uređene biciklističke staze. Slične staze (nekadašnjim poljskim putinama) mogle bi povezati Smiljan sa Žitnikom (rodna kuća dr. Ante Starčevića), Otešom (srednjovjekovna gradina), Klancem, Pazarištima, Kosinjem, a da ne govorimo o najbližim atraktivnim odredištima poput Rastoke, Bužima, Trnovca, Ličkog Novog i dr.

Možemo li očekivati da će lički političari poduzeti takve nove korake za očuvanje bogate i raznolike smiljanske prirodne i kulturno-povijesne baštine.

Ana Tomljenović

Na gradilištu u Smiljanu Memorijalni centar u roku

Izgradnja memorijalnog centra Nikole Tesle u smiljanu je u punom jeku!

Najznačajnija svečanost u povodu 150. obljetnice Nikole Tesle dogodit će se 10. srpnja, na dan njegova rođenja u rodnom mu selu Smiljanu, gdje se užurbano završava Memorijalni centar njemu u čast.

Investitor ovog značajnog projekta je Grad Gospić, projektant tvrtka Nova-invest d.o.o. iz Gospića, nadzor obavlja

Dužnosnici su obišli gradilište

IGH iz Zagreba, a izvođači su najveće tvrtke koji svoje radove doniraju (Tehnika, Dalekovod i Elko iz Zagreba, Us-luga, Elektrolika i Županijska uprava za ceste iz Gospića, Beton Lučko, IGM To-unj, Hrvatske vode i Hrvatske šume.

Zanimljivo je da su susjedi uz zemljište rodne kuće Nikole Tesle darovali svoju zemlju kao pomoć izgradnji Centra.

Glavni izvođač radova, Tehnika iz Zagreba, za gradnju Tematskog parka i multi-medijskog centra «Nikola Tesla» uložiti će 50 milijuna kuna od kojih će 50 posto inkasirati sama, a 50 posto kooperanti. Dnevna se vrijednost posla procjenjuje na milijun kuna.

Kako nas je informirao glavni projektant Josip Vlanić, površina tematskog parka iznosi 25 hektara, a sastoji se od tri dijela pristupni plato, memorijalni dio uključujući rodnu kuću i crkvu i multimedijски centar s ispitnom stanicom i dvije platforme nad vodotokom. Najznačajniji dio će biti kopija ispitne stanice iz Colorado

springsa u kojoj će biti smješten Teslin transformator.

Posebno se radi na uređenju okoliša, gdje je navezeno 20.000 prostornih metara materijala, sređen vodotok i uređene ceste na širem području Smiljana.

Nakon natječaja za spomenik Nikoli Tesli ocjenjivački sud Ministarstva kulture ocijenio je najboljim rad kipara Mile Blaževića, koji će se uskoro postaviti na područje tematskog parka. Spomenik je visok 2,20 metra, od dur-aluminija, a postaviti će se uz Teslinu rodnu kuću. Skulptura će biti otkrivena na dan otvorenja Memorijalnog centra.

Gradilište su nedavno obišli potpredsjednik Sabora dr. Darko Milinović, ministrica gaditeljstva Marina Dropulić, župan ličko-senjski Milan Jurković i gradonačelnik Gospića Milan Kolić. Dopredsjednik Sabora posebno se zahvalio domaćim ljudima koji su darovali dio svoje zemlje za proširenje budućeg memorijalnog centra. Ministrica Dropulić istakla je da je prikupljena sva potrebna dokumentacija. Posebno je istakla udio u donacijama velikih trgovačkih društava.

Tomislav Čanić

Izvođači radova

Bombe na Teslinu rodnu kuću

U doba komunizma Teslina se osoba izvrsno uklapala u jugoslavensku politiku i komunistički antifašizam pa su u to doba Tesli iskazivane velike počasti. Najveći cinizam prema Teslinoj uspomeni pokazali su pobunjeni Srbi u Domovinskom ratu kad su ga, kao sunarodnjaka, «počastili» tako što su Lički Osik preimenovali u Teslingrad te iz njega i okolnih srpskih sela bombardirali njegov rodni Smiljan (upravo područje njegove rodne kuće) i grad njegova djetinjstva Gospić. Bilo je to barbarstvo, potpuno nespojivo s Teslinim humanizmom i mirotvorstvom.

Poput svake glasovite osobe, čije ime može poslužiti u promicanju kakva političkog programa, i Tesla je bio podložan svojatanjima i lijepljenju na ideološke zastave. Manje za života, jer nije mario za politička svrstavanja, a više nakon smrti, kad na to nije mogao utjecati.

Tesla nije bio nacionalno zagrižen ni isključiv, što će reći da je podjednako cijenio Hrvatsku kao zemlju svog rođenja i odrastanja i svoje srpsko podrijetlo, odnosno pravoslavnu vjeru, ali i srednjoeuropsku, a kasnije i američku kulturu. U tome nije vidio nikakvih suprotnosti, uzimajući i svega ono najbolje, što se vidi iz njegovih izjava za boravka u Zagrebu, iz brzjava Vlatku Mačeku, iz njegovih kontakata s ličnostima onog vremena i poruka za Drugog svjetskog rata. Ni u jednom njegovu zapisu, postupku ili izjavi ne može se naslutiti nacionalistička pristranost, a kamo li neobjektivnost ili mržnja. Njegovi osnovni kriteriji u procjenjivanju osoba i događaja bili su doprinos čovječnosti i miru. Pa ipak, to nije bilo zaprekom ideološkim prisvajanjima njegova imena i osobe.

Takvo su prisvajanje napravili komunisti proglašavajući ga uzorom jugoslavenstva i antifašizma, i tako se njime koristili kao potporom komunističkom režimu, iako on nikad nije razmišljao i djelovao u tim ideološkim kategorijama. Jugoslaviju je prihvaćao kao povijesnu činjenicu svoje zemlje i naroda, a njegovi apeli protiv rata i nasilja te za otpor porobljivcima u Drugom svjetskom ratu bili su više krik humanista i mirotvorca protiv krvoprolića nego za neku konkretnu političku stranu. Ipak, njegova izjava o ponosu srpskim rodnom i hrvatskom domovinom tumačila se upravo kao dokaz nje-

gova jugoslavenstva, a apeli Srbima i Hrvatima u Americi za otpor nacističkim osvajanjima kao dokaz njegova komunističkog antifašizma. Za vrijeme Jugoslavije Tesla je stoga uživao visok tretman. Njegovim imenom nazvana je u Drugom svjetskom ratu VI. lička proleterska divizija, a kasnije i mnoge gospodarske, kulturne i obrazovne ustanove. Skupština Jugoslavije proglasila je, u povodu 120. obljetnice Teslina rođenja, 1976. godinu godinom Nikole Tesle posebnim zakonom. U Smiljanu je 10. srpnja 1976. priređena velika proslava kojoj je pribivao i predsjednik Jugoslavije Josip Broz Tito.

Trg Nikole Tesle u Gospiću s porušanim hotelom "Lika" nakon srpskog bombardiranja 1992. Koga su i zašto zapravo rušile te granate?

No, dok je Jugoslavija mogla naći barem neko idejno opravdanje za svoje prisvajanje Tesle, za vrijeme Domovinskog rata pobunjeni Srbi u Hrvatskoj učinili su to ne poštujući Teslinu ličnost i s najvećim cinizmom. Svojatali su ga samo zbog njegove etničke pripadnosti i po njemu preimenovali Lički Osik u Teslingrad, a postrojba krajinske vojske nazvana je Teslingradski bataljon. Tobože su se ponosili Teslom, pa su i s njim na svojoj zastavi započeli rat i nasilje, uništavali imovinu i ubijali najbliže susjede Hrvate, provodili potpuno etničko čišćenje na okupiranim područjima Like i zamislili uništenje Hrvatske i njezine kulture. I, što je posve bezumno, činili su zla djela protiv istog tog Tesle i samog srpskog naroda. Vrhunac cinizma i apsurdnosti te politike bio je granatiranje Tesline rodne kuće i pravoslavne crkve u Gospiću. Željeli su, dakle, uništiti Teslin dom upravo iz Teslingrada, ili iz nedalekog Raduča, rodnog sela njegova oca, valjda samo zato da mogu za to optužiti Hrvate. Rezultat je poznat: Lički Osik nije postao Teslingrad, pola Gospića razoreno je, požar oko Tesline rodne kuće gasili su hrvatski vojnici, opustjela su brojna hrvatska, ali isto tako i srpska ognjišta. Posljedice se pomalo liječe, no ostala je gorka uspomena na prošlost koje će se sjećati brojna pokoljenja, neki od njih nepravedno dvoumeći koliko je u sve to «upleten» i sam Tesla.

No, iz veličanja u Jugoslaviji i komunizmu te u pobunjenoj «krajini» ne treba izvoditi nikakvu Teslinu «krivicu» u današnjoj Hrvatskoj. To se može postići samo izvornim uočavanjem njegovih vrijednosti, a ne kićenjem Teslom kao ukrasnim perjem za prikrivanje vlastite zloće.

Stipan Kanižić

Za «Vilu Velebita» govori gospićko-senjski biskup dr. Mile Bogović

Teslina formula suživota jedina je ispravna

U povodu aktualnih, i nekih kontroverznih, događaja, koji su odjeknuli u javnosti, razgovarali smo s gospićko-senjskim biskupom dom Milom Bogovićem

Mons. dr. Mile Bogović, biskup gospićko-senjski

Prošla je gotovo godina dana od polaganja kamena temeljca za Crkvu hrvatskih mučenika na Udbini. Što je u međuvremenu učinjeno na gradilištu i na drugim područjima provođenja projekta?

Ove godine slavlje na postavljenim temeljima Crkve na Udbini

Kako je bilo rečeno u prošlom broju «Vile Velebita», nakon što je na Udbini srušen devastirani hotel, počelo se s čišćenjem terena na položaju predviđenom za Crkvu hrvatskih mučenika. Ta iskapanja pratili su arheolozi. Oni su imali dosta posla jer je otkriveno mnogo grobova koje je trebalo registrirati i utvrditi im starost. Uz to, otkriveni su temelji udbinske župne crkve koja je u Drugom svjetskom ratu bombardirana i zapaljena. Nakon rata je srušena, a teren poravnat te je na njemu izgrađen spomenuti hotel. Kada je ta „nadogradnja“ maknuta, moglo se točno vidjeti gdje je bila crkva i koji prostor je pokrivalo groblje. Kod rušenja crkve i poravnavanja terena za hotel nije se vodilo računa o groblju, tako da su arheo-

lozi ljudske kosti nalazili u otpadnom materijalu i novostvorenim nasipima. Mi nismo smjeli ići naprijed dok mjerodavne ustanove nisu ispitale nalaze u temeljima srušene crkve i u grobištima, kao i porijeklo ljudskih kostiju u grobištima i nasipima. Sav taj postupak dosta je dugo trajao.

Opće je mišljenje bilo da treba ostaviti vidljivima temelje stare crkve jer se time ostavlja „živim“ još jednog svjedoka mučeništva ljudi ovoga prostora. No, to je onda zahtijevalo premještanje pastoralnog centra na drugi položaj. Uz to je Ocjenjivački sud prihvatio prijedlog svoga predsjednika da se prostor za veća okupljanja predvidi ispred, a ne iza crkve - kako je u prvotnom planu bilo predviđeno. Tako se dogodilo da je, i pored toga što vizualno nije napravljen neki veći zaokret u samom projektu, arhitektonsko tješjenje trebalo temeljito premisliti. Arhitekt je tražio novo vrijeme za izradu glavnog i izvedbenog projekta. Tako za 9. rujna ove godine možemo računati da ćemo slaviti imati na postavljenim temeljima Crkve hrvatskih mučenika.

Kako će se ove godine obilježiti dan Krbavske bitke 9. rujna?

Obilježavanje Krbavske bitke, ili Dana svih hrvatskih žrtava, bit će svake godine 9. rujna, bez obzira u kojoj etapi bila izgradnja Crkve hrvatskih mučenika. Misa će biti u 11 sati, a križni put će, kao i prošle godine, započeti u 9,30. To su dvije neizostavne točke. Ne možemo računati da će sve biti onako svečano kako je bilo prigodom polaganja kamena temeljca, ali svakako računamo da će biti više hrvatskih biskupa. Vjerujem da će se ustaliti praksa da se u školama tom prigodom održi predavanje o Krbavskoj bitki i o smislu sjećanja na naše mučenike. Nedavno smo imali sastanak nastavnika povijesti u osnovnim i srednjim školama.

Nastavnica iz Plitvica zadivila me svojim pristupom temi i načinom kako je uključila učenike. Tako se može učiniti i u svim školama.

Već sada pozivamo vjernike u domovini i inozemstvu da nam se priključe u slavlju 9. rujna na Udbini. O tome će biti obaviješteni preko sredstava za priopćavanje.

Tražio sam u Slunju imenovanje ulica i Nikole Tesle i Save Mrkalja

Ovaj broj «Vile Velebita» namjenjujemo uspomeni Nikole Tesle u povodu 150. obljetnice njegova rođenja, što se obilježava i u cijeloj Hrvatskoj. Tesla je rođen u obitelji pravoslavnog svećenika i bio je veliki izumitelj, humanist i pacifist. Obnovljena je i pravoslavna crkva sv. Petra i Pavla u Smiljanu u sklopu spomen-područja. Kako, kao gospićko-senjski biskup i povjesničar pravoslavlja u Hrvatskoj, komentirate značenje Nikole Tesle za Liku i Hrvatsku?

S Teslom se trebamo svi dičiti, ali ga ne smijemo zbiti u usko područje. On je naš čovjek koji je cijeli svijet zadužio svojim djelom. Plodove njegova rada ne uživa samo Smiljan i Lika, nego cijeli svijet. Bilo bi, dakako, neshvatljivo da se njegova veličina osjeća negdje više nego u ovoj našoj sredini iz koje je nikao. Iako se on nije bavio time kako riješiti napetosti između pravoslavaca i katolika, Srba i Hrvata na ovom području, iz njegova načina življenja toga odnosa možemo mnogo naučiti. Ne bih htio ovdje podmetati mu neke formulacije, ali mislim da je on u onom izrazu da se ponosi i svojom srpskom nacijom i svojom hrvatskom domovinom prihvatio jednu formulu suživota na ovim prostorima koja se i danas

nameće kao jedino ispravna. Da on to i nije rekao (ponovio je, naime, Mačekove riječi), on je to živio. Možemo reći da je on taj odnos naslijedio od svojega oca, pravoslavnog paroha u Smiljanu, koji je uvijek imao korektne odnose prema katolicima i Hrvatima, koji su ga sačuvali u lijepom sjećanju. Nikola Tesla je taj naslijeđeni odnos sačuvaio i u vrijeme kada su političari kod nas uspjeli stvoriti takve prilike da je izgledao nemoguć miran suživot pravoslavaca i katolika u Lici. Svakako, bolje upoznavanje života i djela Nikole Tesle pokazat će veličinu njegova znanstvenog uma u svjetskim razmjerima, ali i životnu formulu za zdrave odnose i mir na ovim našim hrvatskim prostorima. Kada je hrvatska vlast u Slunju željela promijeniti nazive nekih ulica, rekao sam im i napisao da svakako ne zaborave jednu ulicu nazvati po Nikoli Tesli, a drugu po Savi Mrkalju, srpskom prosvjetitelju u Hrvatskoj. Žao mi je što zbog službenog boravka u Rimu neću moći sudjelovati na glavnoj proslavi u Smiljanu.

Posjet Golom otoku posve je vjerske naravi

Nedavno ste, na sam Dan antifašističke borbe 22. lipnja, koji je državni praznik, sudjelovali na Golom otoku u misnom slavlju za žrtve tog poznatog komunističkog zatvora u kojemu su teško zlostavljani zatvorenici, takozvani informbiroovci, optuženi za vjernost Staljinu i protivljenje Titovu režimu. Kako je došlo do toga da ste izabrali upravo taj dan za posjet Golom otoku?

Svake godine Riječka nadbiskupija i Gospičko-senjska biskupija organiziraju zajednički Svećenički dan. I prošle godine bilo je to upravo na 22. lipnja. To je vrijeme kada je već završila škola i odslavljani su lipanjski blagdani. Antifašistička borba nije svojim sadržajem ni svojim porukama ni najmanje utjecala na izbor dana ni na posjet Golom otoku. Taj dan je izabran kao najpogodniji nakon brojnih slavlja povodom raznih blagdana te kraja školske i akademske godine. Dogovorili smo se za taj datum kao stalan, da se ne moramo svake godine posebno dogovarati. Prošle godine smo se na isti taj dan uputili zajednički u Gorski kotar. Službu Božju imali smo u proštenjarskoj crkvi na Svetoj gori nedaleko od Gerova. Išli smo, dakle, u kraj koji pripada Riječkoj nadbiskupiji. Ove godine

na redu je bilo područje Gospičko-senjske biskupije. Nije bilo dvoumljenja kako ćemo ići: trebalo je posjetiti Senj, jer je 200. obljetnica Senjskog sjemeništa i teološko-filozofskog učilišta. To je učilište bilo sve do 1940. jedina visokoškolska ustanova (ne samo crkvena!) na području Riječke metropolije. Biskupije Riječke metropolije proglasile su iduću radnu godinu Godinom duhovnih zvanja i sustavno se radi na stvaranju pastorala zvanja za cijelu Metropoliju. Već za Svećenički dan željeli smo posjetiti Senj i napraviti na neki način uvod za Godinu duhovnih zvanja. Poslije podne bilo je u planu navratiti u svetište Gospe krasnarske i time bi završio Svećenički dan. Budući da smo se često sretali u Krasnarskom svetištu - a ove godine ondje ćemo imati i godišnje duhovne vježbe - neki svećenici su predlagali popodnevni posjet Golom otoku. To nije bila moja ideja, ali sam je svesrdno podržao. Ta ideja je postala tim privlačnija kad su riječki svećenici odlučili da u Senj dođu brodom. Nekada je ta brodska linija bila jedna od frekventnijih, a u naše vrijeme već dugo ne postoji. Tom linijom veoma se često vozio i osnivač Senjskog sjemeništa i teološko-filozofskog učilišta biskup Ivan Krstitelj Ježić. Nakon toga - jer imamo brod na raspolaganju - u našim razgovorima prevladala je ideja da se ide na Goli otok. Naknadno je dogovoreno da ćemo ondje imati i svetu misu.

Poštovanje ljudskoj patnji

Taj posjet, i Vaša izjava u vezi s tim, uzbudili su dio medija koji tvrde da je to, kako piše jedan list, «neopisivi nespo razum» jer su «na Goli otok zdekovani mahom najžešći komunisti, ljuti protivnici Crkve, pa ih je ova i sama nazvala antikristima».

Mi nismo išli odavati počasti ni staljinistima, ni boljševicima, ni komunistima, ni antifašistima, nego smo se pomolili za sve ljude koji su ondje trpjeli i stradavali. Možda našoj javnosti nije poznato da je Goli otok kao zatvor napušten tek 1988. Nas je vodio po otoku Božidar Čuk koji je robijao ondje pet godina, i to od 1983. do 1988. Njegov krmen je bio što je na zidove krašičke crkve napisao: Živjela Hrvatska! Nisu, dakle, bili samo gore navedeni kao robijaši na Golom otoku. No, kada bi doista ondje bili samo informbiroovci, zar bi se netko usudio reći da nji-

ma nije mnogo puta nanesena nepravda i da su morali mnogo toga na istom otoku prepatiti. Mi, kamo god idemo, idemo kao kršćani. Prvi kršćani nisu bili toliko opterećeni razmišljanjima o zloći svojih progonitelja, ali su veoma cijenili one koji su nevini trpjeli progonstvo. Time su izgradili zdravo zajedništvo u društvu. Projekt Crkve hrvatskih mučenika također ne želi odmjervati zločine koji su počinjeni na ovom našem prostoru. Time bi se samo pojačala netolerancija među ljudima. Želim izraziti poštovanje svojoj onoj nevinoj patnji koja se na ovim našim prostorima razlivena po daljnjoj i bližjoj prošlosti. Takve je bilo i na Golom otoku, bez obzira jesu li onamo slani boljševici i staljinisti, komunisti i antifašisti, Hrvati i Srbi.

Rado bih održao komemoraciju u Jasenovcu

Neki mediji pripisuju Crkvi, a posebno Vama, svojevrsnu manipulaciju s javnošću jer - kažu - samo krajnje naivni mogu povjerovati kako biskupi upravo takvim svojim protivnicima žele odati počast. To nazivaju «moralnim cinizmom Crkve». Što mislite o tome?

Nitko valjda ne će reći da se Goli otok ne bi smio posjetiti iz moralnih razloga. Nitko valjda ne će reći da ondje nije bilo mučenja, nasilja, ljudske patnje. S time se uglavnom svi slažu. Bilo je dosta dobro namjernih prikaza, pa čak smo dobili i mnoge čestitke za taj posjet. No neki imaju svoj raspored po kojemu mi svećenici ne bismo smjeli ni pod kakvim uvjetima posjetiti Goli otok. Kao glavni krivac za to „zlodjelo“ predstavljen je gospičko-senjski biskup, ali zapravo se želi neprestano držati Crkvu na nišanu. Napadan sam s nekih strana, i to po metodi: najprije nabaci blato na drugoga pa mu se onda rugaj kako je zamazan. Potrebna im je nagrđena slika čovjeka da bi obrazložili svoj bijes. No svima poručujem da onaj nagrđeni lik koji se izruguje u nekim (već prepoznatim medijima) nisam ja. To je njihova tvorevina i rugaju se svome djelu. Nevjerojatan je upravo bijes prokuljao iz nekih duša kako bi zastrašili ovaj narod da ga spriječe misliti o stvarima kakve one jesu. Nevjerojatno je da još danas mnogi podnose pisanje samo o zlodjelima jedne strane, žrtvama samo jedne strane. Mi idemo na Goli otok, a oni

po nama što ne idemo u Jasenovac. I dalje se gradi cijela konstrukcija na lažnim temeljima. To znači, kažu ti naši „pro-roci“, da Crkva i dalje podržava fašizam, da ne priznaje jasenovačke žrtve. Ispada čak da su ti „antifašisti“ veći privrženici Pape: oni mu plješću, a ja idem na njega đonom! Slijepome je jasno da tu logike nema, ali zato treba dignuti veliku prašinu da se izgubi svaka logika. Kako se meni može predbaciti da ne poštujem jasenovačke žrtve kada sam već više puta rekao da ih poštujem, da sam ih uključio u projekt Crkve hrvatskih mučenika, što je već mnogo puta rečeno i napisano. Pitam ja te „moralne veličine“, koje neprestano ganjaju biskupe i kardinale, kamo bi trebali ići i što bi gdje trebali učiniti, jesu li oni posjetili Bleiburg i Macelj, a ako jesu, jesu li to učinili da odaju poštovanje žrtvama, ili da udbaški špijuniraju tko je ondje bio i što je rekao? Jesu li se ti ljudi zapitali što kaže rezolucija Vijeća Europe o komunističkim zločinima? Kojim moralnim pravom ti ljudi diktiraju drugima kamo bi trebali i kada bi trebali nekamo ići?

Bilo bi također promašeno s naše strane osloboditi pripadnike Crkve u Hrvatskoj svake krivnje za ono što se događalo u Jasenovcu. Još manje je mudro ne osuditi zločine koji su se ondje dogodili. To je već u vrijeme događanja okvalificirano od najvišeg autoriteta u Crkvi u Hrvata kao naša sramota, a i poslije, bez obzira na to što je Jasenovac kao logor djelovao i u vrijeme komunističke Jugoslavije, a što redovno naši „antifašisti“ prešućuju. Ja bih osobno, a vjerujem da tako misle i naši svećenici, rado ovakvu komemoraciju, kakva je bila na Golom otoku, imao i u Jasenovcu, ali da me nitko ne uključuje u svoje političke okvire i ne iznuđuje za sebe neke moralno sumnjive poene. Kakva bi to, naime, sljepoća bila ne osjetiti i ne izraziti poštovanje tolikim patnicima koji su na najokrutniji način skončali u tom logoru?! Mogli ste u pretprošlom broju „Vile Velebita“, posvećenoj Crkvi hrvatskih mučenika, vidjeti da su i jasenovačke žrtve uključene u taj projekt.

Kada bismo svi otišli jednog dana u Jasenovac, ti isti bi valjda rekli da smo otišli odati poštovanje samo onima koje su komunisti u tom logoru pobili nakon 1945. Drugi bi se ljutili što mi kao katolici ondje obavljamo svoje molitve za nevjernike i nekatolike. Stara je napast da čovjek želi preuzeti ulogu samoga Boga. Drugi bi po tome trebali činiti upravo i samo ono što oni zažele. Znademo da je to logika Zloga.

Treba reći da postoji Zlo u svijetu koje neprestano druge izvrće, okrivljuje, karikira i napuhuje tuđe slabosti. Od toga „dodira“ Zla nitko nije izuzet. No, netko se protiv toga bori, a netko to prihvaća kao svoju normalu i svoje pravo.

Žrtve se ne vrednuju po nacionalnom i vjerskom ključu

U jednom dnevniku nedavno ste izjavili da je «Jasenovac bio simbol napada i na Crkvu» te da zbog toga hrvatski biskupi još nisu bili tamo. Suprotstavljaju Vas zbog toga papi Benediktu XVI. koji je nedavno pohodio nekadašnji nacistički logor Auschwitz u Poljskoj i tvrde da je Vaša izjava dokaz kako Crkva u Hrvatskoj otvoreno odbija raščistiti s fašizmom. Kako komentirate te interpretacije, posebno s gledišta koncepcije Crkve hrvatskih mučenika po kojoj bi trebalo jednako poštovati sve žrtve za slobodu i nedužne žrtve raznih ideologija, među kojima se spominju upravo i žrtve Jasenovca?

Možda i nije najbolja riječ simbol, ali svakako je Jasenovac iskorištavan u dugotrajnoj borbi protiv Crkve u Hrvata i protiv hrvatske države. Bar je nama starijima to jasno. Ne samo da se Jasenovac koristio u te svrhe, nego je korišten i za pokrivanje partizanskih zločina. Nije li to u nekim medijima i danas prisutno iznad svake očekivane mjere? Dok se govori o raščišćavanju s jednom ideologijom da bi se sačuvalo drugu, uvijek stradavaju ljudi. Svi se trebamo boriti da odbacimo zlo i u fašizmu i u komunizmu. Jedino se tako borimo za čovjeka. Ja se borim za čovjeka na način kako to Evanđelje i Crkva određuju, iako sam svjestan da ni ja ni drugi članovi Crkve nisu bez mane i da

sklonost na svih sedam glavnih grijeha nije prisutna samo izvan Crkve. Potrebno je osuditi svako zlo, bez obzira gdje se ono dogodilo, ali spašavati čovjeka, bez obzira koje on ideologije ili vjere bio. Ako je netko bio nepravедno izložen nasilju i mučenju u Jasenovcu, Bleiburgu, Golom otoku, Macelju, svaka ta žrtva zaslužuje naše poštovanje. To je upravo temeljna ideja Crkve hrvatskih mučenika. Kršćani, kako mnogo puta rekoh, nisu se bavili svojim mučiteljima, ali su itekako cijenili svoje mučenike. Dakako da kod Crkve hrvatskih mučenika treba razlikovati bogoslužni prostor od kriptе. Prvi će biti posvećen samo onim mučenicima koje je Crkva takvim proglasila, a kripta će biti posvećena svima onima koji su stradali u borbi da na ovim našim hrvatskim prostorima bude više pravde, slobode i mira, da to steknu za svoje suvremenike i osiguraju za iduća pokoljenja. Vrednovanje žrtve nije po nacionalnom ili ideološkom ključu.

Biskupi idu onamo gdje se *moli* za žrtve. Da u Bleiburgu u središtu proslave nije sveta misa, sigurno Biskupska konferencija ne bi nikoga onamo poslala. Biskupi su ondje već uklonili neke manifestacije koje se ne uklapaju u bogoslužje, odnosno idu za tim da se od mise odvoji sve ono što se protivi poštivanju žrtava ili izaziva nezdrave osjećaje. Kako je poznato, kad sam ja predvodio misu u Bleiburgu (2004.), javno sam rekao (mogli su to čuti i oni kraj TV-ekrana), da se ukloni transparent koji odudara od svetosti misnog slavlja. Ondje se dogodi da nekoliko pojedinaca iskorištava slavlje i za neke druge ciljeve - što naši mediji redovito ne prepuštaju obilježiti slikom i komentarom. Ja sam osobno spreman, a vjerujem da je ta spremnost i kod drugih biskupa i svećenika, doći u Jasenovac na molitveni skup onoga tipa kakav je bio 22. lipnja na Golom otoku. Uostalom, zar to već nije učinio požeški biskup, a redovito se sva-

Prilozi za Crkvu hrvatskih mučenika na Udbini

Ime: Gospićko-senjska biskupija.

Kunski račun kod:

**Hrvatska poštanska banka br. 2390001-1100333894
(za Crkvu hrvatskih mučenika)**

Kod Erste&Steiermärkische Bank Gospić

1. Kunski žiro-računa: 2402006-1400 400362

2. Devizni: 70300000-98608620 (za Crkvu hrvatskih mučenika)

ke godine u Jasenovačkoj župnoj crkvi misi za stradale u tom logoru. U knjizi „Hrvatski mučenici za vjeru i dom“ (2006.) objavili smo i propovijed koju je požeški biskup dr. Antun Škvorčević održao u Jasenovcu 2. travnja 2004. godine. U slučaju mise na Golom otoku osobno mi se čini da bi bilo primjerenije da nije vijest puštena u medije. S druge strane možda je to i bolje jer smo dobili priliku da u medijski prostor unesemo neke jasnoće koje će - bar onima dobronamjernima - bolje objasniti odnos Crkve prema progoniteljima i nevino stradalima, bez obzira na političku, vjersku i nacionalnu pripadnost, bilo progonitelja bilo njihovih žrtava.

Želim ovdje dodati da smo spremni o žrtvama razgovarati i s onima koji se ne znaju moliti, ili se ne mole na isti način.

Jasenovac i Goli otok ulaze u koncepciju Crkve hrvatskih mučenika

Rekli ste da će i Jasenovac biti u Crkvi hrvatskih mučenika? Hoće li biti i Goli otok?

Nitko od ljudi nije u stanju točno procijeniti koliko je neka patnja zaslužena i pravedna. Bilo gdje da je na hrvatskom prostoru bilo nevine patnje, u prošlosti i sadašnjosti, želimo da bude ugrađena u projekt Crkve hrvatskih mučenika. U taj prostor uključeni su i Jasenovac i Goli otok.

Neki misle da bi se žrtve protiv takva zajedništva „pobunile“. Različiti zločinitelji ne mogu jedan uz drugoga. Neće se posvađati različite žrtve. Mi kršćani vjerujemo da je Crkva nastala na daru koji izvire iz Kristove žrtve na križu, a nipošto na osudi zločinima Kristovih progonitelja. I danas vjerujemo da sve ljude na ovom našem prostoru može povezati poštivanje prema nevino stradalima na svim bojištima, u svim jamama i logorima, a ne mržnja prema zločincima, bez obzira jesu li to četnici, ustaše, partizani, ili neki drugi. Svađe će biti tim više što se više zanemaruju patnje stradalih, a ističe (i proizvodi) mržnja prema zločincima.

Ja se, na primjer, dobro sjećam jednog stradalnika iz Drugog svjetskog rata.

Negdje 1943., bili su u mom selu raspoređeni srpski prognanici iz okolice Rakovice. Ustaše su za odmazdu četnicima i partizanima prognale iz njihovih kuća i

Gradilište Crkve hrvatskih mučenika na Udbini

one ljude koji im nisu ništa zla učinili. K nama je dolazio na hranu moj vršnjak Vaso. Stanovao je s roditeljima kod susjeda. Majka mi je uvijek govorila da smo nas dva jednaki. Jednom smo se kao djeca posvađali i Vaso nije taj dan došao na ručak. Uvijek sam žalio što sam se išao svađati s njime koji nije imao svoje kuće. On je bio prava žrtva. A takvih je stradalnika bilo među srpskim stanovništvom mnogo.

Pastoralna vijeća i katolička društava mogu mnogo pomoći

Što se poduzima u duhovnoj obnovi na području Gospičko-senjske biskupije, koji su u tome glavni problemi i ima li vidljivih rezultata?

Ideja Crkve hrvatskih mučenika bit će trajna inspiracija u vođenju i usmjeravanju vjernika cijele naše biskupije. Vrednujući žrtve ljudi iz naše vjerničke i nacionalne prošlosti, učimo se i mi danas kako učiniti svoje današnje križeve korisnima za naše dobro i za dobro idućih generacija. Malo je propovijedi koje sam u zadnje vrijeme održao, a da nisam bar spomenuo ideju Crkve hrvatskih mučenika. Dakako da to činim i za vrijeme svojih brojnih posjeta drugim vjerničkim zajednicama u domovini i inozemstvu.

Početkom naredne radne godine (u rujnu) otvorit ćemo u cijeloj Riječkoj metropoliji pa, dakako, i u našoj biskupiji Godinu duhovnih zvanja. Napravljen je plan za cijelu godinu. Glavna svečanost bit će u Senju, gdje je prije 200 godina osnovano, kako je rečeno, bogoslovsko sjemenište i visoko teološko učilište. Tema o duhovnim zvanjima bit će predmet studijskog

proučavanja i pučkog propovijedanja. Potrebni su nam velikodušni muškarci i žene koji će se u potpunosti posvetiti radu za ljude u Kristovom duhu, kao izravni glasnici njegove Crkve.

Posebnu brigu i dalje ćemo posvetiti župnim pastoralnim vijećima. Ove godine odredit ćemo jedan dan kada će u svim župama biti izbori za članove tih vijeća. Potrebno je da se cijela Biskupija pokrene taj dan i da razmišlja o toj tako važnoj koncilskoj ustanovi. Zacijelo da vjernici laici mnogo toga mogu činiti što sada čine svećenici, a mnogo toga oni mogu činiti i bolje nego svećenici. Važno je da se Crkva u ispunjenju svoje zadaće u svijetu okoristi i tim bogatstvom.

U nekim župama (Gospić i Ogulin) učinjeno je već dosta za organizaciju katoličkih društava. Na tome treba još mnogo raditi.

Naša biskupija prostire se na području gdje se još osjećaju posljedice rata. Tu je dosta prognanika iz Bosne koji još nisu riješili osnovne egzistencijalne potrebe. Naš Karitas je veoma aktivan u ispitivanju granica ljudske bijede i nemoći u našim sredinama. Svjesni smo da ćemo bolje odgovoriti zadacima koje Bog stavlja pred nas ako suosjećamo s onima najpotrebnijima.

Među posebno ugrožene vjernike mislim da ulaze i branitelji. Kod njih nije prvotna teškoća materijalne i financijske naravi nego psihičke. Njima je potrebno neprestano tumačiti da ništa od onoga što su podnijeli za dobro drugih nije bezvrijedno, da ima smisla, pa makar okolina i ne vrednovala njihove žrtve. Prvi pokušaji nisu pokazali neke rezultate, ali ne bismo smjeli posustati u traženju prikladnog načina rada s njima.

Razgovarao: Ante Bežen

Iz života Crkve

Sjećanje na Bleiburg

Dana 2. svibnja, u prepunoj dvorani Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu održana je glazbeno-scenska priredba simboličnog naziva «*Kad starom cestom putujete prema moru...*», posvećena trima hrvatskim križnim putovima: Podlapači, Udbini i Boričevcu. Organizatorice ovoga skupa su **Zdravka Bušić, Biserka Cetinić, Jasna Polić-Biliško, Maja Runje i Jasna Šunjić**. Ovim svibanjskim okupljanjem željele su se sjetiti stradanja i patnji mučenika bleiburškog križnog puta, na svim njegovim bezbrojnim tužnim postajama - pa i u dugim godinama poslije 1945. Prihod od ulaznica i dobrovoljni prilozima namijenjeni su izgradnji Crkve hrvatskih mučenika na Udbini.

Nazočnima se prije završne pjesme *Volim Liku* obratio gospićko-senjski biskup **mons. dr. Mile Bogović**. Očitujući se počašćenim da je ideja Crkve hrvatskih mučenika i njezina poruka glasno odjeknula i u brojnim lijepim glasovima na večerašnjem koncertu, on je nazočne ukratko podsjetio da su se kršćani uvijek sjećali svojih mučenih pokojnika i obilježavali dan njihova usnuća te nastavio: «Vjerujem da će se i po ovoj večeri hrvatska patnja promrežiti po cijeloj Hrvatskoj kao znak pobjede, ali ne da bismo se osvetili, nego da bismo se oplemenili i

bili jedno u istini i poštenju.» Biskup je uočio da su protivnici, želeći spriječiti to jedinstvo neprestano kroz povijest, Hrvate gonili od njihovih grobova, što se dogodilo i u Podlapači, i Udbini, i u Boričevcu te u tolikim drugim mjestima.

U programu su nastupili mješoviti pjevački zbor *Baščina*, zbor župe sv. Josipa, vokalni ansambl *Mater libertatis*, s. **Cecilija Pleša** (mezzosopran), **Josipa Lončar** (sopran), **Božidar Peričić** (bariton), **Marta Babić** (mezzosopran), **Martina Gojčeta Silić** (mezzosopran), **Ivica Cržanić** (tenor), **Eva Kirchmayer-Bilić** (glasovir). Upečatljiva svjedočanstva **Kate Rosandić** iz Podlapače, **Marije Šaljan** s Udbine i **Ive Babića** iz Boričevca čitali su **Maja Katić, Marija Tadić i Božidar Alić**.

Posjet svećenika omišaljskog dekanata

Redoviti godišnji izlet devet svećenika iz Krčke biskupije i omišaljskoga dekanata proveli su 17. svibnja 2006. u Lici. Posjetili su prirodne ljepote i znamenitija mjesta u okolici Gospića, razgledali, novootvorenu zgradu Ordinarijata Gospićko-senjske biskupije te se susreli s biskupom **mons. dr. Milom Bogovićem**. Bili su i na

Udbini i poblize se upoznali s idejnom podlogom projekta Crkve hrvatskih mučenika.

Povjesničari na Udbini

Na Udbini je 3. lipnja 2006. održan sastanak međužupanijskog stručnog vijeća i nastavnika povijesti osnovnih i srednjih škola Ličko-senjske i Primorsko-goranske županije za šk. god. 2005./2006 u prostorijama Osnovne škole „Kralj Tomislav“ na Udbini.

Na početku susreta **msgr. dr. Mile Bogović**, biskup gospićko-senjski održao je predavanje i multimediskuu prezentaciju *Srednjovjekovna crkvena baština i Crkva hrvatskih mučenika na Udbini*. Slijedilo je predavanje ravnatelja Instituta za povijest u Zagrebu **dr. sc. Milana Kruheka** pod nazivom *Srednjovjekovna politika, društvena povijest i spomenička baština Like i Krbave*, te predavanje **mr. sc. Željka Holjevca** *Krbavska bitka i njezine posljedice*. **Prof. Marijana Marinović** upozorila je na zbornike u kojima se zainteresirani mogu informirati više o tome. Održana je i prezentacija načina obilježavanja 9. rujna na satima povijesti.

Slijedila je terenska nastava. Profesori su obišli lokalitete Udbina, Gradina, crkva sv. Marka Groba, ruševine crkve sv. Nikole, temelje srednjovjekovne katedrale i lokaciju Crkve Hrvatskih mučenika. Voditelji su bili msgr. Mile Bogović i dr. sc. Milan Kruhek.

Program su koordinirale voditeljica Županijskog stručnog vijeća **Mara Krznanrić** i ravnatelj Srednje škole Otočac **Dinko Sekula**. Na susretu su se mogle nabaviti knjige koje govore o povijesti Krbavske biskupije i Krbavske bitke 1493. godine, kao i drugi nastavni materijali.

Vinkovčani u posjetu Udbini

Pedesetak članova Mješovitoga pjevačkog zbora župe sv. Euzebija i Poliona Sv. Cecilija iz Vinkovaca, predvođeni **mons. Tadjimom Pranjićem**, župnikom i

Biskup kod gradonačelnika

Biskup kod gradonačelnika

dekanom vinkovačkim, posjetili su 10. i 11. lipnja Gospičko-senjsku biskupiju. Dvodnevni posjet Vinkovčana biskupiji počeo je posjetom Hrvatima na Udbini, gdje su im domaćini bili **fra Nediljko Knezović**, domaći župnik i povjerenik Gospičko-senjske biskupije za izbjeglice te **prof. Mirko Dragičević**. Obišli su crkvicu Sv. Marka koju su 1996. izgradili Hrvati Udbinjani u znak sjećanja na stradanja Hrvata, a koju su Vinkovčani darivali pjesmom "Rajska Djevo".

Potom su obišli i temelje crkve Sv. Marka-Groba, otkopanih poslije Domovinskoga rata, mjesta gdje se 9. rujna 1493. odigrala Krbavska bitka. Nekoliko metara od toga prostora najveće pogibije Hrvata u prošlosti, Vinkovčani su prošli dijelom križnoga puta koji vodi do mjesta gdje će biti izgrađena Crkva hrvatskih mučenika.

Posjet Udbini završio je obilaskom ostataka krbavske katedrale Sv. Jakova iz druge polovice 14. st. i pjesmom "Do ne-

besa". Opraštajući se od gostiju fra Nediljko je rekao: Svaki dolazak Hrvata na ovo područje za nas znači podršku - da mi koji smo tu i ostanemo. Često se osjećamo ostavljenima i ne nailazimo na suradnju kod onih koji odlučuju o kvaliteti života. Sva mjesta koja su Vinkovčani posjetili dokaz su velike prošlosti toga kraja u čiju će povijest biti utkana i buduća Crkva hrvatskih mučenika. Crkva hrvatskih mučenika je crkva svih katolika u Hrvatskoj, a za nas u Udbini mjesto i činjenica kako ćemo dočekati milanski edikt i iz katakombi izaći na površinu. Nemilosrdna je ovdje bila povijest hrvatskoga naroda, koja se, na žalost, olako zaboravlja. Vinkovčani su otišli i u Gospić gdje je bilo predstavljanje rada i izdanja Ogranka Matice hrvatske Vinkovci u Pučkom otvorenom učilištu dr. Ante Starčevića u Gospiću. Sutradan su pjevali na sv. misi koju je predvodio otac biskup. (IKA)

Pripremio: Draženko Tomić

DOBRA SURADNJA BISKUPIJE I GRADA

Ponosan sam što sam bio gradonačelnik u vrijeme osnivanja i uspostavljanja Gospičko-senjske biskupije, izjavio je gradonačelnik Gospića Milan Kolić na redovnom susretu s biskupom msgr. Milom Bogovićem. Informirajući ga o postignućima i perspektivama grada, Kolić je naglasio da je zbog posebne brige o mladima zaustavljen odlazak, ali istodobno i primjetan povratak mladih Gospićana u zavičaj.

Zajedno s vlč. Antunom Lukečićem, gospićkim župnikom, biskup je posjetio grad u sklopu obilaska svih župa u biskupiji zanimajući se o životnim i duhovnim problemima, nakon čega će otputovati u Vatikan na susret hrvatskih biskupa s Papom. Biskup dr. sc. Mile Bogović se zahvalio gradonačelniku na dosadašnjoj uspješnoj suradnji i ostvarivanju zajedničkih ciljeva duhovne obnove ovih napaćenih krajeva.

T. Č.

Biskup Mile Bogović kod gradonačelnika Milana Kolića

Razgovor s Franom Tomičićem, novim generalom Hrvatske vojske

Obranom Gospića obranjena je Hrvatska

U povodu Dana oružanih snaga Republike Hrvatske 22. svibnja 2006. brigadir Frane Tomičić promaknut je u čin brigadnog generala Hrvatske vojske. Jedan je od rijetkih Ličana s generalskim činom koji ga je nedvojbeno zaslužio sudjelujući u stvaranju i izgradnji hrvatskih oružanih snaga. U Domovinskom ratu sudjelovao je od početka, u obrani Gospića. U ovom povodu dao je intervju predsjedniku "Vile Velebita" doc.dr.sc. Milanu Vrkljanu.

General Frano Tomičić

Vila Velebita: Na kojoj ste dužnosti sada i kada ste promaknuti u čin generala?

Od 1. travnja 2006. godine nalazim se na ustrojbenom mjestu načelnika Službe za nadzor naoružanja u MORH-u. U čin brigadnog generala redovno sam promaknut 22. svibnja 2006. godine u povodu Dana oružanih snaga.

Vila Velebita: Kako se razvijala Vaša vojna karijera?

Vojnu karijeru započeo sam tijekom ljeta 1991. godine ustrojavajući i organizirajući odrede narodne zaštite za općinu Gospić. Potom se pridružujem sugrađanima u organizaciji i ustrojavanju 118. brigade u kojoj sam obnašao dužnost pomoćnika zapovjednika, a kasnije, u drugom dijelu 1992., i načelnika stožera brigade.

Početkom studenoga 1992. sudjelovao sam u ustrojavanju i organizaciji 6. gardijske brigade koja je kasnije preimenovala u 9. gardijsku brigadu. U toj brigadi, koja je tijekom Domovinskog rata izrasla u jednu od najslavnijih, obnašao sam dužnost pomoćnika zapovjednika, kratko dužnost načelnika stožera, a po ranjavanju generala Norca dužnost zapovjednika 9. gardijske brigade.

U MORH sam, u Političku upravu, premješten početkom siječnja 1994. na dužnost pomoćnika načelnika. Bio sam zadužen za organizaciju, uvezivanje i koordinaciju službe u gardijskim brigadama. Radio sam i u sigurnosno-informativnoj službi MORH-a, odakle sam vraćen ponovo u Političku upravu na mjesto zamjenika načelnika.

Tijekom 1997. godine postavljen sam na dužnost pomoćnika načelnika Glavnog stožera sa zadaćom ustrojavanja personalne službe u Glavnom stožeru. Po ustrojavanju službe vodio sam je četiri godine, nakon čega sam upućen u Ratnu školu "Ban Josip Jelačić".

Po završetku Ratne škole raspoređen sam na dužnost načelnika odjela za obuku i izobrazbu u Hrvatskom vojnom učilištu "Petar Zrinski", a poslije preustroja oružanih snaga na dužnost zamjenika zapovjednika Zapovjedništva za združenu obuku i izobrazbu "Petar Zrinski".

Obrana Gospića je golem pothvat i pravo čudo

Vila Velebita: Kako ocjenjujete doprinos Gospića Domovinskom ratu?

Doprinos Gospića Domovinskom ratu je golem. Lika je kraljeznica Hrvatske u kojoj Gospić zauzima dominantno mjesto. Dakle, uspješnom obranom Gospića obranjena je i ta kraljeznica.

Pravo je čudo da se grad uspio obraniti. Kad nekom pričate kako se i na koji način Gospić branio i obranio, često ste izloženi nevjerici, pa i podsmijehu, jer u to je svakom tko nije bio u obrani grada teško povjerovati. Šaćica dragovoljaca i policajaca, naoružanih lakim pješačkim naoružanjem i streljivom, koje se brojalo i

djelilo na komade, uspješno su se oduprli deseterostruko nadmoćnijem neprijatelju koji je sam grad napadao izvana ali i iznutra. Gospić su, uz potporu topništva koje nas je danonoćno tuklo s Ljubova, iz Vrepca, Metka i Divosela, napadali Teslingradski bataljon (bojna koju su pobunjeni Srbi ustrojili u Novom Ličkom Osiku), Gospićki odred (ustrojen od Srba koji su živjeli u Gospiću), Velebitski četnički odred, JNA, dijelovi snaga Teritorijalne obrane iz Gračaca i Donjeg Lapca te dragovoljci iz Srbije pod vodstvom Đorđa Božovića-Giške. Te snage, uz spomenutu potporu topništva, imale su snažnu potporu zrakoplovstva i tenkovskih strojbi. Istodobno, u koordinaciji s tim snagama, grad je razaran i iz pet vojnih objekata koji su bili razmješteni u samom gradu.

Grad je tih dana izgledao apokaliptično. Ruševine, sablasna tišina koju su prekidale salve granata i štektanje pješačkog naoružanja. Cigle i drveće po ulicama. Napušteni psi i mačke. Neizdrživi zadržali hladnjaka praznih i napuštenih stanova, a svega nekoliko stotina metara dalje, na Alarovom brdu i križanju Jasikovačke i Velebitske ulice, vodila se borba Davida i Golijata.

Streljiva je nestajalo. Donijeta je odluka, očajnička ali jedina moguća. S crte obrane izvući dio već ionako premorenih i iscrpljenih snaga radi zauzimanja skladišta u kojem je bilo naoružanje i vojna oprema Teritorijalne obrane. No, kako su bili u vezi, pobunjeni Srbi su još žješće napali bojišnicu kako bi rasteretili i osujetili napad na skladište. Čak su se u nekoliko navrata, uz potporu tenkova, uspjeli i probiti, no branitelji su ih vraćali. Smjenivali su se udari i protuudari. Tu je poginuo i Božović-Giške nakon čega je moral neprijatelja naglo splasnulo.

U samom gradu uspjeli smo zauzeti skladište s oružjem. Branitelji su se naoružali

na proslavi 5. obljetnice «Vile Velebita» 28. studenoga 1997. u prostorijama restorana Plitvice u Zagrebu, s tadašnjim predsjednikom Udruge dr. Antom Beženom

Brigadni general Frane Tomičić u postrojbama, zapovjedništvima i ustanovama OS RH i MORH-a obnašao je visoke zapovjedne, stožerne i upravne dužnosti. Odlikovan je Redom Nikole Šubića Zrinskog, Redom Bana Josipa Jelačića, Redom hrvatskog trolista, Spomenicom domovinske zahvalnosti za 5 godine uzorne službe, Spomenicom domovinske zahvalnosti za 10 godina uzorne službe, Redom hrvatskog pletera, Spomenicom domovinskog rata, Medaljom «Bljesak», Medaljom «Oluja». Za svoj rad pohvaljivali su ga i nagrađivali, predsjednik RH te više puta ministar obrane i načelnik Glavnog stožera. Završio je najvišu vojnu školu u sustavu obrane, Ratnu školu «Ban Josip Jelačić», te više tečajeva u zemlji i inozemstvu.

a potom u silovitom protuudaru razbili i do nogu porazili neprijatelja, odbacivši ga na crtu, koja je ostala sve do operacije «Medački džep». Tijekom same akcije deblokirani su Bilaj i Lički Ribnik, no nažalost proboj prema Lovincu nije uspio tako da su se Hrvati iz ličkih sela Ričice, Ličko Cerje, Sveti Rok i Lovinac morali preko Velebita izvući iz okruženja.

Ne treba zaboraviti da je u Gospiću zarobljen JNA general Krstevski, među prvima u Hrvatskoj zauzeta gospićka vojarna i još četiri vojna objekta, a da nije izgubljen ni pedalj teritorija, već je nešto oslobođeno.

Odgojen sam u tradicionalnom ličkom duhu

Vila Velebita: Imate li kontakte s Ličanima u Zagrebu?

U Zagrebu imam dosta rodbine, prijatelja i poznanika porijeklom Ličana. Susrećemo se i kontaktiramo. No, moram naglasiti da intenzitet tih sastajanja nije čest i da se sve više svodi na prigode. Razlog tomu je sve je manje slobodnog vremena, opterećenost poslom, putovanja i druge obveze. S druge strane, po prirodi sam obiteljski čovjek i svaki slobodan trenutak posvećujem obitelji.

Vila Velebita: Odakle ste iz Like, koga imate u zavičaju i kakvi su vam kontakti s Likom?

Rođen sam 1959. godine u Ričicama, općina Lovinac. Djetinstvo sam do devete godine života proveo u idiličnom, ali i teškom okružju ličkog sela. Od malih nogu radilo se i učili su nas da je u radu sve. Posebno se pazilo na odgoj, poštivanje starijih, na tradicionalnu lički ponos, čast i poštenje. Možda danas, u vremenima aktualnih vrijednosnih orijentacija, zvuči pomalo čudno, ali uistinu nikad nisam zaboravio pridike moga dida Vrane. Govorio je: «Pazi sinko, moš biti ko oš i što oš. Moš imati kolko oš, al ako nisi čovik i nemaš obraz uvijek si niko i ništa.»

Nažalost selo u kojem sam rođen u srpskoj je agresiji, uostalom kao i susjedna sela Ličko Cerje, Sveti Rok i Lovinac opljačkano, zapaljeno i do temelja razrušeno. Sada je sve obnovljeno, no tamo više nema tko živjeti. Sve je pomrlo.

U petom razredu osnovne škole preselio sam u Gospić, gdje su roditelji izgradili kuću. Gimnaziju sam također završio u Gospiću, a Fakultet političkih znanosti u Zagrebu. Po završetku fakulteta vratio sam se u Gospić i zaposlio u Centru odgoja i usmjerenog obrazovanja «Nikola Tesla» kao profesor, a po demokratskim promjenama imenovao me ministar pro-

svjete i kulture, na prijedlog kolega, ravnateljem centra.

Roditelji mi danas žive u Gospiću, u Žabičkoj ulici, i relativno često ih posjećujem. Obvezno obidem i rodno selo, a posebno me vesele susreti sa velikim brojem prijatelja.

Pred Likom su bolja vremena

Vila Velebita: Smatrate li da je Lika dovoljno iskoristila svoje mogućnosti?

Činjenica je, a i raduje, da stvari idu naprijed. Teško je preko noći očekivati velike pomake. Sam kraj je godinama devastiran i razgrađivan, a stanovništvo raseljavano. U Liku nije ulagano i možda je to danas, ma kako apsurdno zvučalo, njezina prednost. Lika je danas čista, nezagađena, s značajnim razvojnim potencijalima, prirodnim resursima i komparativnim prednostima.

Lika više nije daleko. Autocesta ju je povezala s Hrvatskom i širim prostorom. U Lici se danas može studirati i magistrirati, a nadam se i tu pamet staviti u funkciju razvoja. Zapravo sam siguran da će Lika doživjeti svoj razvojni bum, koji je već tiho ali nezaustavljivo počeo. Govoreći o budućnosti Like, treba imati u vidu

i golem potencijal kapitala, ideja i pame-
ti Ličana u iseljeništvu, ali i onih širom
Hrvatske.

Vila Velebita: Imate obitelj ?

Obitelj mi živi u Zagrebu. Oženjen sam
suprugom Ankicom, koja je rođena na
Urijama pokraj Ličkog Osika, a imamo i
dvoje djece. Fran ima tri i pol godine a
Lucija je stara godinu i pol.

Vila Velebita: Koji su Vam planovi na- kon vojne karijere?

Lika me magnetski privlači i što sam sta-
riji to je intenzitet privlačnosti jači. Uži-
vam u čistoj netaknutoj prirodi, miru i
tišini. Obožavam ribolov. Pomalo prou-
čavam povijest Like i pišem, poglavito o
njenom vojnom segmentu. Vjerujem da
ću se po završetku vojne karijere vratiti u
Liku, no hoćeli će to biti za stalno ili za
duža razdoblja u godini, to će ovisiti o
više čimbenika među kojima su svakako
najvažnija djeca i njihova životna opre-
djeljenja. No, stari Ličani kažu: "Čovjek
snuje a Bog određuje".

"Vila Velebita" može imati veliku ulogu

**Vila Velebita: Što mislite o Vili Velebi-
ta, kako joj pomoći a kako ona može
pomoći Lici?**

Za Vilu Velebita sam osobno vezan a to
što sam sudjelovao u njenom rađanju u
ime Hrvatske vojske u Gospiću. Redovi-
to sam pratio i čitao novine doslovno od
korica do korica. Bilo mi je žao kad je
prestala izlaziti, a sad sam ponovno
ugodno inenađen. Iznimno mi je drago
kad sam vidio tko je u novom vodstvu
Udruge, jer to su ljudi koje najvećim
djelom poznam i siguran sam da će dati
sve od sebe, da ovaj za nas Ličane iznim-
no značajan projekt, uspije.

Mislim da bi udruga trebala okupiti što
više Ličana i biti veza Ličana širom Hr-
vatske i svijeta s Likom. U listu bi se tre-
bale otvarati teme o budućnosti, kao i o
teškoj ali slavnoj ličkoj povijesti, njego-
vati tradicionalne vrednote i kulturno
blago, organizirati okrugle stolove, ras-
prave o različitim temama značajnima za
Liku. Poticati bolju međusobnu suradnju
i razumijevanje.

Uočio sam, a to je iznimno značajno, da
je Udruga "Vila Velebita" udruga svih Li-
čana, a ne samo onih iz krajeva odakle su
članovi vodstva.

**Vila Velebita: Godina je Nikole Tesle.
Što mislite o njemu i ostalim velikani-
ma Like?**

Nikola Tesla je uistinu genij s ličkog ka-

menjara. Čovjek koji je bio ispred svog
vremena. Isticao je da se podjednako po-
nosi svojim srpskim rodnom i hrvatskom
domovinom. Njegovi izumi i dostignuća
zapanjili su i zadužili Svijet. Tesla je Bo-
žiji dar čovječanstvu, a rođen je kod nas i
mi to moramo poštivati, vjrednovati i
naravno, koristiti za dobro čitave Like i
Hrvatske.

S druge strane, u Lici i izvan nje ima čitav
niz poznatih i uspješnih Ličana. O njima
se vrlo malo zna. Danas živi i radi čitav
niz liječnika, gospodarstvenika, znan-
stvenika koji su Ličani po porijeklu, a po-
znati su ne samo u Hrvatskoj nego i u
svijetu. U Lici je rođen i djelovao je veli-
ki broj književnika, slikara. Poznate su i
mnogobrojne ličke časničke obitelji. Ko-
liko danas mlada generacija zna o popu
Marku Mesiću, Franu Biničkom, Karlu
Brkljačiću, Stipi Javoru i mnogim drugi-
ma. O Anti Starčeviću se možda zna ne-
što više, no Hrvatska bi trebala znati više i
o Manji Kovačević, o Stipi Golcu, Grgi
Rupčiću. Mislim da se i tu otvara znača-
jan prostor za djelovanje Vile Velebita.

Razgovarao: Milan Vrkljan

Zgrada u ratnom Gospiću, na početku današnje Ulice popa Marka Mesića, danas više ne postoji

Ličko zavičajno društvo «Vila Velebita» u Požegi
Tradicionalni piknik

Dana 11. lipnja 2006., u maniri dobrog domaćina, vrijedni članovi Ličkog zavičajnog društva „Vila Velebita“ iz Požege organizirali su tradicionalni proljetni piknik u prirodi. I ove godine cjelodnevno druženje članova ove uzorne zavičajne udruge, koja uspješno djeluje već gotovo desetljeće na slavonskim prostorima, sa sponzorima i prijateljima iz drugih ličkih zavičajnih udruga, bilo je upriličeno u predivnom ambijentu odmarališta Velika podno parka prirode Papuk. Poseban ton druženju dali su članovi glazbene družine «Nehajski bečari» iz Požege, inače instrumentalni dio KUD-a „Vila Velebita“ s kojima pripremaju u ovoj i narednim godinama brojne nastupe. Članovi mješovite pjevačke skupine požeškog kulturno-umjetničkog društva do sada su snimili tri nosača zvuka.

Od gostiju zabilježen je posjet članova Upravnog odbora krovne Udruge „Vila Velebita“ iz Zagreba na čelu sa potpredsjednicima Petrom Rajkovićem i Ivanom Krpanom, članom Upravnog odbora Stjepanom Bičanom, te glavnim urednikom časopisa „Vila Velebita“ prof. dr. sc. Antom Beženom. Bili su tu i članovi za-

vičajnih udruga iz Sl.Broda na čelu s predsjednikom dr. Zdenkom Topolovac, članova LZD „Gacka“ iz Bizovca na čelu sa predsjednikom Franjom Županom te gostima iz Osijeka koje je predvodio osvjedočeni prijatelj ličana u Požegi pjevač Stjepan Jeršek Štef. i dr.

U prijateljskoj atmosferi uz (ovaj put) slavonsku janjetinu i kvalitetna kutjevačka vina, zabilježena je izjava dugogodišnjeg predsjednika požeške udruge doc. dr. sc. J. Fajdića predstavnicima javnih glasila, kako su u tijeku pripreme za svečano obilježavanje deset-godišnjice osnutka ove udruge u Požegi, koja je u proteklom periodu svojim kulturnim

(brojne likovne izložbe i predstavljanja knjiga) te kontinuiranim folklornim aktivnostima na poseban način obilježila kulturu scenu Požege i Požeštine. Članovi Udruge Ličana iz Zagreba su članove ostalih zavičajnih udruga upoznali s problemima koji su u proteklom periodu otežavali rad u Zagrebu, uz obećanje da je novi Upravni odbor na najboljem putu da vratio reputaciju krovnoj udruzi koju je imala u devedesetim godinama. Dogovorena je suradnja sa svim udrugama u Slavoniji posjetima članova uprave i druženjem.

Doc.dr.sc. Josip Fajdić

*Slijeva:
Mile Komadina
Josip Fajdić
Ante Bežen
Zdenka Topolovac,
te dopredsjednici
udruge Vila
Velebita
iz Zagreba,
Petar Rajković i
Ivan Krpan,*

Slavonski i zagrebački Ličani

Predstavljena knjiga doc. dr. sc. Josipa Fajdića

Dana 29. lipnja 2006. u velikoj dvorani „Školske knjige“ u Zagrebu održano je predstavljanje sveučilišnog udžbenika KIRURGIJA DOJKE autora doc. dr. sc. Josipa Fajdića i doc. dr. sc. Ive Džepine. Radi se o dvojici renomiranih kirurga za dojku koji rade u u Općoj županijskoj bolnici Požege (dr. Fajdić) i KBC Rebrow Zagreb (dr. Džepina).

Knjigu su predstavili: akademik Ivan Prpić, prof. dr. sc. Josip Unušić (recenzenti), prof. dr. sc. Zdenko Stanec (autor predgovora) te autor Josip Fajdić, dok se u ime izdavačke kuće skupu obratio predsjednik Uprave Ante Žužul. Predstavljajući ove knjige, u kojoj su iznijeti svi naj-

suvremeniji modaliteti kirurškog zbrinjavanja raka ali i svih drugih bolesti dojke (upale, benigne promjene, malformacije u razvoju) ne bismo spominjali da prvi autor nije i dugogodišnji član Udruge Ličana «Vila Velebita», osnivač i stalni predsjednik Ličkog zavičajnog društva „Vila Velebita“ u Požegi. Dr. Josip Fajdić rođeni je Gospićan, a u Gospiću je završio osnovno i srednje školovanje. Kao „nepotreban“ zdravstveni kadar 70-ih u Gospiću, dr. Fajdić nalazi mjesto za svoj stručni i znanstveni uspon upravo u Požegi. Kasniji razvoj znanstvene karijere ovoga poznatog stručnjaka za rak dojke ima uzlaznu putanju i dovodi ga do katedre medicinskog fakulteta Sveučilišta

J.J.Stros Mayer u Osijeku.

Ovo je četvrta knjiga ovoga liječnika koja sublimira njegovo trodecenijsko kirurško iskustvo u bavljenju rakom i drugim bolestima dojke. U drugom dijelu knjige, koji potpisuje dr. I. Džepina, obrađeni su na najsvremeniji način modaliteti kirurške tehnike i taktike u rekonstrukcijskoj i estetskoj kirurgiji dojke. Knjiga je i sjajan priručnik i vodič mladim kirurzima koji otvaraju vrata svoje kirurške karijere.

Promociji ovoga sveučilišnog udžbenika nazočili su brojni stručnjaci iz medicine, ali i veliki broj Gospićana te osobnih prijatelja docenta Fajdića. (ab)